

**UURINGU „HARIDUSLIKU ERIVAJADUSEGA ÕPILANE KOOLIKAARDIL,
TUGITEENUSTE KÄTTESAADAVUS HARIDUSLIKU ERIVAJADUSEGA ÕPILASELE”
II OSA**

**ANALÜÜS HARIDUSLIKU ERIVAJADUSEGA ÕPILASTEST JA TUGITEENUSTE
KÄTTESAADAVUSEST ÕPILASTELE**

LÕPPARUANNE

Tellijä: Haridus- ja Teadusministeerium

Hanna Kanep

Tartu, veebruar 2008

Sisukord

Sissejuhatus	3
1 Hariduslike erivajaduste mõiste ja selle kasutamine ülevaate saamiseks hariduslike erivajadustega õpilastest Eestis	5
1.1 Hariduslike erivajaduste defineerimine ja liigitamine	6
1.2 Ülevaade hariduslike erivajadustega õpilastest Eesti üldhariduskoolides.....	15
1.3 Ülevaade hariduslike erivajadustega õpilaste liikumisest kooli- ja elukohamaakonna kaudu.....	27
2 Hariduslike erivajaduste käsitus täiendavate vajaduste mõistmiseks ja kaardistamiseks 44	
2.1 Täiendavad vajadused haridussüsteemis kui hariduslike erivajaduste tunnus	44
2.2 Tugiteenuste kättesaadavus ja rakendamine HEV õpilastele Eesti päevastes üldhariduskoolides.....	54
Kokkuvõte ja soovitused	72
Kasutatud kirjandus	76
3 Lisad.....	77
Lisa 1. Õpilase kohta märgitud hariduslike erivajaduste kombinatsioonid esinemissageduse järgi	77
Lisa 2. Õpilase kohta märgitud hariduslike erivajaduste tunnuste sagedusjaotused tunnuste kaupa klasside lõikes	88
Lisa 3. Hariduslike erivajaduste tunnuste jagunemine maakonniti	94
Lisa 4. Tugimeetmete jagunemine klassiliigiti	95
Lisa 5. Uuringu raames läbi viidus küsimustiku vorm	97

Sissejuhatus

Analüüsi eesmärk ja teostamise taust

Käesoleva analüüsi eesmärk on anda ülevaade hariduslike erivajadustega õpilastest ja nende kooliskäimisega seotud liikumisest Eestis, haridusliku erivajadustega õpilastele tugimeetmete rakendamise ja vastava võimaluse puudumise põhjustest ning olemasoleva andmete klassifitseerimise ja kogumise süsteemi piirangutest andmete analüüsimisel. Analüüs on üks osa Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt tellitud uuringust „Haridusliku erivajadusega õpilane koolikaardil, tugiteenuste kättesaadavus haridusliku erivajadusega õpilasele“.

Tänapäeval on laialt levinud arusaam, et kõik lapsed peaksid omandama vähemalt põhihariduse tasemel kooliharidust ja seda mitte ainult nende endi hüvangut, vaid kogu riigi arengut silmas pidades. Samas on ilmnenud, et aja jooksul välja kujunenud koolikorraldus ja õpiprotsess on visad kohanema muutuvate tõekspidamiste ja arusaamadega.

Olukorras, kus on lapsi, kelle jaoks traditsiooniline koolikorraldus ja õpiprotsess ei ole piisavad või sobilikud selleks, et anda neile võimalus kujuneda teadlikeks, end realiseerida suutvateks ja kaasatud ühiskonna liikmeteks, on oluline välja selgitada, milline koolikorraldus ja õpiprotsess seda nende laste jaoks võimaldaks. Üksiku lapse tasemel ei ole spetsialistidel sageli keeruline nõu anda, mil viisil seda konkreetset last aidata tema potentsiaali realiseerimisel, olgu siis mistahes meetodite ja vahenditega. Olukord muutub aga ruttu keeruliseks, kui ühe lapse asemel vaadata ühes piirkonnas (omavalitsuses, maakonnas) või kogu riigis elavaid lapsi, mida riigi tasandil hariduskorralduse ja seadusandluse kavandamiseks tegema peab.

Riik ja kohalikud omavalitsused peavad tagama iga lapse õiguse haridusele, mis arendab välja lapse vaimsed ja kehalised eeldused ning kujundab tervikliku isiksuse (Eesti Lastekaitse Seadus), aga ka igaühe võimalused koolikohustuse täitmiseks ja pidevõppeks õigusaktides ettenähtud tingimustel ja korras (Eesti Vabariigi Haridusseadus). Sõnades ja tahtes, aga ka seadusandluses väljendatud võimaluse andmine ei tähenda sageli selle tegelikku realiseerimise võimalikkust.

Riigi võimet neid ülesandeid täita saab analüüsida ja kontrollida vaid juhul, kui selle kohta pidevalt ja süstematiseeritult andmeid kogutakse. Andmete kogumise aluseks olevatel klassifikaatoritel ja nende seostel on seetõttu väga oluline roll.

Töö läbiviimiseks vajalikud ülesanded:

Analüüsi eesmärkide saavutamiseks oli vaja uurida Eestis kasutusel olevat hariduslike erivajaduste klassifikaatorit ja tugimeetmete klassifikaatorit ning nendega andmebaasis seotud tunnuseid; analüüsida nende klassifikaatorite alusel väljendatava statistilise ülevaate piiranguid; koostada ülevaade hariduslike erivajadustega õpilastest Eestis; uurida

nende liikumist elukoha ja kooli vahel; viia koolides läbi küsitlus lugemis-, kirjutamis- ja/või arvutusraskustega õpilastele rakendatavate tugimeetmete pakkumisest ja sellega seonduvate probleemidest ning koostada saadud tulemustest ülevaade.

Analüüsi aluseks olevad andmed

Ühe osa andmebaasist moodustasid registri „Eesti Hariduse Infosüsteem“ (edaspidi EHIS) alamregistri „Üldhariduskoolide registri“ andmed hariduslike erivajadustega õpilaste ja neile rakendatavate tugiteenuste kohta ning info koolide kohta 2006/2007 õppeaastal (Seisuga 10.11.2006). Õpilaste andmetest olid kustutatud kõik isikustamist või elukoha tuvastamist võimaldavad andmeväljad. Andmete kasutamisel ilmnesid mitmed probleemid tulenevalt andmebaasi iseärasustest, sisestusvigadest ja puudulikest kirjetest.

Teise osa uuringu jaoks koostatud andmestikust moodustasid uuringu käigus läbi viidud küsitluse alusel kogutud info koolide võimalustest pakkuda lugemis-, kirjutamis- ja/või arvutusraskustega või ajutise õpiraskustega õpilastele erinevaid tugimeetmeid.

Kõik analüüsis sisalduvad arvutused ja nende põhjal koostatud tabelid-joonised põhinevad eelnimetatud andmete alusel autori poolt teostatud arvutustele, välja arvatud juhul, kui see on vastava joonise juures märgitud teisiti.

1 Hariduslike erivajaduste mõiste ja selle kasutamine ülevaate saamiseks hariduslike erivajadustega õpilastest Eestis

Käesoleva analüüsi tegemisel on aluseks võetud EHISE andmete põhjal koostatud andmebaas. See andmestik sisaldab infot päevase õppega üldhariduskoolide (edaspidi üldhariduskoolide) õpilastest, kelle kohta 2006/2007 õppeaastal on registreeritud hariduslik erivajadus (edaspidi HEV) ja/või tugiteenuse rakendamine/vajadus selle järele. Kokku hõlmab andmestik 26349 õpilast. Selles sisalduvad ka õpilased, kes on õppeaasta jooksul koolist erinevatel põhjustel lahkunud. Lisaks on osa neist õpilastest sama õppeaasta sees olnud kahe kooli nimekirjas, mis suurendab unikaalsete kirjete arvu baasis 26545-ni, kuivõrd neile õpilastele võib olla erinevates koolides märgitud nii samasugune kui erinev hariduslik erivajadus ja/või tugiteenus. Lisaks viidi käesoleva uuringu raames läbi küsitlus üldhariduskoolides lugemis-, kirjutamis- ja/või arvutusraskustega õpilastele rakendatavate tugimeetmete kohta. Analüüsi teostamisel on aluseks võetud ka hariduslike erivajadusi käsitlevad Vabariigi Valitsuse seadused ja määrused ning Haridus- ja Teadusministri määrused.

Andmestik võimaldab analüüsida hariduslike erivajadustega õpilaste arvu ja jaotust maakonniti kooli- ja klassiliigi, hariduslike erivajaduste, õppekava, õpilaskodu kasutamise, tugiteenuse vajaduse/rakendamise ja rakendatava tugiteenuse lõikes. Järgnev ülevaade hariduslike erivajadusega õpilastest Eestis järgib käesoleval ajal kehtivat hariduslike erivajaduste liigitust ning toob selle põhjal esile olulisemad (koondnäitajad, keskenduses seejuures olemasolevast andmete kogumisest ja klassifitseerimisest tulenevatele piirangutele andmeanalüüsi ja hariduslike erivajaduste süsteemse käsitluse seisukohalt.

Haridusliku erivajaduse olemasolu märgiti 2006. aastal 25189 õpilasel, mis moodustab 15% kogu päevase õppe üldhariduskoolide õpilaste arvust¹. Koos juhtumitega, mil üks õpilane on olnud sama õppeaasta jooksul mitme kooli nimekirjas, on vastav arv 25254.

Maakonniti vaadatuna erineb hariduslike erivajadustega õpilaste osakaal üldhariduskoolides pea kolm korda, olles 11 maakonnas suurem, ning vaid kolmes maakonnas kogu Eestit hõlmavast näitajast väiksem. Jõgeva, Lääne-Viru ja Põlva maakondades moodustasid haridusliku erivajadusega õpilased veerandi õpilaskonnast või isegi enam (Tabel 1.1).

Nägemaks, mis on selliste numbrite taga, on vaja detailsemalt vaadata, kuidas on määratletud hariduslikud erivajadused ja õpilased, kellel on haridussüsteemi kontekstis

¹ Erinevus mitmetes tabelites näidatud HEV õpilaste koguarvust (25182) tuleneb sellest, et 7 õpilaste osas puuduvad tabelites kasutatud tunnuste kohta andmed.

erivajadused; mille jaoks riik vajab/kogub informatsiooni hariduslike erivajaduste kontekstis ning millist informatsiooni annab olemasolev andmete kogumise süsteem.

Tabel 1.1. HEV õpilaste osakaal päevastes üldhariduskoolides maakondade lõikes, 2006

Maakond	Õpilasi päevastes üldhariduskoolides*	HEV õpilasi	HEV õpilaste osakaal
Jõgeva maakond	5280	1385	26%
Lääne-Viru maakond	9394	2327	25%
Põlva maakond	4067	997	25%
Valga maakond	4709	1104	23%
Võru maakond	5777	1351	23%
Viljandi maakond	7532	1630	22%
Lääne maakond	4088	809	20%
Järva maakond	4821	932	19%
Pärnu maakond	12502	2301	18%
Tartu maakond	20266	3623	18%
Hiiu maakond	1460	230	16%
Rapla maakond	5147	764	15%
Saare maakond	5024	680	14%
Ida-Viru maakond	17775	1599	9%
Harju maakond	62683	5450	9%
Kokku	170525	25182	15%

**Õpilaste koguarv tabelis (25182) erineb haridusliku erivajaduse tunnusega õpilaste koguarvust (25189) seetõttu, et andmestik ei sisalda kõikide õpilaste kohta kooliga seonduvaid andmeid

1.1 Hariduslike erivajaduste defineerimine ja liigitamine

Hariduslike erivajaduste mõiste ei ole Eesti Vabariigi seadusandluses selgelt defineeritud ega ka üheselt määratletud. Seadusandluses võib erivajadustega laste ja nende õppimisvõimaluste kohta leida järgmisi määratlusi:

1. Eesti Vabariigi Haridusseadus

§ 10. *Erivajadustega* inimeste õpetamine

(1) *Keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning eriabi vajavatele* inimestele tagab kohalik omavalitsus võimaluse õppida elukohajärgses koolis. Vastavate tingimuste puudumisel tagavad riik ja kohalik omavalitsus õigusaktides ettenähtud korras ja tingimustel neile õppimisvõimalused selleks loodud õppeasutustes.

(2) *Kasvatuse eritingimusi vajavatele* lastele tagavad riik ja kohalik omavalitsus võimaluse õppida selleks loodud õppeasutustes, kindlustades nende täieliku ülalpidamise õigusaktides ettenähtud korras ja tingimustel.

(3) Õppe- ja kasvatusasutuse tüüp või õppevorm määratakse või soovitatakse erivajadustega inimestele meditsiiniliste, psühholoogiliste ja pedagoogiliste uuringute põhjal.

2. Koolieelse lasteasutuse seadus

§ 14. Erivajadustega lapsed

(1) Keha-, kõne-, meele- või vaimupuuetega ning eriabi või erihoolust vajavatele lastele (edaspidi **erivajadustega lapsed**) loob valla- või linnavalitsus võimalused arenemiseks ja kasvamiseks elukohajärgses lasteasutuses.

3. Tasemeeksameid korraldava asutuse määramine ning tasemeeksamite läbiviimise kord

§ 5. Eksamile registreerumine

(3) Isik, kes terviseseisundi tõttu ei ole võimeline sooritama eksameid üldises korras (edaspidi **erivajadustega isik**), saab taotleda eksamite ulatuse ja viisi muutmist, lisades taotlusele eriarsti teatise terviseseisundi kohta

4. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus

§ 4. (1) Sõltuvalt õpilaste vajadusest saada eriõpet, eriabi, kasvatus eritingimusi ja ravi, võib põhikool ja gümnaasium olla **erivajadustega õpilaste** kool või sanatoorne kool.

(2) **Erivajadustega õpilaste kool** on keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning psüühikahäiretega, samuti kasvatus eritingimusi vajavatele õpilastele.

Lisaks on Haridus- ja Teadusministeeriumi määruses „Erilasteaeda (erirühma), sanatoorsesse kooli, erivajadustega õpilaste erikooli (eriklassi) vastuvõtmise ning väljaarvamise aluste ja korra kinnitamine” toodud nimistu erinevatest haigustest, vaegustest, käitumis- ja arenguhäiretest, mille korral lapsi nimetatud õppeasutustesse ja rühmadesse/klassidesse vastu võetakse.

Erivajaduste mõiste ilmumine seadusandlusesse on seotud ka puuetega õpilaste kohta kasutusel olnud terminoloogia muutmisega. Aastal 2004 asendati Eesti Vabariigi haridusseaduses, Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses, Koolieelse lasteasutuse seaduses; Eesti Vabariigi lastekaitse seaduses ja Sotsiaalhoolekande seaduses sõnad hälvik ja hälviklaps sõnadega „**erivajadustega laps/inimene**”. 2006. aastal muudeti sarnaselt Vabariigi Valitsuse määrusi „Alushariduse raamõppekava”, „Koolikohustuslike laste arvestamise kord”, „Munitsipaalkoolide õpetajate ametijärgude palga alammäärade kehtestamine” (Vabariigi Valitsuse määruste muutmise 2006) ning Haridus- ja Teadusministri määrusi „Põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) kinnitamine”, „Koduõppe kord”, „Hälvikute nõustamiskomisjoni suunamise tingimuste ja korra kinnitamine”, „Lasteaed – algkooli, algkooli, põhikooli ja gümnaasiumi personali miinimumkoosseisu kinnitamine”, „Kooli õppenõukogu pädevus ja tegutsemise kord”,

„Pikapäevarühma töökorralduse alused“ (Haridus- ja Teadusministri määruste muutmine 2006). Kõnealustesse määrustesse sisenes sõnapaar „**erivajadusega õpilane**“.

Hariduslikke erivajadusi märgitakse järgnevatel Haridus- ja teadusministri (ka varasemates haridusministri) määrustes:

1. Individuaalse õppekava järgi õppimise kord

§1. Õpilasele individuaalse õppekava koostamise eesmärk ja alused

*(1) Individuaalne õppekava on **hariduslike erivajadustega** õpilase jaoks koostatud õppekava, mis loob õpilasele tingimused võimetekohaseks õppimiseks ja arenemiseks.*

2. Toimetuleku riikliku õppekava kinnitamine

3. jagu: Õppe- ja kasvatustegevuse põhimõtted

*12. Korrigeeriv õpetamine. Õpetamine põhineb kõikide õpilaste arengutaseme, arengupotentsiaali väljaselgitamisel ning seab eesmärgiks ühiskonnas tunnustatud sotsiaalsete normide omandamise. Selgitatakse välja igapäevase mahajäämuse põhjused, nende mõju käitumisele ning isiksuse arengule tervikuna. Puude struktuurist tulenevat individuaalset eripära, **arengulisi ja hariduslikke erivajadusi** arvestades koostatakse õpilastele individuaalsed õppekavad.*

3. Parandusõpperühma töökorralduse aluste kinnitamine

*1. Parandusõppe eesmärk on toetada põhikooli 1.–9. klassi õpilase arengut tulenevalt tema **hariduslikest erivajadustest** ja võimaldada tal saavutada põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava nõuetele vastavaid õpitulemusi.*

Lisa: Õpilase vaatluse kaart

*7. Klassi- ja aineõpetajate tähelepanekud **lapse hariduslikest erivajadustest**.*

4. Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamise tingimused ja kord

*(2³) Lähtudes **õpiraskuse spetsiifikast** on vastava aine lõpueksamikomisjoni põhjendatud otsusel lubatud ühtlustatud küsimustega eksami eksamitööid hinnata hindega «3» alates 35% punktide arvust õpilaste puhul:*

*2) kes õpivad tavaklassis, kuid nõustamiskomisjoni otsusest või **hariduslikust erivajadusest** lähtuvalt võiksid õppida „Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse“ § 21 lõike 4¹ punktides 1 ja 2 nimetatud klassis;*

5. Õpetajate koolituse raamnõuded

§ 25. Eripedagoog

Eripedagoog on võimeline:

5) nõustama pedagooge, sotsiaaltöötajaid, vanemaid või neid asendavaid isikuid ja teisi õppijaga kokkupuutuvaid isikuid **arenguliste ja hariduslike erivajaduste** küsimustes;

Kõige selgemat raamistikku on **hariduslike erivajaduste** mõiste kasutamisele Eestis võimalik näha HEV klassifikaatori liigendusest, mis on aluseks andmete kogumise struktuurile EHISes. Vastavalt sellele jagatakse Eestis hariduslikud erivajadused viieteistkümnesse gruppi: **ajutine õpiraskus; eriandekus; kasvatusraskus; kehapuue; kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; kuulmispuue; kõnepuue; muu erivajadus; nägemispuue; pervasiivne arenguhäire; psüühilised erivajadused; terviseprobleemid; uusimmigrant; viibimine välisriigis; õpiraskus** (EHIS 2007). Seejuures võib ühel õpilasel olla mitu erinevasse gruppi kuuluvat hariduslikku erivajadust. Andmebaasis on lisaks eelnimetatutele 2006. aasta andmetel veel ka kategooria „**liitpuuded**“.

Selline liigendus on kõige lähedasem Kõrgessaare (2001) poolt välja pakutud kontseptsioonile, kus hariduslikke erivajadusi on defineeritud järgmiselt:

„Mõnikord erinevad õppijad oma võimetelt, taustalt ja isikuomadustelt sedavõrd, et nende õppimisvajadusi on raske rahuldada harjumuspärasel ja kergesti kättesaadaval viisil, sealhulgas nii-öelda tavalises õpikeskkonnas. Sellisel viisil avalduvaid erinevusi nimetataksegi hariduslikeks erivajadusteks...“
(Kõrgesaar 2001, lk 10)

Kõrgessaar märgib oma raamatus, et liigitada võib hariduslikke erivajadusi nende sügavuse järgi; levi järgi; **tekkepõhjuste** ning avaldumise eripära kombineerides. Viimastele tuginedes toob ta hariduslike erivajaduste alatüüpideks välja üld- ja eriandekuse, õpiraskused, kõnepuuded, emotsionaal- või käitumiseraskused, meeletuused, kehapuuded ning vaimu- ja/või liitpuuded. (VIIDE)

Selge definitsiooni ja määratluse puudumine hariduslike erivajaduste küsimuses ei ole omane ainult Eestile. Hariduslike erivajaduste mõiste ja selle kujunemine on tervikuna keeruline, mitmetest erinevatest ideoloogiatest ja liikumistest mõjutatud kontseptsioon. Sageli liiga lihtsustatud kujul käsitletuna, on tegelikkuses selle mõiste suhteliselt lühike ajalugu täis mitmetimõistmist, halvasti ja valesti rakendamist ning ideoloogilisi vastuolusid, mis tänaseks päevaks on välja jõudnud kogu kontseptsiooni ümbervaatamiseni kui mitte asendamiseni alternatiivsete käsitlustega.

Sõnapaari „hariduslik erivajadus“ (*special educational need*) väga ulatuslik levik sai tõuke Suurbritannias 1978. Aastal avaldatud nn „Warnock’i Raportist²“ ja sellele 1980. aastal

järgnenud „White Paper’ist“³, mis on üks tõsisemaid katseid eemaldada haridussüsteemi kontekstis õpilaste grupeerimise ja klassifitseerimise alusel sildistamisest. See oli püüd, mille eesmärgiks oli sügavalt lapsekeskne lähenemine, kuid mille laialdane rakendamine on kaugel selle esialgsest visioonist.

Mõlema dokumendi üks peamisi ideid oli sel ajal Suurbritannias kasutusel olnud (ja tegelikkuses ka pea kõikides teistes Euroopa riikides senini kasutusel olevatest) vaegustega (*disabled*) õpilaste meditsiiniliste diagnooside alusel klassifitseerimise lõpetamine. Mõlemas dokumendis rõhutatakse, et kõige olulisem ülesanne erihariduses (*special education*) on lapse hariduslike erivajaduste identifitseerimine, sest seni kasutusel olnud meditsiinilisel mudelil tuginev klassifitseerimine ei võimalda selgelt järeldada, millised **ERIVAJADUSED** lapsel haridussüsteemi kontekstis on. (Wedell, 2003 kaudu)

Nendes dokumentides defineeriti **hariduslikku erivajadust kui vahet lapse tegeliku käitumise või saavutustaseme ja selle taseme vahel, mida lapselt oodatakse.**⁴ (Wedell, 2003) Sellise lähenemise juures tõstatuvad kohe ka küsimused nagu „Milline on see nõutav tase?“, „Kuidas see tase määratakse?“ ja „Kes selle taseme määrab?“. Vastust nendele küsimustele otsiti erinevatest laste arengut käsitlevatest uuringutest, kus on põhjalikult analüüsitud lapse loomuliku (ehk siis ühiskonna seisukohalt oodatava) arengu etappe seondvalt lapse vanusega. Ootused kooliealisele lapsele on kõige üldisemal tasemel kirjeldatavad õppekavast tulenevate eesmärkidega, millised väljendavad üldist saavutuste, käitumise ja arusaamade kogumit, mida ühiskond konkreetses vanuses lapselt ootab. Eelnimetatud „vahe“ hindamisel tuleb seega selgelt formuleerida vanusega seotud ootused/nõuded, mida paljudes üldisemates õppekava formuleeringutes olemas ei ole. Lapse erivajadust (koolieelses eas) ja hariduslikku erivajadust (koolieas) võib siis väljendada kui vahet selle, mida laps suudab teha praegu ja selle vahel, mida tema vanuses lapselt oodatakse. Üks olulisemaid seisukohti Warnock’i Raportis on see, et õppekavajärgsed eesmärgid on kõikidele lastele samad.

Siinkohal võiks hetkeks mõelda sõna „erivajadus“ tähendusele mistahes kontekstis – tavapärasest erinev vajadus millegi järele. Ka haridussüsteemi kontekstis on võimalik hariduslikele erivajadustele selliselt läheneda. Hariduslik erivajadus ei oleks seega mitte vahe tegeliku ja oodatava käitumise või saavutustaseme vahel, vaid vajadus tavapärasest erinevate vahendite/lähenemise/eesmärkide seadmise järele kui selline vahe on tekkinud või tekkimas. Sellele viitab ka hariduslike erivajaduste liigitamine Warnock’i Raportis, mis jagab üldplaanis hariduslikud erivajadused kolme kategooriasse (Wedell, 2003 kaudu):

3

⁴ „The term ‘special educational need’ refers to the gap between a child’s level of behaviour or achievement and what is required of him.“ (Wedell, 2003)

1. **Vajadus spetsiifiliste vahendite/võimaluste järele õppekavale ligipääsuks.** Sellist tüüpi vajadus esineb enamasti meelepuuetega lastel, kes vajavad abi enese väljendamisel ja teistega suhtlemisel, aga ka kehapuuetega lastel, kes selle sõna kõige otsesemas tähenduses vajavad ligipääsu õpikeskkonnale.
2. **Vajadus spetsiifilise, modifitseeritud õppekava järele, sh ka tavaõppekava tavapärasest erineva läbimise järele.**
3. **Vajadus õpikeskkonna sotsiaalse struktuuri ja emotsionaalse kliima kohandamise järele,** kasvõi näiteks lapse stressitaluvusest lähtuvalt.

Need kolm kategooriat on mõeldud katma kõikvõimalikke ettekirjutusi, mida erinevatel põhjustel tekkinud „vahe“ tegeliku ja oodatava arengu/saavutuste/käitumise korral lapsele võidakse teha. Mõistagi ei ole sellist ühtset aktsepteeritud ettekirjutuste tegijat kui sellist; selliseid ettekirjutusi teeb üsna lai ring laiemas või kitsamas mõttes erialaspetsialiste – eripedagoogid, logopeedid, psühholoogid, eriarstid, sotsiaalpedagoogid/töötajad jne. (Wedell 2003) Kõik nimetatud spetsialistid kasutavad mingeid raamistikke, mudeleid, terminoloogiat, et edasisi tegevus- ja käitumisjuhiseid ning abi kavandada. Üks viis näha ülalnimetatud liigitust ongi kui püüdu struktureerida ja „tõlkida“ laste erinevaid vajadusi selliselt, et need oleks paremini mõistetavad haridussüsteemi kontekstis.

Sarnaseid elemente võib hariduslike erivajaduste kohta leida ka Rahvusvahelisest hariduse standardliigitusest ISCED 1997. Seal rõhutatakse praegu levinud termini „*special needs education*“ ja varem kasutusel onud termini „*special education*“ erinevust märkides, et (International Standard Classification of Education - ISCED, 1997):

„Terminid „special needs education“ on hakatud kasutama termini „eriharidus“ asemel. Varem kasutusel olnud terminid mõisteti kui puuetega laste haridust, mida omandati erikoolides või asutustes, mis on erinevad ja eraldiseisvad tavakoolide ja -ülikoolide süsteemist. Tänapäeval õpib paljudes riikides suur osa puuetega õpilastest tavakoolides.

Veelgi enam, kontseptsioon „hariduslike erivajadustega lapsed“ laieneb puuetega lastest hõlmama ka kõiki neid, kes ei tule koolis toime teistel erinevatel põhjustel, mis võivad samuti pärssida lapse optimaalset progressi. Kas niiviisi laiemalt defineeritud grupp õpilasi vajab ka täiendavat tuge, sõltub sellest, mil määral peavad koolid muutma oma õppekava, õpetamist ja korraldust ja/või muretsema täiendavaid

vahendeid inimressursside või materjalide näol, et stimuleerida nende õpilaste tõhusat ja tulemuslikku õppimist.”⁵

Rahvusvaheliselt on aga hariduslike erivajaduste terminoloogiast veelgi keerulisem rääkida kui riigisiselt. OECD andmetel tähendab „special needs education” erinevates riikides erinevaid asju – hõlmates mõnel juhul vaid puuetega õpilasi, teisel juhul aga ka näiteks õpiraskustega õpilasi, aga ka muudel asjaoludel ebasoodsasse olukorda sattunud õpilasi. Lisaks kasutatakse erinevates riikides nii vaeguste kui õpiraskuste jaoks erinevaid määratlusi, mistõttu ei ole selge, kui usaldusväärsed saavad niimoodi erinevates kategooriates võrreldavad kvantitatiivsed tulemused olla. (OECD 2005, lk. 12) Selliste kogemuste valguses on OECD hakanud piirama mõiste „hariduslik erivajadus” kasutamist riikidevahelises analüüsis. Selle asemel on välja töötatud kolm kategooriat: vaegused (*disabilities*), raskused (*difficulties*) ja (ebasoodsad) asjaolud (*disadvantages*). Nende kolme termini kaudu soovitakse kirjeldada õpilasi, kelle jaoks riik panustab lisaressursse, et muuta nende jaoks õppekavast tulenevate eesmärkide täitmist efektiivsemaks. (OECD 2005, lk 12) Seejuures on OECD lähenemises võtmesõnaks just lisaressursid, sest haridussüsteemi kontekstis tekkinud täiendavatele vajadustele reageerimiseks panustavad kõik OECD riigid ka täiendavaid vahendeid. Ületamaks riikide erinevast terminoloogiast tulenevat ebamäärasust, lepiti kokku, et (OECD 2005, lk 13):

„...hariduslike erivajadustega õpilased on defineeritud nende hariduse toetamiseks eraldatud täiendavate riiklike ja/või erasektori vahendite kaudu.”⁶

Seejuures ei arvestata õpilaste vajadusi, kellel tõenäoliselt võiks olla raskusi õppekavale ligipääsu või selle täitmisega. Selline definitsioon on ühelt poolt laiem hariduslike erivajaduste käsitus, tuues esile kooskõlas ISCED 97 definitsiooniga, et sõltumata **põhjusest**, miks laps haridussüsteemis edukaks toimetulekuks täiendavat tuge vajab, on see täiendav tugi hariduslik erivajadus. Teisalt on see jällegi kitsam käsitus, arvestades ainult lisavahendite pakkumist õpilastele, mitte nõudlust nende vahendite järele.

⁵ "The term 'special needs education' has come into use as a replacement for the term 'special education'. The older term was mainly understood to refer to the education of children with disabilities that takes place in special schools or institutions distinct from, and outside of, the institutions of the regular school and university system. In many countries today a large proportion of disabled children are in fact educated in institutions of the regular system. Moreover, the concept of 'children with special educational needs' extends beyond those who may be included in handicapped categories to cover those who are failing in school for a wide variety of other reasons that are known to be likely to impede a child's optimal progress. Whether or not this more broadly defined group of children are in need of additional support depends on the extent to which schools need to adapt their curriculum, teaching and organization and/or to provide additional human or material resources so as to stimulate efficient and effective learning for these pupils." (International Standard Classification of Education - ISCED, 1997)

⁶ "...those with special educational needs are defined by the additional public and/or private resources provided to support their education" (OECD 2005, lk 13)

Ühiskonna võime sellele nõudlusele reageerida on riigiti erinev, kuid arvestades sagedast ressursside nappust haridussüsteemis, ei saa kindlasti eeldada, et kõik õpilased, kes täiendavaid vahendeid vajaksid, seda ka saavad. Hariduslike erivajaduste rahastamise võrdlemine on rahvusvaheliselt sellise definitsiooni kohaselt mõistagi huvipakkuv, kuid ühe riigi sees ei piisa üksi pakkumise analüüsist, veelgi enam, arengu seisukohalt on oluline analüüsida just õpilaste vajadusi, ehk nõudlust täiendavate vahendite järele ja riigi võimet sellega toime tulla.

Siiski on edasise analüüsi huvides põhjust vaadata ka OECD detailsemat hariduslike erivajaduste klassifikatsiooni, mis tugineb **eeldatavale põhjusele**, miks õpilasel on raskusi tavapärase õppekava ja sellele ligipääsuga (OECD 2005, lk 14):

- A. *Vaegused⁷ ("A/Disabilities")*: vaeguste või puuetega õpilased, meditsiiniliselt vaadatuna kui elundite funktsiooni või funktsioneerimise häire/puudumisega õpilased ... kelle hariduslik erivajadus tuleneb peamiselt nendest vaegustest⁸.
- B. *Raskused ("B/Difficulties")*: käitumis- või emotsionaalsete häirete või spetsiifiliste õpiraskustega õpilased. Hariduslik erivajadus arvatakse tulenevat peamiselt õpilase ja hariduse konteksti vastastikkusest mõjust.⁹
- C. *Asjaolud ("C/Disadvantages")*: õpilased asjaoludega, mis tulenevad peamiselt sotsiaal-majanduslikest, kultuurilistest ja/või keelelistest teguritest. Hariduslik erivajadus on vajadus kompenseerida nendest teguritest tulenevat ebasoodsat olukorda.¹⁰

Kõikides eeltoodud definitsioonides leiab ühise tunnuseks kirjelduse põhjustest, miks õpilased haridussüsteemis täiendavat tuge vajavad. Põhjuste kogum on ajas muutunud ulatuslikumaks nii riikide sees kui rahvusvahelises käsitluses. Aastakümneid on püütud üha

⁷ Siinkohal on kasutatud Rahvusvahelise funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioonis toodud termini „disabilities“ tõlget eesti keelde – Vaegus (disability) on üldtermin puuete, tegutsemis- ja osaluspiirangute kohta. See tähistab indiviidi terviseolukorra ja taustategurite (personaalsed ja keskkonnategurid) vastastikuse mõju negatiivseid aspekte. (Rahvusvaheline funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioon (RFK/ICF), Lisa 1, lk 2)

⁸ "A/Disabilities": students with disabilities or impairments viewed in medical terms as organic disorders attributable to organic pathologies (e.g. in relation to sensory, motor or neurological defects). The educational need is considered to arise primarily from problems attributable to these disabilities. (OECD 2005, lk 14)

⁹ "B/Difficulties": students with behavioural or emotional disorders, or specific difficulties in learning. The educational need is considered to arise primarily from problems in the interaction between the student and the educational context.

¹⁰ "C/Disadvantages": students with disadvantages arising primarily from socio-economic, cultural, and/or linguistic factors. The educational need is to compensate for the disadvantages attributable to these factors.

selgemalt klassifitseerida erinevaid meditsiinilisi põhjuseid, sotsiaalsed ja majanduslikku dimensiooni on hakatud arvestama hiljem.

Võttes arvesse erinevate riikide kogemusi ja erinevates organisatsioonides ning ühiskonnas levinud arusaamade arengut, võiks hariduslike erivajadusi defineerida kui mistahes põhjustel tekkinud täiendavaid vajadusi haridussüsteemi eesmärkide täitmisel. Oluline on seejuures, et **vajadus on täiendav**, st et vajadus on tavapärasest suurem või erinev; ning et **vajadus on seotud haridussüsteemi eesmärkide saavutamisega** – õppekavast tulenevate eesmärkide, nende täimise keskkonna, protsessi ja vahenditega ning õppekavale ligipääsu tagamisega.

Sellise definitsiooni kohaselt oleks praegu Eestis kasutusel olevas hariduslike erivajaduste klassifikaatoris toodud kogum hariduslikest erivajadustest pigem kogum ja liigitus hariduslike erivajaduste tekkimise põhjustest. Neist tingitud täiendavad vajadused vajaksid aga täiendavat identifitseerimist ja süstematiseerimist.¹¹ Selles seoses väljendub ka kogu „meditsiinilise“ lähenemise ja selle edasiarenduste, mida kahtlemata praegune klassifikaator Eestis on, kõige suurem puudus: see tugineb eeldusele, et haridussüsteemi kontekstis tekkivad täiendavad vajadused ressursside, diferentseeritud õppekava, õppekorralduse jm järgi on otseselt tuletatavad õpilase tervisehäirete, vaeguste või ka tavapärasest erineva olukorra kaudu. Tegelikult selline üks-ühene seos põhjuste ja täiendavate vajaduste vahel puudub. Peamiselt seetõttu, et:

- ✓ enamasti on võimalikke põhjuseid rohkem kui üks ning nende erinevaid kombinatsioone on väga palju;
- ✓ neid põhjuseid on raske üksteisest eristada ja nende suhtelist olulisust määrata;
- ✓ samasse meditsiinilise diagnoosi kategooriasse liigitatud õpilasel võivad olla erinevad vajadused, sõltuvalt kasvõi sellest, kui sügav või ulatuslik on antud terviseprobleem, millal on seda märgatud, millises keskkonnas on see kujunenud ja kuidas on perekonnal, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandesüsteemil (seni olnud) võimalik seda last toetada.

Meditsiinilise mudeli piiratusele on viidanud ka OECD:

„...Veelgi enam, erivajadustega seotud haridusringkondades on küsimuse all meditsiinilisest klassifikatsioonist tulenevate kirjeldavate kategooriate kasu haridussüsteemi kontekstis. Erinevatel vaegustel nähakse vaid osalist mõju haridusele või õppekava arendusele, mis peab vältimatult arvestama last

¹¹ osaliselt on Haridus- ja Teadusministeerium sellega ka tegelenud – detailsemalt käsitletakse täiendavate vajaduste kaardistamise teematikat järgmises peatükis

*tervikuna. Nii on meditsiinilistel kirjeldustel põhinevad kategooriad hariduspoliitika elluvijate jaoks parimal juhul piiratud väärtusega...*¹²

Vaadates meditsiinilisi kategooriaid aga kui hariduslike erivajaduste tekkimise põhjusi (koos teiste võimalike põhjustega) on selle alusel kogutud informatsioon süsteemi seisukohalt oluline ning selle väärtus kasvab veelgi, kui samaaegselt koguda informatsiooni ka tegelike erivajaduste kohta.

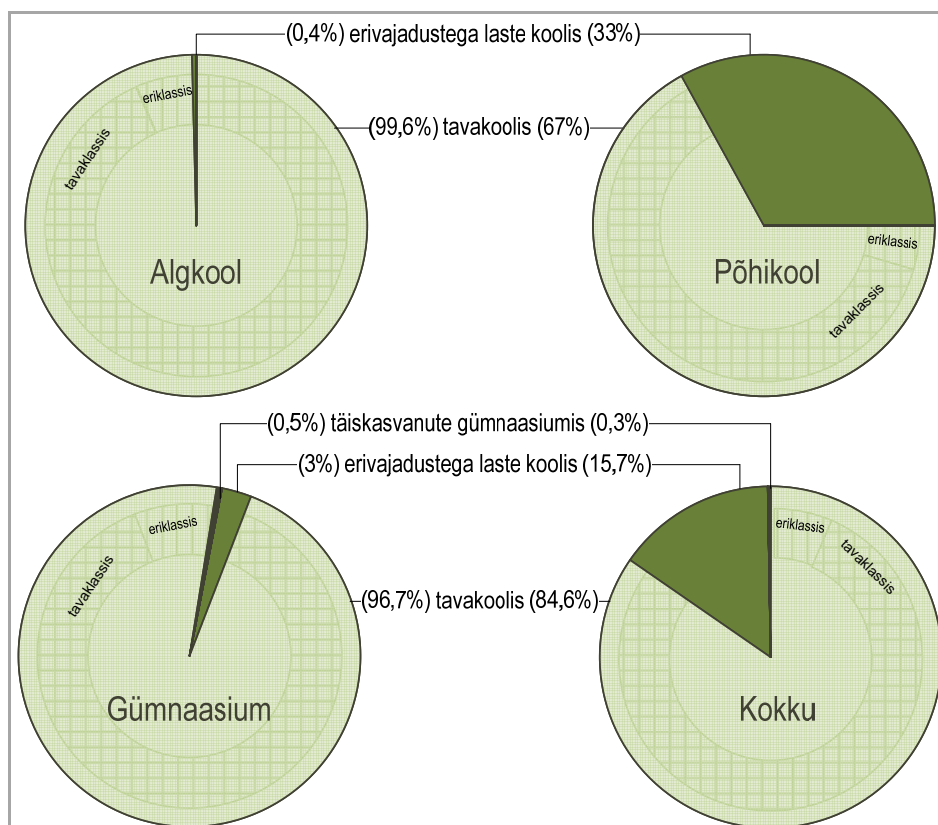
Selle peatüki järgnevate alapunktide eesmärk on andmetele tuginevalt analüüsida, kuidas olemasolev klassifikaator võimaldab anda ülevaadet hariduslike erivajadustega õpilastest Eestis. Siinkohal olgu selguse mõttes öeldud, et järgnevalt käsitletakse vaid hariduslike erivajaduste klassifikaatorit ning hariduslike erivajaduste süsteemset käsitlust ja tugiteenuste klassifikaatori rolli selles uuritakse järgmises peatükis.

1.2 Ülevaade hariduslike erivajadustega õpilastest Eesti üldhariduskoolides

Hariduslike erivajadustega õpilastele suunatud hariduspoliitikas on viimastel aastatel tähelepanu all olnud kaks paralleelset protsessi. Esmalt hariduslike erivajaduste mõistega kirjeldatava nähtuse muutumine ulatuslikumaks nii arusaamades kui seadusandluses. Teisalt hariduslike erivajadustega õpilaste kaasamine tavakooli keskkonda. Muutuste analüüsimiseks peab uuritava nähtuse väärtusi olema võimalik võrrelda mitme aasta vältel. Kahjuks ei võimalda seda olemasolev andmestik. Üheks põhjuseks on seejuures just andmestruktuurides toimunud muudatused. Seega keskendutakse järgnevalt hetkeolukorrast ülevaate andmisele.

Valdav osa hariduslike erivajadustega õpilastest õpib tavakooli tavaklassis. Koolitüübiti vaadatuna saab siiski välja tuua selged erinevused (vt Joonis 1.1). Algkoolidest õpib 0,4% hariduslike erivajadustega õpilastest erikoolis, gümnaasiumides, mis sisaldavad ka põhikooliklassidega ning põhikooliga gümnaasiume, on see osakaal 3%. Kõige suurem on vastav näitaja põhikoolides, olles 2006/2007 õppeaasta andmetel 33%. Jooniselt on lisaks erikoolis õppinud õpilastele näha ka tavakooli eriklassides õppinute osa, mis jääb vahemikku 4% põhikoolides kuni 8,8% gümnaasiumides. Nagu juba mainitud, on osa põhikooliklasside õpilastest sellise lähenemise juures arvestatud gümnaasiumi juures. Parema ülevaate saamiseks uuritakse hiljem andmeid detailsemalt ka kooliastmete lõikes.

¹² ...Furthermore, there has been in special educational circles particular concern about the lack of educational utility of descriptive categories which are derived from medical classifications. Disability categories are viewed as having only partial implications for educational provision or for the development of teaching programmes, which inevitably have to take the whole child into account. In this way, therefore, categories based on medical descriptions are at best of only limited value to education policy makers.... (OECD 2005, lk 12)

Joonis 1.1. HEV õpilaste osakaal koolitüüpide lõikes, 2006.

Suure osa hariduslike erivajaduste õpilaste õppimine tavaklassides ei viita siiski veel erivajadustega õpilaste kaasamise protsessile tavakooli keskkonda. Olgugi, et haridusseaduse kohaselt tagab kohalik omavalitsus kõigile seal elavatele õpilastele võimaluse õppida elukohajärgses koolis, on sobilike tingimuste puudumisel eriaabi vajavatel vaegustega õpilastel õigus õppida lähimas tingimustele vastavas koolis. Eesti Puuetega Inimeste Koja poolt 2004 –2005. a läbi viidud erivajadustega lastega perede uuringus küsitleti kokku 744 peret, kellest 41,4 % leidsid, et sobiva haridusasutuse leidmine on pere probleemiks lasteaia, 36% põhikooli, 53,7 % gümnaasiumi ja 65,4 % kutsekooli puhul (EPIK 2005, lk 6). Millise taseme hariduse õppimisvõimaluste leidmisel nähti probleeme oma kogemustest või väljakujunenud arvamusest lähtuvalt, sõltub mõistagi ka küsitletud perekondade laste vanuselisest jaotusest – pere senisest kogemusest haridussüsteemis.

Selles kontekstis on oluline vaadata, milliseid õpilasi ja kui palju erivajadustega õpilaste hulka arvatakse (vt Tabel 1.2). Õpiraskused, kirjutamis-, lugemis- ning/või arvutusraskused on ülekaalukalt peamised põhjused, miks õpilased hariduslike erivajadustega õpilaste hulka arvatakse. Siinkohal on oluline rõhutada, et olemasolev hariduslike erivajaduste arvestamise süsteem võimaldab märkida ühele õpilasele ka mitu hariduslikku erivajaduse tunnust, mis tingib hariduslike erivajadustega õpilaste arvu ja hariduslike erivajaduste määramise arvu suure erinevuse.

Tabel 1.2. Hariduslike erivajaduste määramise arv hariduslike erivajaduste lõikes, 2006

Hariduslik erivajadus	Määramiste arv
Ajutine õpiraskus	4493
Eriandekus	115
Kasvatusraskus	1520
Kehapuue	728
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	10546
Kuulmispuue	258
Kõnepuue	2448
Liitpuuded	25
Muu erivajadus	409
Nägemispuue	270
Pervasiivne arenguhäire	239
Psüühilised erivajadused	1221
Terviseprobleemid	641
Uusimmigrant	91
Viiimine välisriigis	97
Õpiraskus	11141
Kokku	34242

Andmestikus on olemas loetelu õpilase hariduslike erivajaduste kohta, kuid puudub informatsioon nende olulisuse kohta. Sellega on loodud olukord, kus koolist saadud andmed näitavad ühel õpilasel kuni üheksat erinevasse gruppi kuuluvat erivajadust ning ei ole teada, milline neist on peamine ning millised kaasnevad. Kõige sagedamini esinenud kaheksast hariduslikust erivajadusest koosnev kombinatsioon sisaldas korraka kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskust; õpiraskust; kõnepuuet; psüühilisi erivajadusi; kasvatusraskust; terviseprobleeme; pervasiivset arenguhäiret ning muud erivajadust (Tabel 1.3) (detailsema ülevaate saamiseks erinevatest hariduslike erivajaduste koosinemistest vt Lisa 1).

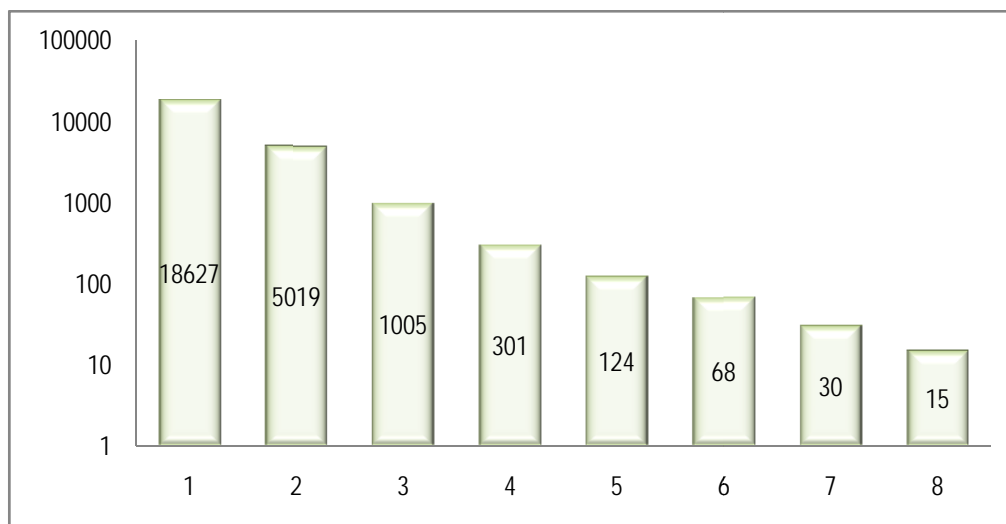
Kõige sagedamini, 18627 juhul, on õpilasele märgitud üks haridusliku erivajaduse tunnus (Joonis 1.2). 95% kõikidest juhtudest moodustavad seejuures viis kategooriat: õpiraskused (39%), kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskused (32%), ajutised õpiraskused (15%), kõnepuuded (6%) ning kasvatusraskused (3%).

Tabel 1.3. Väljavõtte ühele õpilasele kõige sagedamini korraga määratud erivajaduste kombinatsioonidest (5-8 erivajadust)

Hariduslike erivajadusi määratud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälkuseade	Kõnepuue	Psüühilised erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasiivne arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liipuded	Viiimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi määratud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
5	✓	✓	✓	✓				✓									50	10
6	✓	✓	✓	✓	✓			✓									54	9
7	✓	✓	✓	✓		✓	✓			✓							35	5
8	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓							48	6

Kaks hariduslike erivajaduste tunnust märgiti õpilastele 5019 juhul. 68% juhtudest sisaldas see kombinatsioon kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskust, 57% juhtudest õpiraskust ning 36% juhtudest sisaldas see eelnimetatute kombinatsiooni.

Kolme tunnuse korral on samad näitajad vastavalt 62%, 68% ja 42%, nelja tunnuse korral 69%, 71% ja 50%, viie tunnuse korral 79%, 85% ja 66%, kuue tunnuse korral 85%, 88% ja 82%, seitsme tunnuse korral 100%, 97% ja 100% ning kaheksa tunnuse korral kõik kolm näitajat 100%.

Joonis 1.2. Õpilasele määratud hariduslike erivajaduste arvu sagedusjaotus, 2006

Nimetatud raskusi on märgitud süsteemselt koos kõikide teiste tunnustega, mistõttu on alust arvata, et need kaasnevad või võivad olla põhjustatud valdava osa klassifikaatoris hariduslike erivajadustena liigitatud tervislike, käitumuslike ja muude asjaolude poolt. Suure tõenäosusega on ka lugemis-, arvutamise- ja kirjutamisraskuste tekkimisel omad

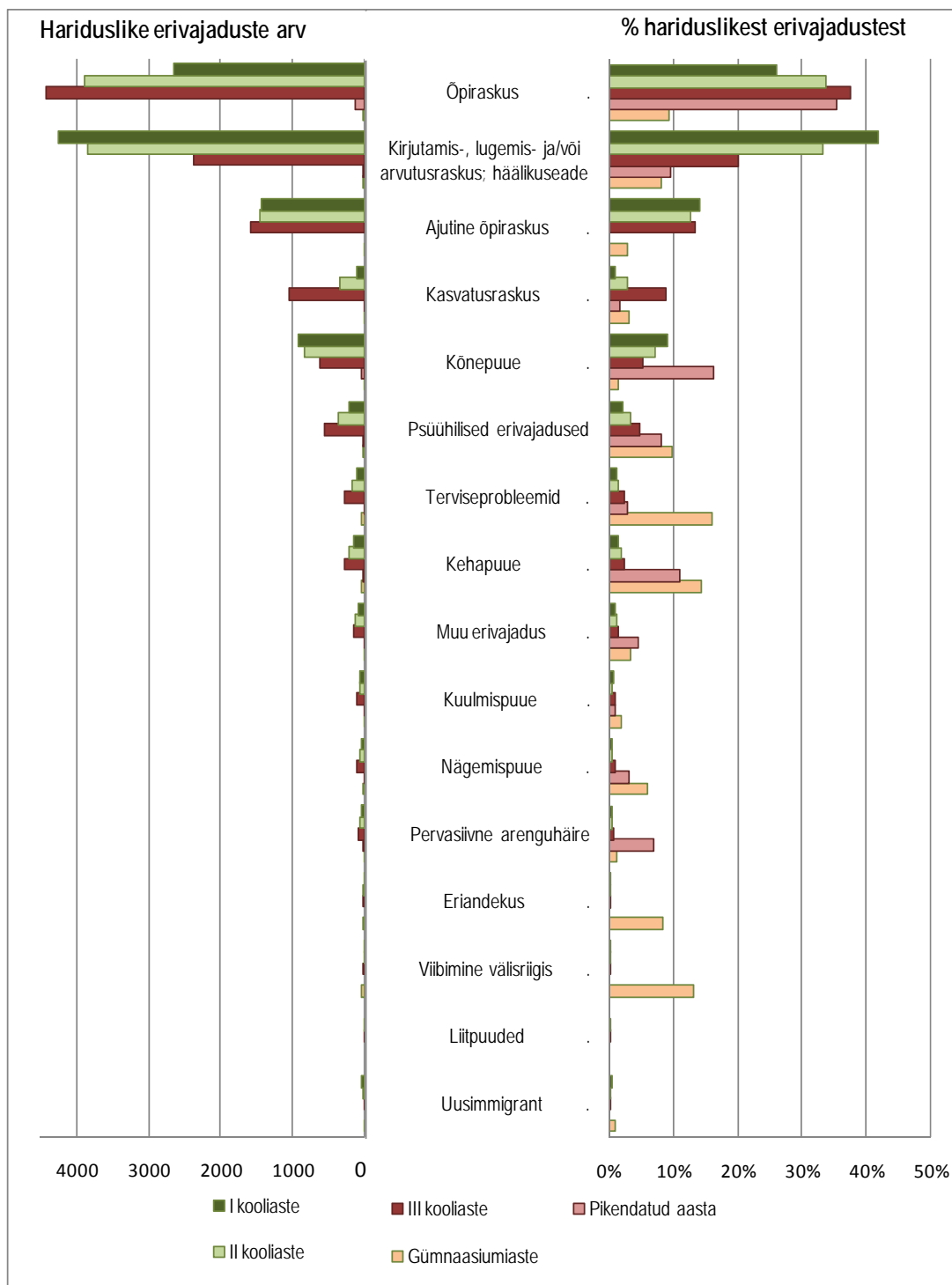
põhjused ja nimetatud raskused võivad omakorda tekitada õpiraskusi, nii ajutisi kui püsivaid.

Sellest tulenevalt ka küsimus, kui informatiivne on sellisel kujul hariduslike erivajaduste tunnuste märkimine õpilastele. Kas on üldse võimalik, et õpilaste kohta, kellele on märgitud mitu tunnust, saab veidigi üldistatud tasemel järeldusi teha nende täiendavate vajaduste kohta? Riigi seisukohalt on üldistamise võimaluse ehk ülevaate saamise võimaluse olemasolu aga äärmiselt olulise tähtsusega.

Praktikas ei ole sageli võimalik kindlaks määrata ühest põhjuse-tagajärje või peamise-kaasneva tunnuse seost, mistõttu on lahendus võimalik leida ainult läbi osapoolte vaheliste kokkulepete. Siinkohal on kõige tähtsam eesmärk, mille jaoks vastava tunnuse kohta informatsiooni kogutakse. Kui eesmärgiks on senise liigituse alusel ressursside jagamine, tuleb välja töötada tunnuste hierarhia ja selle rakendamise juhend koos juhustega erinevate tunnuste koosinemise juhiks. Olukord on ehk veidi lihtsam juhul, kui senist hariduslike erivajaduste liigitust käsitleda täiendavate vajaduste tekkimise põhjuste liigitusena. Sel juhul piisab olemasolevale klassifikaatorile juhendi väljatöötamisest, kuidas identifitseerida täiendava vajaduse tekkimise peamist põhjust teisestest ja kaasnevatest ning kuidas lahendada keerulisemaid põhjuste kombinatsioonide küsimusi. Mõlemal juhul oleks vaja vältida olukordi, kus näiteks kõnepuude, psüühiliste erivajaduste ja terviseprobleemidega õpilastele märgitakse veel lisaks kasvatusraskus; kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; õpiraskus ning muud erivajadused. Selle ja teiste klassifikaatori üldist ülesehitust puudutavate küsimuste juurde pöörduakse uuesti tagasi ka analüüsi teises peatükis ning tervikliku käsitluse saavutamiseks töö kokkuvõttes osas.

Kooliliikide kaudu väljendatust parema ülevaate saab, kui andmed grupeerida kooliastmete lõikes – I (1-3 klass), II (4-6 klass), III (7-9 klass) ja gümnaasiumiaste (10-12 klass) (Joonis 1.3). Lisaks on osa õpilastest peale 9. klassi pikendatud õppel, täites sisuliselt seejuures põhikooli õppekavast tulenevaid eesmärke.

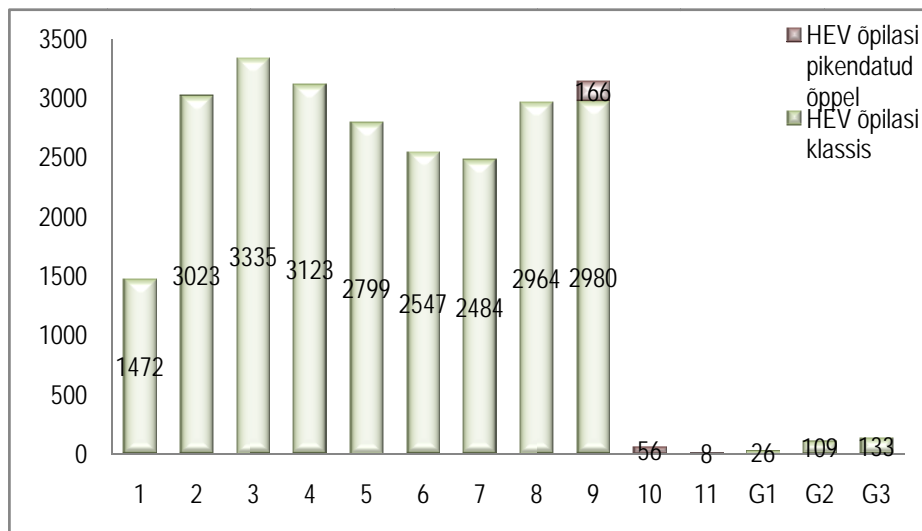
Kooliastmete omavahelises võrdluses on sarnaseid jooni ja olulist varieeruvust nii hariduslike erivajaduste tunnuste märkimise arvu kui struktuuri osas. Kuni gümnaasiumiastmeni tuleb selgelt esile juba varem mitmel korral välja toodud õpiraskuste ning kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskuste ülekaal. Huvitav on asjaolu, et esimeses kooliastmes on valdav osa kirjutamis-, lugemis- ja arvutamiskeskustel, teises kooliastmes võrdselt mõlemal tunnusel aga kolmandas kooliastmes just õpiraskustel. Tahtmatult tekib mõte sellest, et raskused lugemise, kirjutamise ja arvutamisega kooli algusaastatel viivad välja õpiraskuse kujunemiseni hilisemas eas. Kahjuks ei ole võimalik selliseid oletusi kontrollida aastate lõikes võrreldavaid andmeid omamata.

Joonis 1.3. Hariduslike erivajadustega õpilastele märgitud tunnuste arv ja struktuur kooliastmeti, 2006/2007 õppeaasta,

Gümnaasiumiastmes märgitud hariduslike erivajaduste tunnuste arv ja struktuur ei ole võrreldavad ühegi madalama astme omaga. Esimesele kohale on tõusnud terviseprobleemid, viibimine välisriigis ja kehapuue. Arvuliselt on gümnaasiumiastmes märgitud haridusliku erivajaduse tunnuseid pea olematu osa – 1% - kõikidest juhtudest

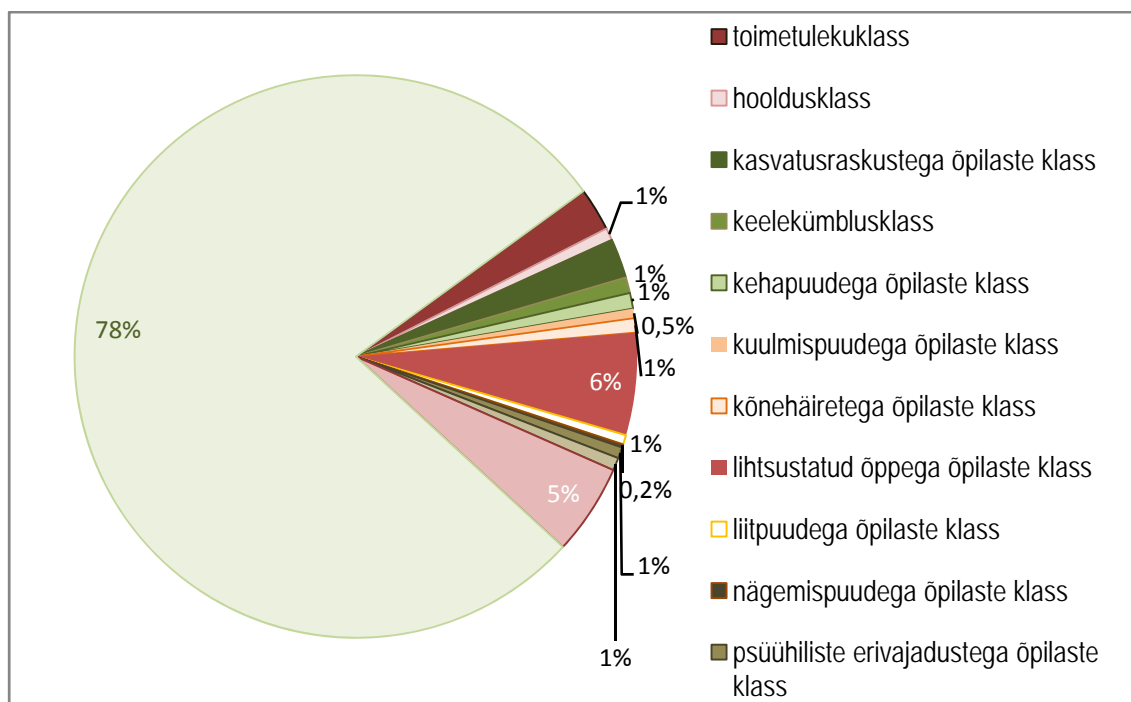
(vastav näitaja esimeses kooliastmes oli 30%, teises 34% ja kolmandas 35%). Seda olukorda väljendab kõige selgemalt ülevaade hariduslike erivajaduste sagedusjaotusest klassiti (Joonis 1.4) (tunnuste lõikes vaadatuna, on koondpildist oluliselt erinevad vaid eriandekuse ja välisriigis viibinute sagedusjaotused – vt Lisa 2).

Joonis 1.4. Õpilastele märgitud hariduslike erivajaduste tunnuste sagedusjaotus klassiti, 2006/2007 õppeaasta

Selline olukord tõstatab paratamatult küsimuse hariduslike erivajadustega õpilaste põhikoolijärgsete õppimisvõimaluste kohta. Eespool nimetatud erivajadustega lastega perede uuring viitab samuti sellele, et erivajadustega inimestel on probleeme sobiva õpikoha leidmisega enam just põhiharidusjärgselt ja kõrgematel haridustasemetel (EPIK 2005, lk?). Kuivõrd hariduse infosüsteem koondab isikupõhiseid andmeid kõikidel haridustasemetel, peaks olema võimalik üheksanda klassi lõpetanutele järgmisel õppeaastal gümnaasiumiastmest ja kutsekoolidest vasteid otsides välja selgitada, kui paljude erivajadustega õpilaste jaoks on haridustee katkenud ja milliste tunnustega õpilasi see ennekõike puudutab. Samuti seda, kas põhikoolis märgitud erivajadustega ka kutsekoolis, gümnaasiumiastmes ja kõrgkoolis tegeletakse.

Varasemalt on hariduslike erivajadustega õpilaste dünaamikat vaadeldud klassiliikide kui kõige stabiilsemana püsinud tunnuse lõikes. Peale tavaklassi on enam hariduslike erivajadustega õpilasi õppinud lihtsustatud õppega õpilaste klassis (6%), tasandusklassis (5%) ning toimetulekuklassis (3%) ja kasvatusraskustega õpilaste klassis (3%) (vt Joonis 1.5).

Joonis 1.5. Hariduslike erivajadustega õpilaste jagunemine klassiliigiti, 2006/2007 õppeaasta

Esmapilgul võib tunduda, et selliselt komplekteeritud klasside sees võib olla tegemist suhteliselt homogeensete täiendavate vajadustega õpilastega. Liites siia juurde aga õpilastele märgitud hariduslike erivajaduste tunnused, muutub klassiliikide kasutamine üldistustasemena keerulisemaks (vt Tabel 1.4). Kõik järgnevatel lehekülgedel toodud klassiliigid väärivad põhjalikku analüüsi, kuid järgnevalt olgu välja toodud vaid mõned olulisemad tähelepanekud.

Kasvatusraskustega õpilaste klassis ei ole kasvatusraskuste tunnust märgitud 28 seal õppivale õpilasele; kehapuudega õpilaste klassis ei ole kehapuuet märgitud 81 õpilasele (65% kõikidest õpilastest) ning psüühiliste erivajadustega õpilaste klassis ei ole psüühilisi erivajadusi märgitud 25 õpilasele. On üsna kindel, et nimetatud klassidesse on õpilased jõudnud siiski põhjusega, st nende täiendavaid vajadusi on just nendes klassides olnud kõige parem või koguni ainuvõimalik rahuldada. Küll aga annab see tunnistust eelmises alapunktis toodud probleemidest hariduslike erivajaduste määratlemisel tervisehäirete, vaeguste või ka tavapärasest erineva olukorra kaudu.

Kõige selgemalt eristuvad peamise haridusliku erivajaduse tunnusega nägemispuuetega, kuulmispuuetega ja kõnehäiretega õpilaste klassid. Neis on vaid üksikute eranditega kõikidele õpilastele märgitud klassiliigiga otseselt seotud tunnus, mis moodustab kõikidest vastava klassi õpilastele märgitud tunnustest 64-96%.

Tabel 1.4. Hariduslike erivajadustega õpilased klassiliigiti

Klassiliik	Hariduslik erivajadus	Õpilaste arv	HEV	HEV juhtumite osatähtsus klassiliigis		
			juhtumite arv	25%	50%	75%
Hooldusklass		180	538			
	Kasvatusraskus		14			
	Kehapuue		86			
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		47			
	Kuulmispuue					
	Kõnepuue		120			
	Liitpuuded					
	Muu erivajadus		36			
	Nägemispuue		14			
	Pervasiivne arenguhäire		31			
	Psüühilised erivajadused		67			
	Terviseprobleemid		13			
	Õpiraskus		105			
Kasvatusraskustega õpilaste klass		572	950			
	Ajutine õpiraskus		48			
	Kasvatusraskus		544			
	Kehapuue					
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		46			
	Kuulmispuue					
	Kõnepuue		32			
	Muu erivajadus		36			
	Pervasiivne arenguhäire		28			
	Psüühilised erivajadused		38			
	Terviseprobleemid		22			
	Õpiraskus		154			
Keelekümblusklass		227	299			
	Ajutine õpiraskus		50			
	Kasvatusraskus					
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		164			
	Kõnepuue		33			
	Psüühilised erivajadused		9			
	Terviseprobleemid					
	Uusimmigrant		6			
	Õpiraskus		30			
Kehapuudega õpilaste klass		229	571			
	Ajutine õpiraskus					
	Kasvatusraskus		7			
	Kehapuue		148			
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		65			
	Kuulmispuue					
	Kõnepuue		48			
	Liitpuuded					
	Muu erivajadus					
	Nägemispuue		9			
	Pervasiivne arenguhäire		8			
	Psüühilised erivajadused		124			
	Terviseprobleemid		107			
	Õpiraskus		44			
Kuulmispuudega õpilaste klass		137	156			
	Ajutine õpiraskus					
	Kehapuue		4			
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus					
	Kuulmispuue		136			
	Kõnepuue					
	Nägemispuue					
	Pervasiivne arenguhäire					
	Õpiraskus		8			

Klassiliik	Hariduslik erivajadus	Õpilaste arv	HEV juhtumite arv	HEV juhtumite osatähtsus klassiliigis
Kõnehäiretega õpilaste klass		207	214	
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus			
	Kuulmispuue			
	Kõnepuue		206	
	Õpiraskus			
Lihtsustatud õppega õpilaste klass		1479	2188	
	Ajutine õpiraskus		8	
	Kasvatusraskus		61	
	Kehapuue		107	
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		332	
	Kuulmispuue		7	
	Kõnepuue		231	
	Liitpuuded			
	Muu erivajadus		62	
	Nägemispuue		26	
	Pervasiivne arenguhäire		22	
	Psüühilised erivajadused		42	
	Terviseprobleemid		15	
	Viibimine välisriigis			
	Õpiraskus		1273	
Liitpuudega õpilaste klass		137	433	
	Kasvatusraskus		5	
	Kehapuue		52	
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		62	
	Kuulmispuue		33	
	Kõnepuue		47	
	Liitpuuded		11	
	Muu erivajadus		13	
	Nägemispuue		55	
	Pervasiivne arenguhäire		23	
	Psüühilised erivajadused		43	
	Terviseprobleemid		12	
	Õpiraskus		77	
Nägemispuudega õpilaste klass		47	74	
	Ajutine õpiraskus			
	Eriandekus			
	Kasvatusraskus			
	Kehapuue			
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		9	
	Kõnepuue			
	Nägemispuue		47	
	Psüühilised erivajadused			
	Terviseprobleemid			
	Õpiraskus			
Psüühiliste erivajadustega õpilaste klass		162	294	
	Ajutine õpiraskus			
	Kasvatusraskus			
	Kehapuue		40	
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		14	
	Kõnepuue			
	Muu erivajadus			
	Pervasiivne arenguhäire		6	
	Psüühilised erivajadused		137	
	Terviseprobleemid		31	
	Viibimine välisriigis			
	Õpiraskus		54	

Klassiliik	Hariduslik erivajadus	Õpilaste arv	HEV juhtumite arv	HEV juhtumite osatähtsus klassiliigis
Sanatoorne klass		185	277	
	Ajutine õpiraskus		42	
	Kasvatusraskus		14	
	Kehapuue		30	
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		64	
	Kuulmispuue			
	Kõnepuue		6	
	Psüühilised erivajadused		59	
	Terviseprobleemid		11	
	Õpiraskus		50	
Tasandusklass		1314	2213	
	Ajutine õpiraskus		104	
	Kasvatusraskus		158	
	Kehapuue		25	
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		346	
	Kuulmispuue		11	
	Kõnepuue		243	
	Muu erivajadus		21	
	Nägemispuue		15	
	Pervasiivne arenguhäire		9	
	Psüühilised erivajadused		156	
	Terviseprobleemid		87	
	Viibimine välisriigis			
	Õpiraskus		1037	
Tavaklass		19690	24540	
	Ajutine õpiraskus		4230	
	Eriandekus		113	
	Kasvatusraskus		694	
	Kehapuue		132	
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		9254	
	Kuulmispuue		51	
	Kõnepuue		1203	
	Liitpuuded			
	Muu erivajadus		180	
	Nägemispuue		66	
	Pervasiivne arenguhäire		35	
	Psüühilised erivajadused		323	
	Terviseprobleemid		286	
	Uusimmigrant		85	
	Viibimine välisriigis		94	
	Õpiraskus		7790	
Toimetulekuklass		625	1495	
	Kasvatusraskus		12	
	Kehapuue		101	
	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus		139	
	Kuulmispuue		8	
	Kõnepuue		273	
	Liitpuuded			
	Muu erivajadus		58	
	Nägemispuue		36	
	Pervasiivne arenguhäire		76	
	Psüühilised erivajadused		222	
	Terviseprobleemid		51	
	Õpiraskus		515	

Samas on terve rida klassiliike, mis hõlmavad hariduslike erivajaduste tunnuste mõistes väga heterogeenset õpilaskonda – kehapuudega, liitpuudega ja sanatoorsed klassid, hooldus-, toimetuleku- ja tavaklassid. Otsustada, kas sellistes klassides on täiendavad vajadused kasvõi enamjaolt sarnased või hoopis täiesti individualiseeritud, ei ole praegusele hariduslike erivajaduste liigitusele tuginevalt võimalik.

Hariduslike erivajadustega õpilaste arv ja osakaal koolides on maakonniti erinev. Erivajadustega laste koolis õppinud õpilastest oli haridusliku erivajaduse tunnus märgitud 85% õpilastest, varieerudes 66%st Viljandi maakonnas ja 74%st Harju maakonnas kuni 100%ni Hiiu, Jõgeva, Järva ja Pärnu maakonnas. Selline tulemus on üllatav, sest erivajadustega laste jaoks loodud kool justkui eeldaks, et seal õppivad õpilased on hariduslike erivajadustega. Osaliselt, kuid kaugeltki mitte valdavalt, on seejuures tegemist õpilastega, kes on 2006/2007 õppeaastal koolist lahkunud või kooli vahetanud. Siinkohal tekib küsimus, kui suurel osal hariduslike erivajadustega õpilastest on tavakoolides haridusliku erivajaduse tunnus märkimata. Viimaseid on märgitud erinevates maakondades 7%le (Harjumaal) kuni 25%le (Jõgevamaal) tavakooli õpilastest.

Tabel 1.5. Hariduslike erivajadustega õpilaste osa maakonna erivajadustega laste koolides, tavakoolides, täiskasvanute gümnaasiumides ja päevase õppe üldhariduskoolides tervikuna, 2006/2007 õppeaasta

Maakond	HEV õpilaste osakaal erivajadustega laste koolis	HEV õpilaste osakaal tavakoolis	HEV õpilaste osakaal täiskasvanute gümnaasiumis	HEV õpilaste osakaal maakonna päevase õppe üldhariduskoolides
Harju maakond	74%	7%	0,2%	9%
Hiiu maakond	100%	14%		16%
Ida-Viru maakond	78%	9%	2%	9%
Jõgeva maakond	100%	25%	1%	26%
Järva maakond	100%	18%	1%	19%
Lääne maakond	97%	17%		20%
Lääne-Viru maakond	97%	23%	2%	25%
Põlva maakond	96%	24%		25%
Pärnu maakond	100%	18%		18%
Rapla maakond	84%	14%		15%
Saare maakond	91%	13%		14%
Tartu maakond	96%	14%	9%	18%
Valga maakond	82%	22%		23%
Viljandi maakond	66%	21%		22%
Võru maakond	89%	22%	1%	23%
Kõik maakonnad	85%	13%	1%	15%
Maakondade keskmine	91%	17%	1%	19%

Hariduslike erivajaduste tunnuste lõikes on õpilastest maakonniti keerulisem rääkida. Õpilaste arvud lähenevad valdavalt selle põhjal õpilaste identifitseerimist võimaldavale tasemele, mistõttu andmekaitse nõuetest lähtuvalt ei ole neid võimalik siinkohal esitada. Siiski võib veenduda (vt Lisa 3), et hariduslike erivajaduste märkimise struktuur on maakondade lõikes sarnane. Hariduslike erivajadustega õpilasi maakondades käsitleb täpsemalt järgmine alapunkt.

1.3 Ülevaade hariduslike erivajadustega õpilaste liikumisest kooli- ja elukohamaakonna kaudu

Hariduslike erivajadustega õpilaste liikumise analüüsi juures lähtutakse andmete esitamisel ennekõike sellest, et esituse põhjal ei oleks võimalik identifitseerida konkreetseid õpilasi. Õpilaste liikumise analüüsimisel keskendutakse nii maakonnasisesele kui maakondadevahelisele liikumistele. Maakondadevaheline liikumine jääb reeglina alla 10% (vt Tabel 1.7) hariduslike erivajadustega õpilastest, maakondade lõikes vaadatuna on sageli tegemist 1-2 õpilase liikumisega. Seetõttu ei ole võimalik käsitleda õpilaste liikumist väga detailselt. Peamiseks eesmärgiks on uurida, kas haridusliku erivajaduse tunnuste alusel on maakonnas selliseid koole, kuhu tuleb märkimisväärne osa õpilasi teistest maakondadest, ning kas maakonnas on olemas/puudub õppimisvõimalus kõikide EHISes märgitud hariduslike erivajaduste tunnustega õpilaste jaoks. Kokku õpib haridusliku erivajadusega õpilastest kodumaakonnast väljaspool 1441 õpilast, mis moodustab 5,7% haridusliku erivajadustega õpilastest. Haridusliku erivajaduse tunnuste lõikes vaadelduna, olid erinevused keskmisest näitajast suured (vt Tabel 1.6). Kõige enam liikusid maakondade vahel kuulmispuudega ja nägemispuudega õpilased, aga ka kasvatusraskuste, pervasiivse arenguhäire, kehapuude ja psüühiliste erivajadustega õpilased.

Tabel 1.6. Elukoha maakonnast väljaspool õppivate õpilaste osakaal haridusliku erivajaduse tunnuste lõikes

Haridusliku erivajaduse tunnus	Maakonnast väljaspool õppivate õpilaste osakaal
Ajutine õpiraskus	4%
Eriandekus	15%
Kasvatusraskus	19%
Kehapuue	16%
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	4%
Kuulmispuue	29%
Kõnepuue	9%
Liitpuuded	20%
Muu erivajadus	14%
Nägemispuue	27%
Pervasiivne arenguhäire	19%
Psüühilised erivajadused	15%
Terviseprobleemid	9%
Uusimmigrant	1%
Viibimine välisriigis	11%
Õpiraskus	6%
Kokku	7%

Harju maakonnas elavast 5530 haridusliku erivajadusega õpilasest õppis 2006/2007 õppeaastal 95% kodumaakonnas (vt Tabel 1.7). Kõige enam käis mujale kooli õpiraskustega (125), kasvatusraskustega (75) ning kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskustega (43) õpilasi. Teistest maakondadest käis Harjumaale kooli 168 haridusliku erivajadusega õpilast, mis moodustas 3% seal õppivatest haridusliku erivajadusega õpilastest. Harjumaal oli tervikuna, aga ka valdavalt osas üksikute hariduslike erivajaduste tunnuste lõikes,

maakonda õppima tulnud ja sealt mujale õppima läinud hariduslike erivajadustega õpilaste saldo negatiivne (vt Joonis 1.6). Erivajadustega laste koolidest tuldi mujalt õppima kõige enam Tallinna Konstantin Pätsi Vabaõhukooli (23), Keila-Joa Sanatoorsesse Internaatkooli (14), Tallinna Heleni Kooli (13) ning Tallinna I Internaatkooli (12).

Hiiu maakonnas elas 2006/2007 õppeaastal 233 haridusliku erivajadusega õpilast, kellest mujal käis õppimas vaid 11. Teistest maakondadest tulijaid oli pea samapalju (8). Mõlemal juhul toimus liikumine peamiselt Hiiu ja Harju maakondade vahel.

Ida-Viru maakonnas elas 2006/2007 õppeaastal 1691 haridusliku erivajadusega õpilast, neist 7% õppis väljaspool kodumaakonda. Kõige enam käis mujale kooli õpiraskuste (62), kasvatusraskuste (51), psüühiliste erivajaduste (28) ja kõnepuuetega (27) õpilasi. Nimetatud õpilased liikusid õppima valdavalt Lääne-Virumaale, suur osa kasvatusraskustega õpilastest käis Tapa Erikoolis (20), psüühiliste erivajadustega õpilastest Porkuni Koolis (23). Teistest maakondadest käis Ida-Virumaale kooli vaid 31 haridusliku erivajadusega õpilast. Maakonnast mujale kooli käivate õpilaste arv ületas Ida-Virumaale õppima tulnute arvu ka üksikute erivajaduste tunnuste lõikes.

Jõgeva maakonnas elavast 1418 haridusliku erivajadusega õpilasest õppis 2006/2007 õppeaastal kodumaakonnas 93%. Kõige enam käis mujale kooli õpiraskusega (49), kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskusega (28) ning kõnepuudega (24, mis on 56% kõikidest Jõgevamaal elanud kõnepuudega õpilastest) õpilasi. Ka nägemispuudega, psüühilise erivajadusega, kasvatusraskusega, kehapuudega ning eriandekusega õpilastest käisid enam kui pooled mujal koolis. 47 juhul käidi õppimas Tartu maakonnas, märkimisväärne osa kõnepuudega õpilastest seejuures Tartu Hiie Koolis (15). Teistest maakondadest käis Jõgevamaale kooli 61 haridusliku erivajadusega õpilast, neist enam kui kolmandik (28) õppis Kiigemetsa Koolis. Tervikuna oli maakonda õppima tulnute ja sealt mujale õppima läinud hariduslike erivajadustega õpilaste saldo negatiivne, vaid ajutise õpiraskusega õpilasi tuli maakonda rohkem kui mujale kooli käis.

Järva maakonnas elas 2006/2007 õppeaastal 977 haridusliku erivajadusega õpilast, kellest 9% õppis väljaspool kodumaakonda, ja õppis 931 õpilast, kellest 5% tuli koolidesse teistest maakondadest. Sarnaselt Harjumaale, käis mujale kooli kõige enam õpiraskustega (29), kasvatusraskustega (21) ning kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskustega (20) õpilasi. Ka valdav osa nägemispuudega ja kuulmispuudega õpilastest õppis väljaspool maakonda. Teistest maakondadest rohkem käisid kasvatusraskustega õpilased Viljandi- ja Harjumaal, kõnepuudega õpilased Tartumaal (Tartu Hiie Koolis). Ka Järvamaa kuulus nende maakondade hulka, kus nii tervikuna kui üksikute tunnuste lõikes, oli maakonnast mujale kooli minejaid rohkem kui maakonda tulijaid.

Tabel 1.7. Haridusliku erivajaduse tunnusega õpilased elukoha ja kooli maakonna järgi

Kool	Elukoht															Õpib maakonnas	Mujalt tuleb kooli	
	Harju	Hiiu	Ida-Viru	Jõgeva	Järva	Lääne	Lääne-Viru	Põlva	Pärnu	Rapla	Saare	Tartu	Valga	Viljandi	Võru			
Harju maakond	5268	5	10	11	25	15	12		17	34	7	12		7	6	5436	3%	
Hiiu maakond	5	222														230	3%	
Ida-Viru maakond	11		1568				14									1599	2%	
Jõgeva maakond	6		7	1324			9					23		10		1385	4%	
Järva maakond	11				887		15									931	5%	
Lääne maakond	44			6	6	681	6		17	18	5	9		7		809	16%	
Lääne-Viru maakond	40		61	5	10		2164		6			25		5		2326	7%	
Põlva maakond								973				7			12	997	2%	
Pärnu maakond	15					5			2235	7			10	16		2301	3%	
Rapla maakond	18				5				6	730						764	4%	
Saare maakond	13										654					680	4%	
Tartu maakond	49		20	47	14		19	22	29		5	3317	42	29	21	3620	8%	
Valga maakond	8			5				5	11				44	1000	16	5	1103	9%
Viljandi maakond	26		15	9	17		15	10	15	5			19	14	1476	5	1630	9%
Võru maakond	13			5					21				28	51	1221	1350	10%	
Kokku elab maakonnas	5530	233	1691	1418	977	713	2266	1041	2344	800	676	3491	1127	1574	1280	25161		
Õpib teise maakonna koolis	5%	5%	7%	7%	9%	4%	5%	7%	5%	9%	3%	5%	11%	6%	5%			

* Tabelis ei ole märgitud vähem kui viie õpilasega liikumisi

**Õpilaste koguarv tabelis (25161) erineb haridusliku erivajaduse tunnusega õpilaste koguarvust (25189) seetõttu, et andmestik ei sisalda kõikide õpilaste kohta kooli ja/või elukoha andmeid

	Harju	Hiiu	I-Viru	Jõgeva	Järva	Lääne	L-Viru	Põlva	Pärnu	Rapla	Saare	Tartu	Valga	Viljandi	Võru
Ajutine õpiraskus		2		11	0			2	3				17		9
	-4		-3			-4	-5			-8	-3	-2		-15	
Eriandekus		0				0	1	0		0	0	2	7		0
	-1		-3	-1	-3				-1						-1
Kasvatusraskus		0				1	20					43		104	
	-47		-49	-6	-16			-12	-17	-2	-3		-12		-4
Kehapuue		0				65	5								3
	-8		-6	-11	-4			-2	-12	-10	-4	-7	-3		-6
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus	18	1				40	2					3	1	1	8
			-13	-8	-10			-11	-12	-17	-3				
Kuulmispuue		0					5					48			
	-2		-2	-4	-4	-3		-3	-13	-4	-4		-2	-10	-2
Kõnepuue	1					30	27					65		3	
		-1	-24	-22	-15			-8	-10	-10	-4		-25		-7
Liitpuuded		0	0	0		4	0	0	0	0	0	0		0	0
	-2				-1								-1		
Muu erivajadus		0		0	0	1			1			34			4
	-11		-7				-1	-4		-4	-1		-5	-7	
Nägemispuue		0				10	10			0		40			
	-15		-9	-7	-3			-1	-10		-5		-3	-4	-3
Perversiivne arenguhäire		0			1	0	1					34			0
	-7		-8	-1				-1	-4	-3	-1		-8	-3	
Psüühilised erivajadused						6	28				13		4		43
	-13	-1	-28	-5	-4			-6	-21	-10		-5		-1	
Terviseprobleemid		0			0	18					0	6	0		3
	-5		-3	-2			-3	-1	-4	-4				-5	
Uusimmigrant	1	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
					-1										
Viibimine välisriigis		0	0		0	7		0	0			0	1	0	0
	-2			-2			-2			-2					
Õpiraskus						81	53								84
	-53	-4	-39	-8	-4			-28	-5	-8	-2	-9	-57	-1	
Haridusliku erivajadusega õpilasi kokku						94	60				4	132		56	71
	-77	-3	-91	-33	-46			-44	-43	-36			-23		

Joonis 1.6. Maakonda õppima tulnud ja sealt mujale õppima läinud hariduslike erivajadustega õpilaste saldo hariduslike erivajaduste tunnuste lõikes

Lääne maakond oli aga üks kuuest maakonnast, kus 2006/2007 õppeaastal õppis (809) rohkem haridusliku erivajadusega õpilasesi kui seal elas (713). Sellegipoolest käis 5% õpilastest koolis väljaspool maakonda. Tegemist peamiselt jällegi õpiraskusega (13) ning kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskusega (8) õpilastega. Teistest maakondadest tulid Läänemaale kooli peamiselt samuti viimatinimetatud, aga ka kehapuudega, kõnepuudega, nägemispuudega ja terviseprobleemidega õpilased, kõik kokku 128 õpilast. Seejuures 75 neist õppis Haapsalu Sanatoorses Internaatkoolis, mis on rohkem kui seal õppivaid Lääne maakonnast pärit õpilasi. Ka Palivere Eriinternaatkooli käis märkimisväärne arv (21) õpilasi teistest maakondadest.

Lääne-Viru maakonnas käis koolis koguarvult 60 haridusliku erivajadusega õpilast rohkem kui seal elas. Seejuures oli tulijaid igalt poolt mujalt, peale Hiiu ja Põlva maakonna. Kokku 162 õpilast jagunesid peamiselt Porkuni Kooli (42), Tapa Erikooli (38), Mihkli Kooli (29) ja Vaeküla Kooli (16) vahel. Kolmes esimeses neist käsidki valdavalt just teiste maakondade õpilased. Tulijaid oli nii kõnepuudega, psüühiliste erivajadustega, kasvatusraskusega kui nägemispuudega õpilaste seas, kõige sagedasemaks tunnuseks mõistagi õpiraskus, mis valdavalt eelnimetatud tunnustega kaasnes. Lääne-Virumaalt suundus mujale õppima 102 õpilast, peamiselt õpiraskustega, kasvatusraskustega (13 neist käis koolis Puiatu Erikoolis ja Viljandi Kaare Koolis) ning kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskusega.

Põlva maakonnas elavast 1041 haridusliku erivajadusega õpilasest õppis 2006/2007 õppeaastal kodumaakonnas 93%. Kõige enam käis mujale kooli traditsiooniliselt õpiraskuste (38), kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskusega (24) ning kasvatusraskusega (15) õpilasi. Peamised sihtkohad asusid Tartu ja Võru maakondades, kasvatusraskustega õpilaste jaoks Viljandi maakonnas. Tervikuna oli maakonda õppima tulnute ja sealt mujale õppima läinud hariduslike erivajadustega õpilaste saldo negatiivne.

Pärnu maakonnas elas 2006/2007 õppeaastal 2344 haridusliku erivajadusega õpilast, neist 5% õppis väljaspool kodumaakonda. Lisaks õpiraskuste (44) ning kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskusega (33) õpilastele, käis mujale kooli enam psüühiliste erivajaduste (22 õpilast) ja kasvatusraskusega (20 õpilast, kellest pooled Viljandi maakonnas) õpilasi. Ka valdav osa nägemispuudega ja kuulmispuudega õpilastest õppis väljaspool maakonda. Teistest maakondadest käis Pärnumaale kooli 66, valdavalt õpiraskuse tunnust omavat, haridusliku erivajadusega õpilast. Pärnumaal oli samuti, nii tervikuna kui üksikute tunnuste lõikes, maakonnast mujale kooli minejaid rohkem kui maakonda tulijaid.

Rapla maakonnas käis koolis koguarvult 36 haridusliku erivajadusega õpilast vähem kui seal elas (800). Seejuures toimus liikumine peamiselt Rapla ja Harju maakondade vahel. Oluline osa Raplamaal elanud psüühiliste erivajadustega (34%), terviseprobleemide (36%) ja kuulmispuudega (50%) õpilastest õppis väljaspool maakonda. Seejuures ei ole õpilaste koondumist ühte konkreetsesse kooli märgata, lisaks Harjumaale asusid sihtkohad veel

Lääne, Pärnu ja Viljandi maakondades. Teistest maakondadest käis Raplamaal koolis kõige enam kasvatusraskustega õpilasi.

Saare maakond on Hiiumaa järel teine kõige väiksema õpilaste liikumisega maakond – seal elanud 676 haridusliku erivajadusega õpilasest käis koolis maakonnast väljaspool 22 õpilast, mujalt tulijaid oli kokku 26. Selliste numbrite juures ei ole võimalik detailsemalt õpilaste liikumisest rääkida. Mainimist väärib veel ehk asjaolu, et valdav osa kuulmispuudega õpilastest õppis maakonnast väljaspool, kuid kõikide teiste erivajaduste tunnuste osas õpiti valdavalt kodumaakonnas. Saare maakonda teistest maakondadest õppima tulnutest moodustasid enam kui 60% psüühilise erivajadusega õpilased, peamiseks sihtkohaks oli Orissaare Internaatkool.

Tartu maakonda tuli õppima teistest maakondadest kõige enam õpilasi – 303, mis on 8% kõikidest Tartumaal õppinud hariduslike erivajadustega õpilastest (3620). 5% seal elavatest õpilastest (3491) käis aga ka koolis väljaspool maakonda. Tegemist peamiselt jällegi õpiraskusega (94), kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskusega (54), psüühilise erivajadusega (32), kasvatusraskusega (24) ja kõnepuudega (20) õpilastega. Olulisematest sihtkoolidest saab välja tuua Viljandimaal asuva Puiatu Erikooli kasvatusraskustega õpilaste jaoks, Lääne-Virumaal asuva Mihkli kooli kõnepuudega õpilaste jaoks, Võrumaal asuva Vastseliina Internaatkooli psüühiliste erivajadustega õpilaste jaoks ning Valgamaal asuva Helme sanatoorse Internaatkooli mitmetel erinevatel põhjustel.

Teistest maakondadest tuldi Tartumaale kooli samuti kõikvõimalike põhjustega. Märkimisväärselt just kõnepuudega, kasvatusraskusega, kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskusega, kuulmispuudega, nägemispuudega ja pervasiivse arenguhäirega. Seejuures õppis neist 113 õpilast Tartu Hiie Koolis ning 41 õpilast Tartu Emajõe koolis. Olulisemad sihtkohad olid veel Kaagvere Erikool, Kammeri Kool, Tartu Kroonuaia Kool ja Tartu Maarja Kool.

Tartu maakond oli tähelepanuväärne selle poolest, et valdava osa hariduslike erivajaduste tunnuste lõikes käis mujale õppimas alla ühe kuni seitse protsenti, vaid kahel juhul veidi üle kümne protsendi seal elavatest vastavate tunnustega õpilastest.

Valga maakonnas oli maakonnast väljaspool õppivate õpilaste osakaal kõige suurem – 11% (127 haridusliku erivajadusega õpilast). Lisaks õpiraskustele (94 juhul), kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskustele (41 juhul), võib eraldi välja tuua ka kõnepuude märkimisi – 34 juhul. Seejuures võib sihtkohtadena välja tuua Urvaste Kooli (45 õpilase jaoks) Võrumaal, Kammeri Kooli ja Tartu Hiie Kooli Tartumaal (20 õpilase jaoks) ning Ämmuste kooli Viljandimaal (9 õpilase jaoks). Valga maakonda õppima tulnud õpilastest, õppis 89 Helme Sanatoorses Internaatkoolis (oma maakonnast oli seal õpilasi vaid 27) ning 21 Valga Internaatkoolis.

Viljandi maakond on jällegi üks nendest maakondadest, mis võttis vastu rohkem hariduslike erivajadustega õpilasi (9% õpilastest) kui sealt mujale õppima läks (6% õpilastest). Kokku elas Viljandimaal 1476 haridusliku erivajadusega õpilast. Teistest maakondadest tulid Viljandimaale kooli ülekaalukalt kasvatusraskustega õpilased (114). Kõikidest maakonda tulijatest õppis 49 õpilast Puiatu Erikoolis, 23 õpilast Lahmuse Koolis ja kümme õpilast Ämmuste koolis. Kui kaks viimatinimetatud kooli teenindasid siiski valdavalt oma maakonna õpilasi, siis esimesena toodu oli valdavalt just teistest maakondadest tulijate jaoks. Maakonnast välja liikujate jaoks olid peamised sihtkohad sageduse alusel järjestatuna Tartu, Valga ja Pärnu maakonnad.

Võru maakonnas käis koolis koguarvult 71 haridusliku erivajadusega õpilast rohkem kui seal elas. Seejuures oli tulijaid pärit peamiselt naabermaakondadest Tartust ja Põlvast. Õpilased tulid õppima peamiselt juba varem mainitud Vastseliina Internaatkooli (72) ja Urvaste Kooli (63). Nimetatutes käsidki valdavalt just teiste maakondade õpilased. Tulijatest enamus oli psüühiliste erivajadustega õpilased koos seonduva või eraldi esinenud kirjutamis-, lugemis ja/või arvutusraskustega. Võrumaalt suundus mujale õppima üle 50 õpilase. Enamasti, pea võrdselt esinenud, õpiraskuse, kirjutamis-, lugemis ja/või arvutusraskuse, ning kõnepuudega. Ühe olulise sihtkohana saab välja tuua jällegi Tartu Hiie kooli.

Kogu eelnevast maakondade käsitlusest torkab silma just õpiraskuste ning kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskustega õpilaste suur osa kõikvõimalikes osakaaludes ja liikumises. Tegelikuses õpib valdav osa nimetatud tunnustega õpilastest tavakoolide tavaklassides, mistõttu on vaid selliste tunnustega õpilaste jaoks kodumaakonnas õppimisvõimaluse leidmine tõenäoliselt lihtsam ja liikumine seotud perekonna eelistuste, vanemate töökohtade, parema transpordiühenduse või muu taolisega.

Oluliselt keerulisem on õppimisvõimaluse leidmise seisukohalt ilmselt olukord perede jaoks, kelle lastele on märgitud siin maakondade lõikes eraldi väljatoomist mitte võimaldav, harva esinev tunnus või tunnuste kombinatsioon. Järgnevalt keskendutaksegi seetõttu vähem esinevatele, oma olemuselt spetsiifilisematele hariduslike erivajaduste tunnustele. Uuritakse, millistes maakondades ja millistes koolides selliste tunnustega õpilased enamasti õpivad, aga ka seda, millistes maakondades nad ei õpi. Viimane on oluline just seetõttu, et ilmselt valiksid kõik pered elukohale lähima kooli ehk siis kodumaakonnas oleva kooli, kui seal vaid lapse ja tema erivajaduste jaoks sobivad tingimused oleksid. Olukord, kus vastava tunnusega õpilasi maakonnas üldse ei õpi või õpib väga vähe, võibki viidata nende sobilike tingimuste puudumisele.

Õpilaste liikumise illustreerimiseks kasutatakse Regio poolt koostatud kaarte, millest iga haridusliku erivajaduse tunnuse kohta on kaardipaaril toodud järgnev informatsioon:

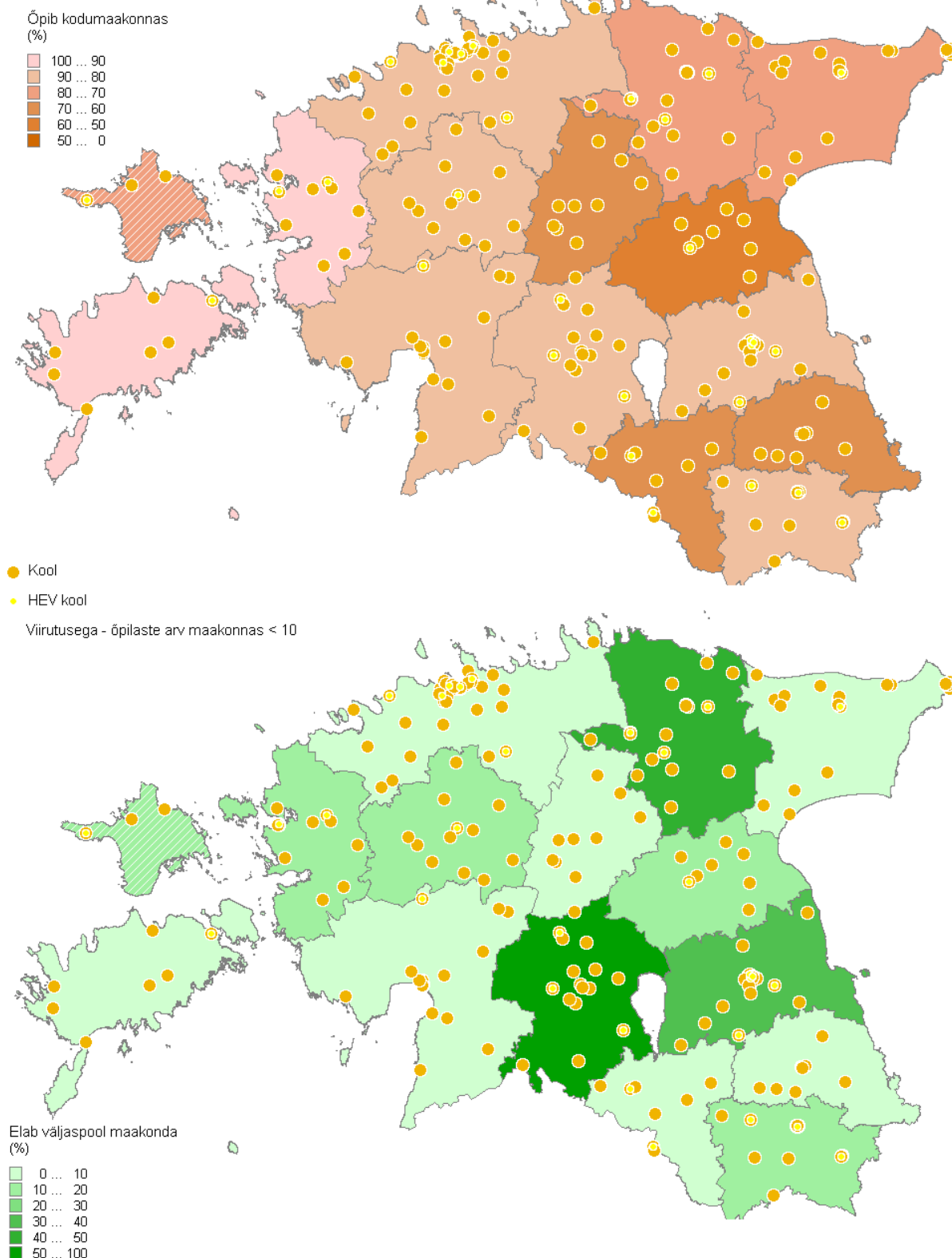
- ✓ vahemikena (100-90%; 90-80%, ..., 60-50% ja 50-0%) osakaal nendest vastava tunnusega **maakonnas elavatest** õpilastest, kes õpib kodumaakonnas (vt Joonis 1.7. punane kaart);
- ✓ vahemikena (100-90%; 90-80%, ..., 60-50% ja 50-0%) osakaal nendest vastava tunnusega **maakonnas õppivatest** õpilastest, kes elavad väljaspool seda maakonda (vt Joonis 1.7. roheline kaart);
- ✓ vähem kui kümne õpilasega maakonnad on viirutatud, mis selgitab sageli selle maakonna kohta käivaid äärmuslikke väärtusvahemikke;
- ✓ koolide asukoht, sh erineva tähistusega erivajadustega laste koolide asukoht, kus 2006/2007 õppeaastal vastava tunnusega õpilasi õppis.

Kasvatusraskusega õpilasi (vt Joonis 1.7) elas ja õppis kõigis maakondades. Raske on selgelt klassifitseerida erinevaid situatsioone maakondades, kuid ennekõike võib märkida Saaremaad, kus oma maakonnas leidsid valdavalt kõik õpivõimaluse, kuid mujalt sinna õppima ei tulnud; Viljandimaad, kus üle poolte õpilastest oli pärit teistest maakondadest, aga ka oma õpilased leidsid valdavalt õppimisvõimaluse; Lääne-Virumaad ja Tartumaad, samuti olulise õppimisvõimaluste pakkujana (olgugi, et Lääne-Virumaalt välja liikuvate õpilaste osa oli üle keskmise) ning Jõgeva, Järva, Valga ja Põlvamaad, kust väljapoole käis kooli väga suur osa õpilastest. Teistest koolidest enam pakkusid kasvatusraskustega õpilastele õppimisvõimalusi Lasnamäe Põhikool, Viljandi Kaare Kool, Tallinna 63.Põhikool, Puiatu Erikool, Tartu Täiskasvanute, Gümnaasium, Jõhvi Vene Gümnaasium, Tapa Erikool ja Kaagvere Erikool – neis koolides õppis kokku pea kolmandik kõikidest kasvatusraskustega õpilastest Eestis.

Suur osa maakondadest tuli oma maakonna **kõnepuudega õpilastele** õppimisvõimaluste pakkumisega ise toime (vt Joonis 1.8), kõige enam vajasid teiste maakondade õppimisvõimalusi Jõgeva ja Valga maakondades elavad õpilased. Viimane oli aga omakorda Lääne- ning Võrumaa kõrval kolmas maakond, kus õppivatest õpilastest moodustasid suure osa teistest maakondadest tulnud.

Õpilaste arvu järgi järjestatuna õppis Tartu Hiie Koolis, Lasnamäe Põhikoolis, Elva Gümnaasiumis, Õismäe Koolis, Vaeküla koolis, Pärnu Ülejõe Gümnaasiumis, Tallinna Mustjõe Gümnaasiumis, Türi Gümnaasiumis, Tallinna Ranniku Gümnaasiumis, Haapsalu Sanatoorses Internaatkoolis, Tartu Kroonuaia Koolis ja Ülenurme Gümnaasiumis kokku 43% kõikidest kõnepuudega õpilastest Eestis.

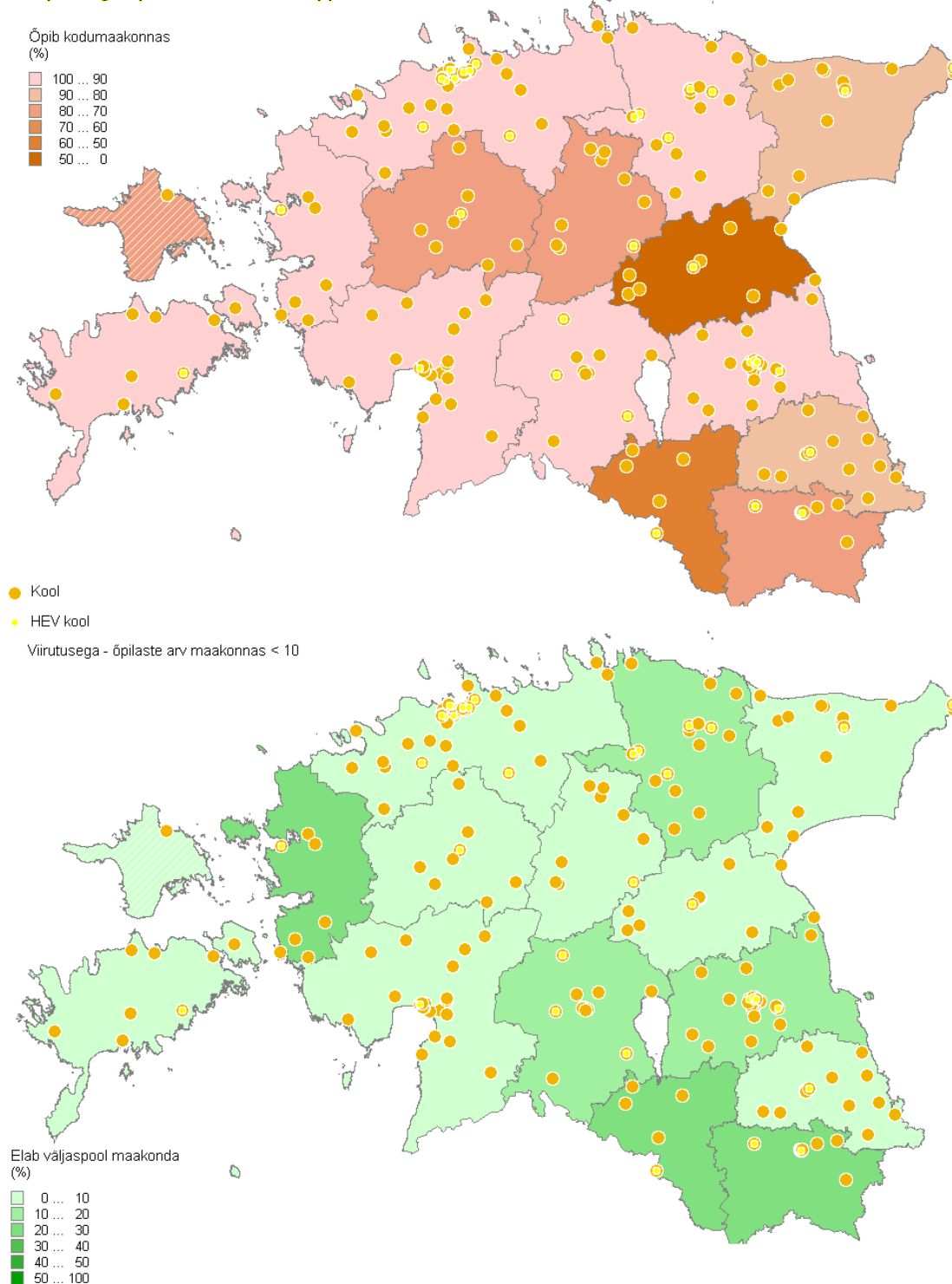
Kasvatusraskusega õpilased 2006/2007 õppeaastal

Joonis 1.7. Kasvatusraskustega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISE andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

Kõnepuudega õpilased 2006/2007 õppeaastal

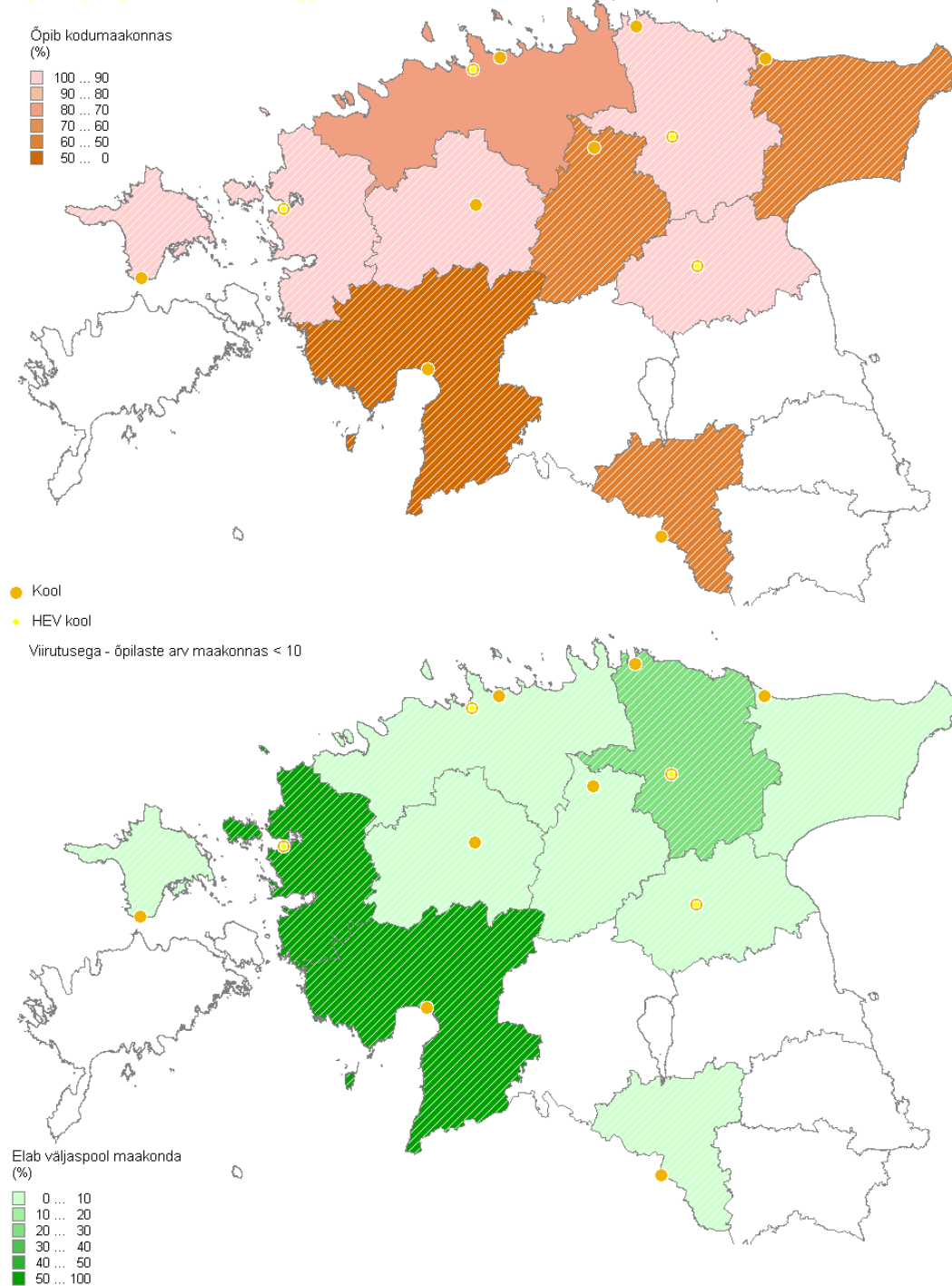
Joonis 1.8. Kõnepuudega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISe andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

Liitpuudega õpilastel oli võimalik õppida üle Eesti kokku 11 koolis, peamiselt Tallinna Laagna Lasteaed-Põhikoolis ja Haapsalu sanatoorses Internaatkoolis. Liitpuudega õpilasi elas kõikides maakondades kümme (Harjumaal) või vähem (viies maakonnas mitte üldse),

mistõttu vajab sellise grupi analüüsimine märksa individuaalsemat lähenemist kui selle ülevaate koostamisel võimalik teha on.

Liitpuudega õpilased 2006/2007 õppeaastal

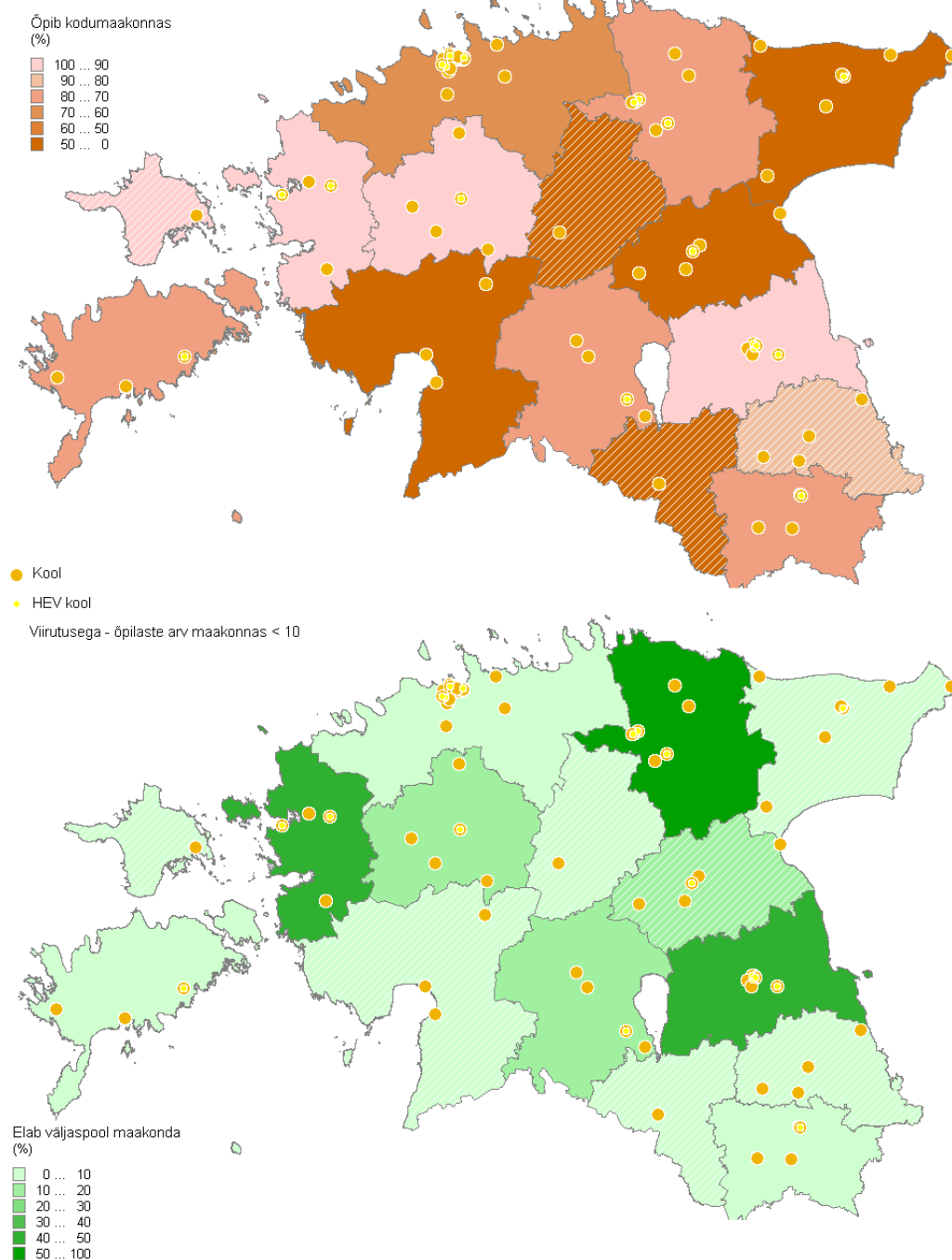
Joonis 1.9. Liitpuudega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISE andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

Suur osa maakondade nägemispuudega õpilastest kasutasid teiste maakondade õppimisvõimalusi, eriti aga Ida-Viru, Jõgeva ja Pärnu maakondades elavad õpilased. Kõige

enam leidsid need õpilased endale õppimisvõimaluse Lääne, Lääne-Viru ning Tartu maakondades. Õpilaste arvu järgi järjestatuna õppis Tartu Emajõe koolis (27%), Tartu Kroonuaia Koolis, Haapsalu Sanatoorses Internaatkoolis, Pärsti Põhikoolis ja Porkuni koolis kokku 54% kõikidest nägemispuudega õpilastest Eestis.

Nägemispuudega õpilased 2006/2007 õppeaastal

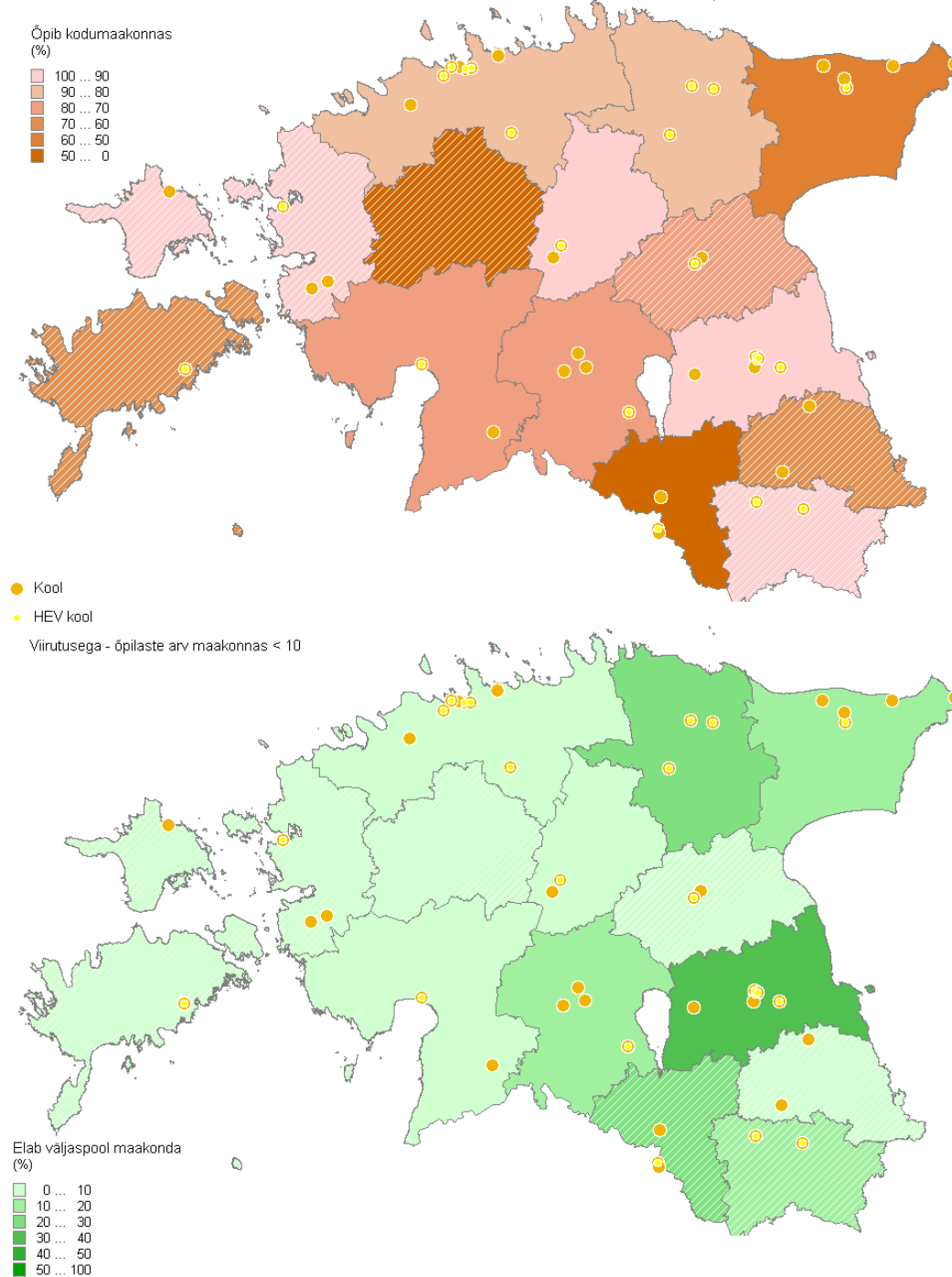
Joonis 1.10. Nägemispuudega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISE andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

Erinevate maakondade **pervasiivse arenguhäirega** õpilastest leidis kõige enam õppimisvõimaluse Tartu maakonnas Kaagjärve Erikoolis. Kokku 271 õpilast õppisid 46

erinevas koolis üle Eesti, erandiks vaid Raplamaa, kus seal elavatest vähestest õpilastest ei õppinud ükski kodumaakonnas. Enim õppis sellise haridusliku erivajaduse tunnusega õpilasi Õismäe koolis Harjumaal, Kaagvere Erikoolis, Tartu Maarja Koolis, Tartu Emajõe Koolis ja Tartu Herbert Masingu Koolis Tartumaal, kokku 48% pervasiivse arenguhäirega õpilastest Eestis.

Pervasiivse arenguhäirega õpilased 2006/2007 õppeaastal

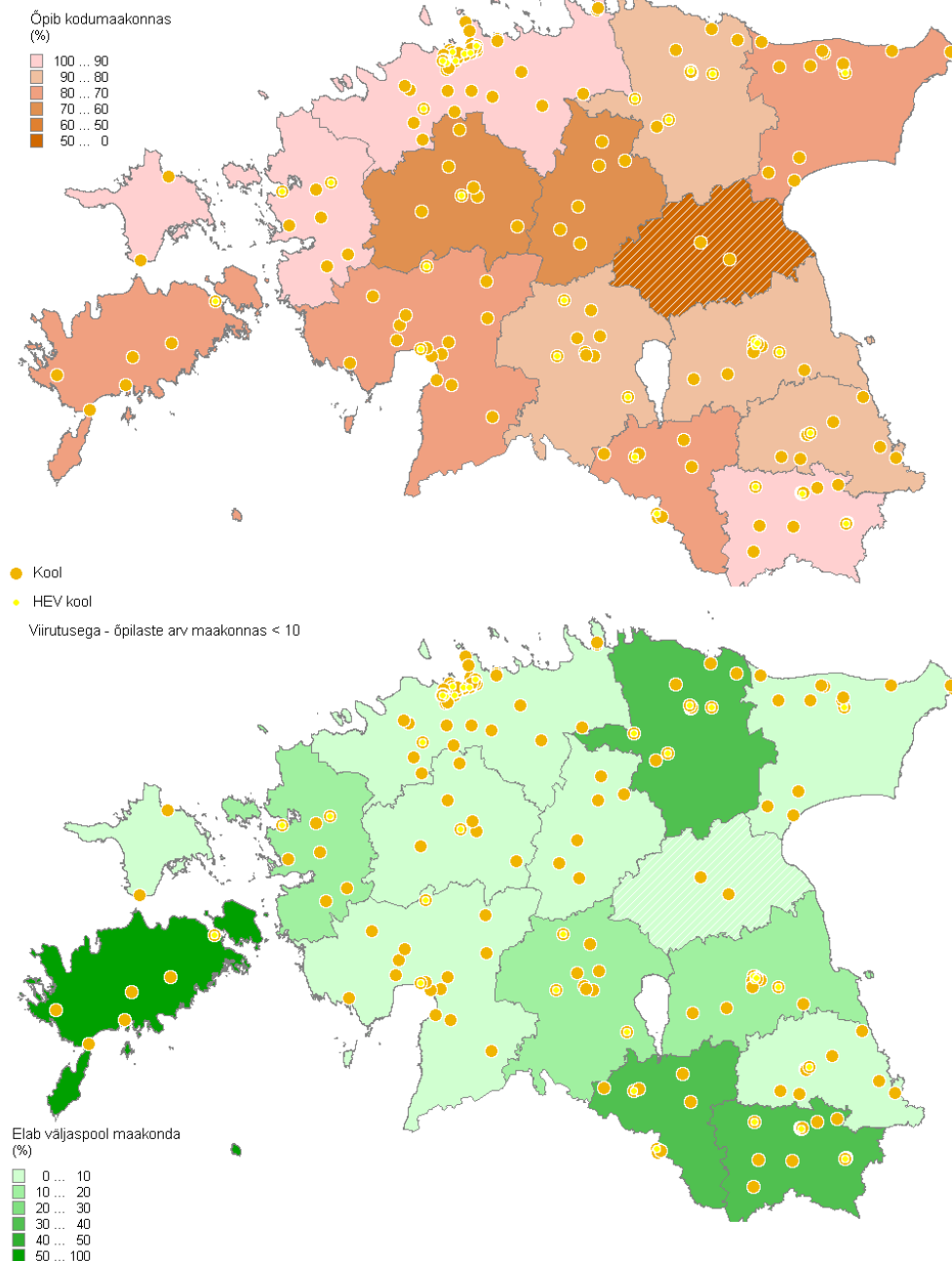

Joonis 1.11. Pervasiivse arenguhäirega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISE andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

Psüühiliste erivajadustega õpilasi elas kõigis maakondades, kõige enam õppisid neist oma maakonna sees Harju-, Hiiu-, Lääne- ja Võrumaa õpilased, kõige vähem Jõgeva-, Järva- ja Raplamaa õpilased. Kokku õpiti 163 erinevas koolis – 13% juhtudest Tartu Herbert Masingu Koolis, teist samapalju Lasnamäe Põhikoolis ning teistest koolidest enam veel ka Porkuni koolis, Vastseliina Internaatkoolis, Pärnu Toimetulekukoolis, Tallinna Konstantin Pätsi Vabaõhukoolis, Võru Järve Koolis ja Haapsalu Sanatoorses Internaatkoolis (kõigis kokku pool psüühiliste erivajadustega õpilaskonnast Eestis). Saare maakonnas leidsid teiste maakondade õpilased õppimisvõimaluse Orissaare Internaatkoolis.

Psüühilise erivajadusega õpilased 2006/2007 õppeaastal

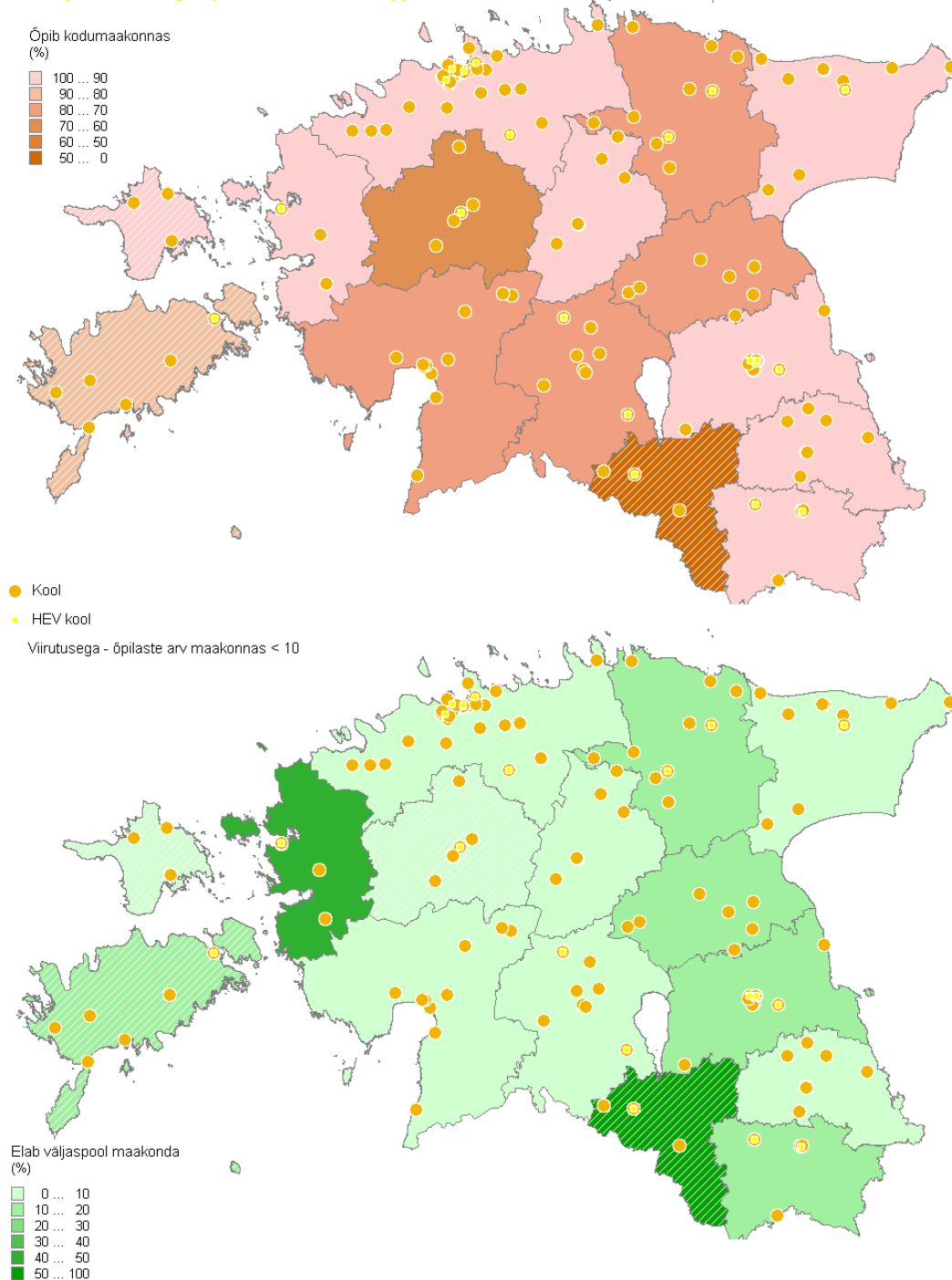

Joonis 1.12. Psüühiliste erivajadustega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISE andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

Terviseprobleemidega õpilasi õppis kokku 142 koolis. Valdavalt õpiti kodumaakonnas. Haapsalu Sanatoorne Internaatkool oli üks vähestest koolidest, kus leidis lisaks oma maakonna õpilastele õppimisvõimaluse ka õpilasi pea kõikidest teistest maakondadest.

Terviseprobleemidega õpilased 2006/2007 õppeaastal

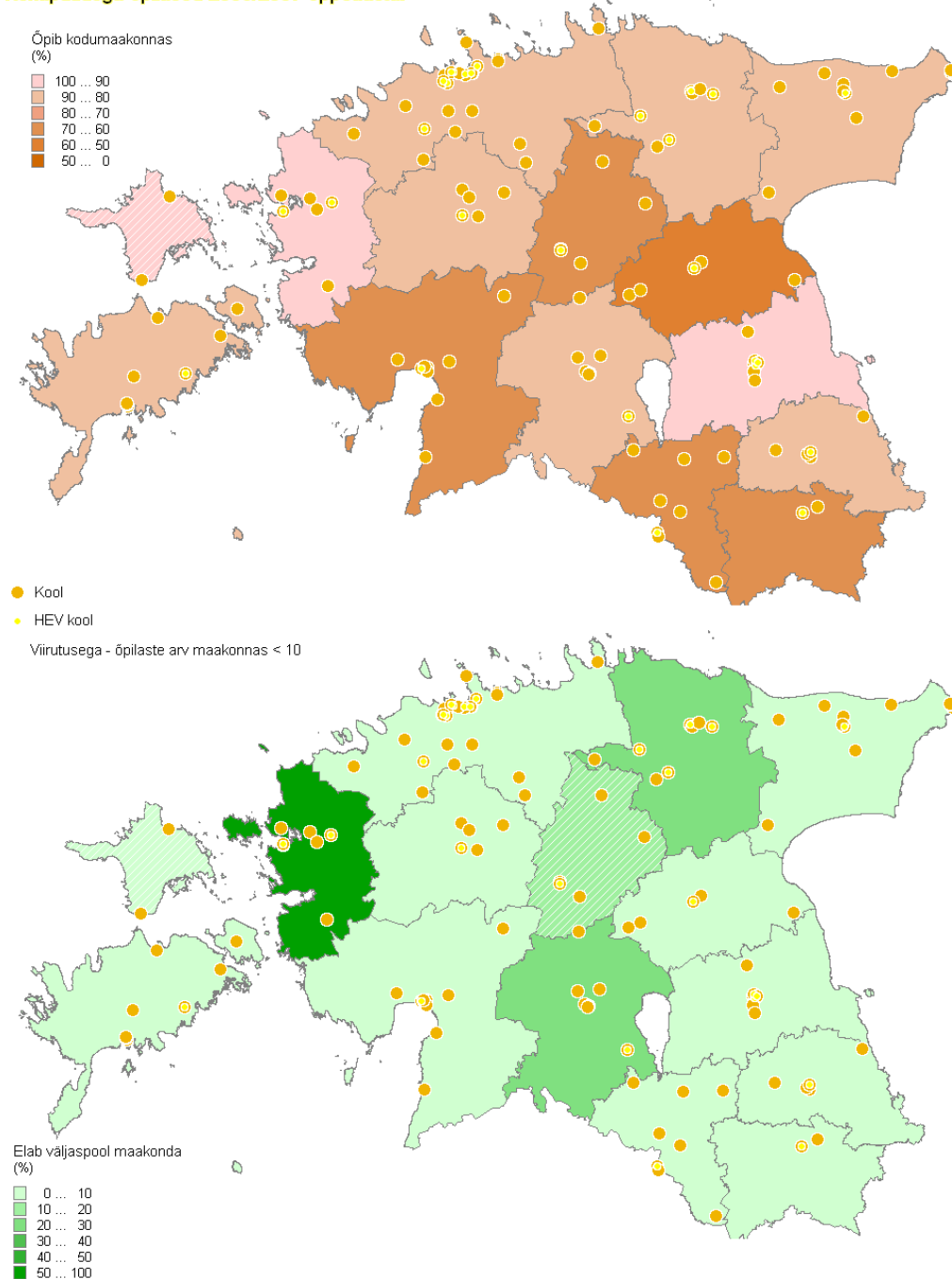
Joonis 1.13. Terviseprobleemidega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISE andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

Kehapuudega õpilasi elas ja õppis samuti kõikides maakondades. Samas oli märkimisväärselt palju neid maakondi, kus elavad õpilased käisid suures osas koolis mujal –

Jõgeva, Järva, Pärnu, Valga ja Võru maakonnad. Kokku oli kehapuudega õpilastel võimalik õppida 122 erinevas koolis üle Eesti. Pooled kehapuudega õpilastest käisid Tartu Herbert Masingu Koolis, Haapsalu Sanatoorses Internaatkoolis, Tartu Kroonuaia Koolis, Raikküla Koolis ja Tallinna Konstantin Pätsi Vabaõhukoolis. Mõlemad Tartumaa koolid ning Raplamaal asuv Raikküla Kool olid seejuures suunatud maakonna sisenõudlusele, samas kui juba mitmeid kordi oluliseks õpivõimaluste leidmise kohana toodud Haapsalu Sanatoorne Internaatkool oli suunatud valdavalt just väljastpoolt maakonda tulevale nõudlusele.

Kehapuudega õpilased 2006/2007 õppeaastal

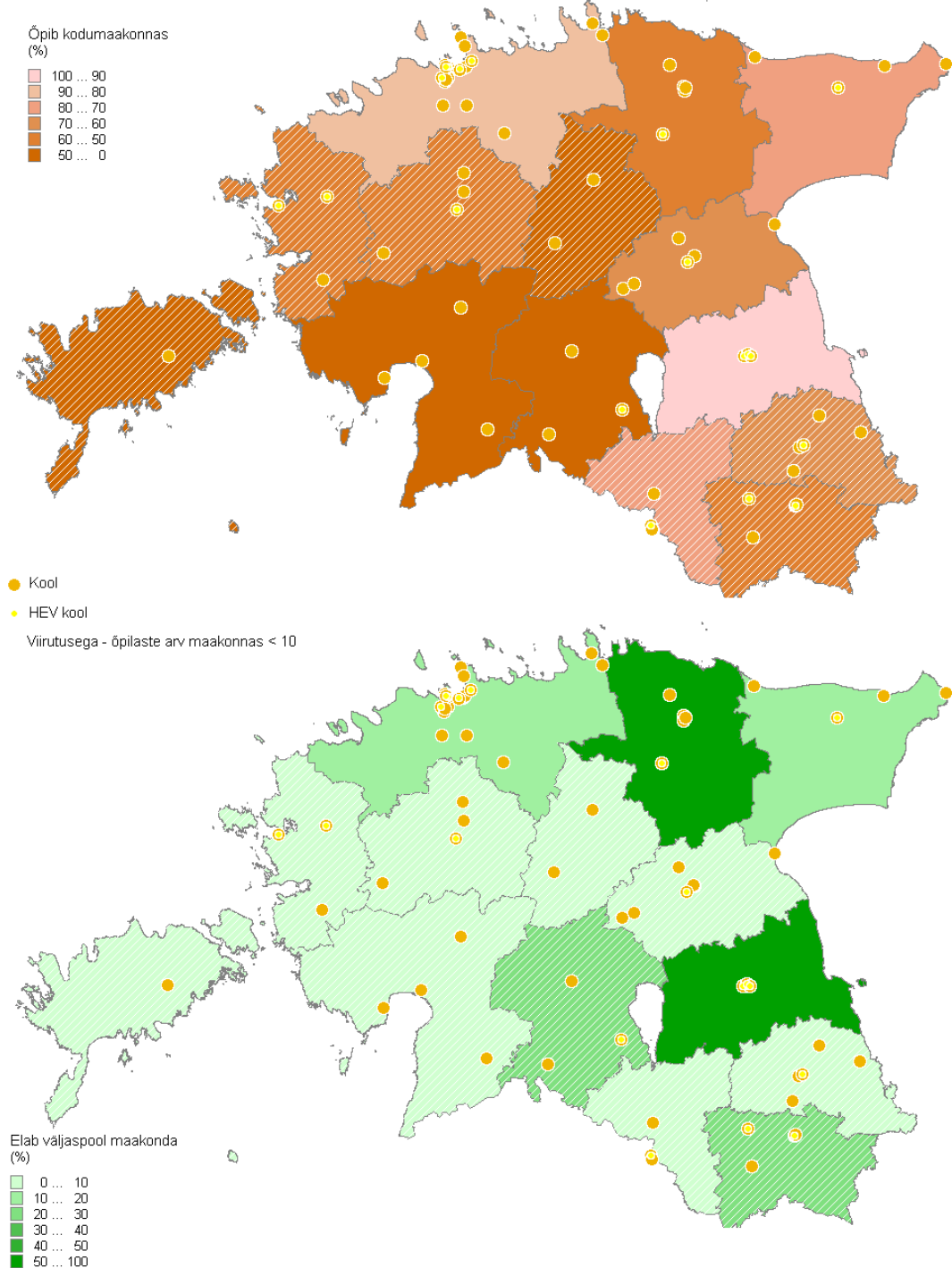

Joonis 1.14. Kehapuudega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISE andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

Eestis elavatest **kuulmispuudega õpilastest** õppis 70% viies koolis - Tartu Hiie Koolis (34%), Tallinna Heleni Koolis (25%), Porkuni koolis (4%), Narva Paju Koolis (4%) ja Lasnamäe Põhikoolis (3%). Kõige suurema ulatusega maakondade lõikes oli Tartu Hiie Kool, mille õpilaskond pärineski valdavalt väljastpoolt maakonda.

Kuulmispuudega õpilased 2006/2007 õppeaastal

Joonis 1.15. Kuulmispuudega õpilaste õppimisvõimalused maakonniti

Allikas: EHISE andmetel koostanud uuringu jaoks AS REGIO

2 Hariduslike erivajaduste käsitus täiendavate vajaduste mõistmiseks ja kaardistamiseks

2.1 Täiendavad vajadused haridussüsteemis kui hariduslike erivajaduste tunnus

Mitmel korral on juttu olnud sellest, et kogutava informatsiooni hulk ja spetsiifika sõltub ennekõike eesmärkidest, mille jaoks seda informatsiooni vajatakse. Kõige üldsõnalisemalt võib öelda, et riigi seisukohalt on oluline ülevaate saamine olukorrast:

1. oma kohustuste täitmise analüüsiks, arengu jälgimiseks ja sisendiks edasise arengu kavandamiseks;
2. ressursside planeerimiseks;
3. hariduspoliitiliste instrumentide väljatöötamiseks ja nende tulemuslikkuse kontrolliks.

Lisaks hariduslike erivajaduste klassifikaatori alusel kogutavatele andmetele, hõlmab EHIS veel mitmesuguseid täiendavaid andmeid õpilase kohta. Hariduslike erivajadustega õpilastest ja neile õppimisvõimaluste tagamisest ülevaate saamiseks ei kasutata seega vaid erivajaduste meditsiinilise mudeli alusel klassifitseerimist. Õpilasega on lisaks sellele seotud veel näiteks info kooli ja klassi kohta, kus ta õpib; õppekava, mille alusel ta õpib; kas ta kasutab õpilaskodu ja milliseid tugiteenuseid talle rakendatakse. Ülevaatlikult kirjeldab seda süsteemi joonis 2.1.

Õ P I L A N E	HEV liigitus	HEV	EHISe HEV klassifikaator	Võimalikud tugiteenused	Võimalik õppekava	Võimalik õppeaeg	Klass	Kool
	Tervisest tulenev HEV	Kehapuue	Kehapuue	Parandusõpe Tasandusõpe Logopeediline abi Individuaalne õppekava Psühholoogiine nõustamine	RÕK LÕK TÕK	Nominaalne Mitte-nominaalne	Hooldusklass Kehapuudega, kuulmis-puudega, kõne-häiretega, liitpuudega, lihtsustatud õppega, nägemispuudega, ning psühhilise erivajadusega õpilaste klassid Sanatoorne klass Toimetulekuklass Tavaklass	Eri-vajadustega laste kool tavakool
		Kõnepuue	Kõnepuue					
		Meelepuue	Nägemispuue Kuulmispuue					
Vaimupuue		Psühhilised erivajadused						
Terviserike		Terviserike						
Õpiraskus		Õpiraskus						
Käitumis-, kohanemis- ja suhtlemisraskustest ning eriandekusest tulenev HEV,	Ajutine õpiraskus	Ajutine õpiraskus	Parandusõpe Tasandusõpe Psühholoogiine nõustamine Individuaalne õppekava Logopeediline abi Õpilaskodu	RÕK LÕK TÕK	Nominaalne Mitte-nominaalne	Kasvatusraskustega õpilaste klass Tavaklass	Eri-vajadustega laste kool tavakool	
	Pervasiivne arenguhäire	Pervasiivne arenguhäire						
	Emotsionaal- või käitumisraskus	Kasvatusraskus						
	Kirjutamis-, lugemis-, arvutusraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus, häälikuseade						
	Üld- ja eriandekus	Eriandekus						
Muudest asjaoludest tingitud HEV	Uusimmigrant	Uusimmigrant	E2 Tasandusõpe Parandusõpe Individuaalne õppekava	RÕK	Nominaalne	Tavaklass Keelkumbus-klass	tavakool	
	Ajuliselt välisriigis olnud	Viibimine välisriigis						

Joonis 2.1. Eestis kehtiv hariduslike erivajaduste klassifikaator ja sellega seotud andmete süsteem

Kuivõrd praktikas on paljudele õpilastele märgitud mitu erivajaduse tunnust, siis on selliste seoste identifitseerimine raskendatud. Võttes aluseks üht haridusliku erivajaduse tunnust omavad õpilased, saab öelda, et ülaltoodud skeemil õppekava ja kooli puudutavad seosed kehtisid ka tegelikkuses. Klassiliigi ja võimalike tugiteenuste seos haridusliku erivajaduse tunnusega nii selge ei olnud (vt Tabel 2.1, kus erinevused on toodud välja punases kirjas). Kõige enam oli erinevusi klassiliigi osas selliselt, et käitumis-, kohanemis- ja suhtlemisraskustest ning eriandekusest tulenevate hariduslike erivajaduste korral õppisid õpilased oluliselt enamates klassiliikides, kui süsteemi ülesehitusest lähtuvalt võis arvata.

Tabel 2.1. Praktikas esinevad seosed HEV klassifikaatori, võimalike tugiteenuste ja klassi vahel, kokkuvõtte 2006/2007 õppeaastal märgitud ühe tunnusega õpilaste alusel

HEV liigitus	EHise HEV klassifikaator	Võimalikud tugiteenused	Klass
Tervisest tulenev HEV	Kehapuue Kõnepuue Nägemispuue Kuulmispuue Liitpuued Psüühilised erivajadused Terviseprobleemid Õpiraskus	Individuaalne õppekava Logopeediline abi Nõustamine Parandusõpe Tugiisik Individuaalne õppekava pikendatud õppel	kehapuudega õpilaste klass lihtsustatud õppega õpilaste klass sanatoorne klass tavaklass hooldusklass keelekümbusklass kõnehäiretega õpilaste klass liitpuudega õpilaste klass tasandusklass toimetulekuklass nägemispuudega õpilaste klass kuulmispuudega õpilaste klass psüühiliste erivajadustega õpilaste klass
Käitumis-, kohanemis- ja suhtlemisraskustest ning eriandekusest tulenev HEV	Ajutine õpiraskus Pervasiivne arenguhäire Kasvatusraskus õpimis- ja/või arvutusraskus Eriandekus	E2/eesti keel teise keelena/õpe Individuaalne õppekava Logopeediline abi Nõustamine Parandusõpe Tugiisik Individuaalne õppekava pikendatud õppel	kasvatusraskustega õpilaste klass keelekümbusklass sanatoorne klass tasandusklass tavaklass lihtsustatud õppega õpilaste klass toimetulekuklass liitpuudega õpilaste klass
Muudest asjaoludest tingitud HEV	Uusimmigrant Viibimine välisriigis	E2/eesti keel teise keelena/õpe Individuaalne õppekava Logopeediline abi Parandusõpe Tugiisik	tavaklass

Tugiteenuste klassifikaatori ilmumine hariduslike erivajaduste mõistmise süsteemi on märk vajadusest saada otsest informatsiooni, kas ja kuidas on tagatud haridusliku erivajadusega õpilastele nende vajadused õppekava eesmärkide täitmisel.

Siinkohal on oluline silmas pidada, et see süsteem on arenemas ja ei arvesta veel võrdselt kõikide erinevate erivajadustega õpilastega. Praegu kogutakse infot (Haridus- ja Teadusministeeriumi koduleheküljel):

- ✓ parandusõppes osalemise või selle vajaduse kohta, mis on mõeldud õpilastele, kes vajavad õpioskuste ning -harjumuste kujundamiseks toetavat õppekorraldust või kellel on õpivilumuste osas juba välja kujunenud probleemid;
- ✓ logopeedilise abi vajaduse ja saamise kohta;
- ✓ tasandusklassides õppimise kohta, mis on mõeldud õpiraskustega laste aitamiseks;

- ✓ koduõppel olemise kohta, mis on mõeldud lastele, kellel on tervisehädad või kelle vanemad esimeses ja teises kooliastmes seda soovivad;
- ✓ individuaalse õppekava kohta, tagamaks kõikidele õpilastele võimetekohane õpe ja areng.

65%l kõikidest juhtudest on ülalnimetatud tugiteenuste rakendamist ja/või rakendamise vajadust nähtud õpilastel, kellele on märgitud üks haridusliku erivajaduse tunnus (vt Tabel 2.2). Veel 26% moodustavad õpilased, kellele on märgitud kaks haridusliku erivajaduse tunnust.

Tabel 2.2. Tugiteenuste jagunemine õpilastele hariduslike erivajaduste tunnuste märkimise arvu järgi

Hariduslike erivajaduste märgete arv	E2/eesti keele teise keelena/õpe	Individuaalne õppekava			Logopeediline abi	Nõustamine	Parandusõpe	Tugiisik	Kokku
		Individuaalne õppekava	pikendatud õppel						
1	108	1300	57	9229	683	6807	117	18301	
2	27	564	26	3485	366	2745	70	7283	
3	5	220	10	642	139	366	45	1427	
4	6	82	5	187	65	111	19	475	
5	1	44	2	76	45	51	14	233	
6	2	33	6	32	21	17	23	134	
7	1	16	5	12	11	6	14	65	
8	2	9	4	9	10		9	43	
Kokku	152	2268	115	13672	1340	10103	311	27961	

Alapunktis 1.2. on toodud täpsem ülevaade sellest, milliseid hariduslike erivajaduste tunnuseid igas grupis kõige enam õpilastele märgiti, kuid järgneva arutelu jaoks on oluline vaadata veelkord ühe haridusliku erivajadusega õpilaste detailsemat liigitust koos nende rakendatud tugimeetmetega (Tabel 2.3).

Kõikidest ühe haridusliku erivajaduse tunnusega õpilastest on 90% ulatuses tugiteenuseid määratud nendele õpilastele, kellele on märgitud õpiraskus, kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus või ajutine õpiraskus. Samal ajal on üle kahe kolmandiku selliseid hariduslike erivajaduste tunnuseid (tabelis halliga viirutatud tunnused), mille õpilastele kokku on määratud vähem tugiteenuseid kui on nende õpilaste arv. Samal ajal on selge, et mistahes haridusliku erivajadusega õpilasel on täiendavad vajadused. Küsimus on pigem selles, et kõikide vajaduste tekkimist ja rahuldamist sellisel kujul süsteemselt veel ei käsitleta.

Kogu süsteemi usaldusväarsuse ja toimimise seisukohalt on oluline, et oma koha ja vormi leiavad ka sellised tugiteenused, mis on oma olemuselt spetsiifilisemad ja suunatud palju väiksemale, ehk ainult sajakonnast või koguni paarikümnest õpilasest koosnevale, sihtgrupile. Vastasel juhul võib andmete põhjal järeldusi tehes või koguni terves süsteemis tähelepanu koonduda vaid õpilaste arvu poolest kõige olulisematele sihtgruppidele, jättes aga tahaplaanile väiksemad, peamiselt puuetega õpilastest koosnevad sihtgrupid. Haridussüsteemis ei saa aga lasta sellel juhtuda, sest oluline on IGA õpilane ja tema areng.

Tabel 2.3. Ühe haridusliku erivajaduse tunnusega õpilaste jagunemine koos neile rakendatavate tugiteenustega

Haridusliku erivajaduse tunnus	Õpilaste arv	E2/eesti keel		Individuaalne		Individuaalne õppekava			Kokku	% kõikidest tugiteenustest	Kumulatiivne %
		teise keelena/õpe	individuaalne õppekava	pikendatud õppel	Logopeediline abi	Nõustamine	Parandusõpe	Tugiisik			
Õpiraskus	7162	16	705	44	2553	220	4041	14	7593	42%	42%
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusras	5987	9	51		5069	102	808	4	6044	33%	75%
Ajutine õpiraskus	2718	12	226		535	204	1762	50	2789	15%	90%
Kõnepuue	1031		29	5	794	15	55		898	5%	95%
Kuulmispuue	163	45	8		134	5	19		214	1%	96%
Kasvatusraskus	566		60		13	74	16	14	177	1%	97%
Psüühilised erivajadused	223		42		23	23	29	8	128	1%	98%
Muu erivajadus	132		24		19	16	36		100	1%	98%
Kehapuue	114		18		19	5	15	8	68	0%	99%
Terviseprobleemid	186		48		4	6	6		65	0%	99%
Uusimmigrant	68	24	5		8		5	4	46	0%	99%
Nägemispuue	62		20		5	4	10	5	44	0%	100%
Viibimine välisriigis	88		32						32	0%	100%
Pervasiivne arenguhäire	16		10		5	5			24	0%	100%
Eriandekus	108		19			4			23	0%	100%
Liitpuuded	3									0%	100%
Kokku	18627	108	1297	57	9181	683	6803	117	18246	100%	

Riike, kus arutletakse just hariduslike erivajaduste kontseptsiooni laienedes sellise ohu tekkimise võimalikkuse üle, on teisigi. Näiteks Suurbritannias, kust hariduslike erivajaduste mõiste kasutamine olulise tõuke sai, räägitakse just seetõttu üha enam hariduslikest erivajadustest ja vaegustest, mitte hariduslikest erivajadustest üksinda.

Selles osas on Eestil ehk eeliski nende riikide ees, kus seadusandluses ja arusaamades on hariduslike erivajaduste mõiste väga selgelt defineeritud. Meil on võimalus need definitsioonid üle vaadata ja täita sisuga selliselt, et see aitab liikuda haridussüsteemi kontekstis tekkivate täiendavate vajaduste parema mõistmise ja reaalse nõudluse hindamise poole. Alles seejärel on võimalik hakata analüüsima, kuidas on riik ja kohalikud omavalitsused hetkel võimalised sellele nõudlusele reageerima, ning mida ette võtta, et igal lapse õigus haridusele, „*mis arendab välja lapse vaimsed ja kehalised eeldused ning kujundab tervikliku isiksuse*” (Eesti Lastekaitse Seadus), oleks garanteeritud. Aga ka seda, et Riik ja kohalik omavalitsus saaksid tagada Eestis igaühe võimalused koolikohustuse täitmiseks ja pidevõppeks õigusaktides ettenähtud tingimustel ja korras (Eesti Vabariigi Haridusseadus).

Et mitte jääda liiga üldsõnaliseks soovitusel, kuidas sellise süsteemini jõuda, on otstarbekas analüüsida olemasolevaid andmeid, võttes aluseks esimeses peatükis väljapakutud hariduslike erivajaduste definitsiooni. Püüdes samal ajal hariduslike erivajadusi liigitada selliselt, et oleks arvestatud erinevates allikates väljendatud vajadusi süsteemi parandamiseks.

Eesti Puuetega Inimeste Koja poolt 2004 –2005. a läbi viidud erivajadustega lastega perede uuringust selgus, et puuetega laste hariduse seisukohalt peetakse kõige olulisemaks haridustöötajate teadmiste-oskuste, juurdepääsuvõimaluste, tugiteenuste olemasolu ja kättesaadavuse tagamist, õppe individualiseerimist ning vajalike õppematerjalide olemasolu (EPIK 2005, lk 9-10).

Sotsiaalministeeriumi poolt läbi viidud „Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuringust” (2006, lk 39) selgub, et paljud õppida soovivad puuetega inimesed vajavad õppimiseks mingit tehnilist abivahendit või kõrvalise isiku abi.

Riigikontrolli poolt erivajadustega laste õppimisvõimaluste kohta koostatud aruandes on ühe olulisema probleemina välja toodud (2006, lk 1):

„Õppimistingimused (erivajadustega laste jaoks – autor) vajavad parandamist. Audit näitas, et erivajadustega õpilaste jaoks ei ole piisavalt õppevahendeid, puuduvad vajalikud spetsialistid ja õpikeskkond vajab enamikus koolides kohandamist. Spetsiaalselt erivajadustega lastele mõeldud õpitingimused olid üldiselt paremad erivajadustega laste koolides, kuid ka seal ei ole suudetud

tagada kõiki vajalikke tingimusi. Erivajadustega laste koolide tegevus õpilastele ravi- ja rehabilitatsiooniteenuste osutamisel on piiratud.”

Süsteematiseerides erinevates dokumentides väljendatud täiendavaid vajadusi, võib sisuliselt jagada need kahte suurde gruppi:

- ✓ vajadused, mis on seotud õppekavale **ligipääsuga**. Ligipääsu all peetakse siin silmas erinevaid aspekte – et kõikidel õpilastel oleks võimalik pääseda kooli või „koolil” nende juurde koju või haiglasse (juurdepääs võib olla seejuures piiratud mitmetel erinevatel põhjustel – kooli uks on liiga kitsas, et sellest ratastooliga sisse mahtuda; õpilase perekonnal ei ole piisavalt raha, et last kooli saata); et õppimiseks vajalik füüsiline õppekeskkond oleks loodud ja vajalikud õppevahendid olemas (nt vajalik õppekirjandus).
- ✓ vajadused, mis on seotud õppekavast tulenevate **eesmärkide** ja nende täitmise **protsessiga**, sealhulgas eesmärkide diferentseerimisega, eesmärkideni jõudmiseks vajaliku ajaga, õpiprotsessiga ja selleks sobiliku õppekohaga.

Alljärgnevalt toodud näited hariduslikest erivajadustest, mida olemasoleva andmete kogumise süsteemi alusel on võimalik välja tuua, ning viidetest sellele, millist informatsiooni oleks veel vaja, ei ole kindlasti mitte ammendav loend. Sellise loendi saamiseks on vaja paljude erialaspetsialistide ühist pingutust. Küll aga on see mõeldud näitamaks üht võimalikku lähenemist haridussüsteemis tekkivate täiendavate vajaduste kindlakstegemiseks.

Alustades õppekavast tulenevate eesmärkide ja nende täitmisega seotud vajadustest, saab praegu andmete põhjal infot järgnevast.

Õppekavajärgsete eesmärkide seisukohast oli 2006/2007. õppeaastal erivajadus 3397 õpilasel (Tabel 2.4). Tavapäraselt on õpilastel eesmärgiks põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava täitmine. Erinevatel põhjustel võib aga olla vajalik eesmärkide diferentseerimine (individualiseerimine) vastavalt õpilase võimetele. Seejuures on riigi poolt ette nähtud võimalus seada nõustamiskomisjoni otsusega eesmärgiks põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava (LÕK) või toimetuleku riiklik õppekava (TÕK).

Tabel 2.4. Õpilaste vajadused õppekavaliste eesmärkide osas

Vajadus	Õppekava	Õpilaste arv
Tavapärane		
	Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava	23148
Erivajadus		
	Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava	2277
	Toimetuleku riiklik õppekava	1120
	Kokku	26545

Seda, et vajadus kohandatud eesmärkide järele võib tekkida väga erinevatel põhjustel, illustreerib järgnev tabel (vt Tabel 2.5). Tulles hetkeks veel tagasi varem mainitud ohu juurde, jätta tahaplaanile spetsiifilisemaid hariduslike erivajaduste tunnuseid omavad õpilased, aitab vajadustele tuginev lähenemine kindlasti kaasa selle ohu vähendamisele. Samas annab see ka kinnitust, et praeguses hariduslike erivajaduste klassifikaatoris toodud kategooriatesse kuuluvad õpilased ei ole oma vajaduste poolest kindlasti mitte homogeenne grupp. Näiteks võib tuua kasvõi selle, et pervasiivse arenguhäirega õpilased jagunevad oma vajaduste alusel erinevate õppekavaliste eesmärkide osas suhteliselt võrdselt kolme erineva õppekava gruppi. Sisuliselt ei ole ühtegi tunnust, mille kõik õpilased vajaksid ühesugust õppekava.

Tabel 2.5. Kohandatud õppekava vajadus ja selle võimalikud põhjused

	Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava	Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava	Toimetuleku riiklik õppekava
Ajutine õpiraskus	99,5%	0,5%	0,0%
Eriandekus	100,0%	0,0%	0,0%
Kasvatusraskus	94,0%	4,9%	1,1%
Kehapuue	46,1%	19,4%	34,5%
Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus	95,0%	3,9%	1,0%
Kuulmispuue	83,0%	9,2%	7,8%
Kõnepuue	74,0%	10,9%	15,1%
Liitpuuded	18,8%	37,5%	43,8%
Muu erivajadus	66,9%	9,5%	23,6%
Nägemispuue	51,6%	16,5%	31,9%
Pervasiivne arenguhäire	33,5%	20,2%	46,2%
Psüühilised erivajadused	72,8%	6,7%	20,5%
Terviseprobleemid	82,4%	5,6%	12,0%
Uusimmigrant	100,0%	0,0%	0,0%
Viibimine välisriigis	97,5%	2,5%	0,0%
Õpiraskus	85,6%	9,5%	4,9%
Kokku	88,4%	6,4%	5,2%

Õppekavajärgsete eesmärkide saavutamisel on väga oluline protsess, kuidas seda tehakse. Lihtsustatuna öeldes piisab tavapäraselt sellest, et iga aine õpetaja teeb õpilastega oma õppetundides õppekava efektiivse läbimise nimel tööd ja õpilased panustavad selleks ka kodus. Paralleelselt esineb aga ka olukordi, kus eelnimetatust üksi jääb väheks. Paljude õpilaste jaoks on õppekava efektiivseks läbimiseks vaja **täiendavate spetsialistide** (logopeed, psühholoog, eripedagoog, sotsiaalpedagoog) **aega ja/või täiendatud/muudetud õppekorraldust (õppeprotsessi).**

Andmebaasis esinenud võimalustest võib siinkohal näite tuua parandusõppe, logopeedilise abi, individuaalse õppekava ja pikendatud õppe näol. Sellised vajadused on teine grupp haridussüsteemi kontekstis tekkivatest erivajadustest. Siinkohal on oluline märkida, et

sellised täiendavad vajadused võivad sõltumata õppekavajärgsetest eesmärkidest olla väga sarnased (vt. Tabel 2.6). Siin nimetatud süsteemis olevate vajaduste olemasolu või rakendamise üle otsustab kooli õppenõukogu.

Tabel 2.6. Tugiteenuste rakendamine õppekavade lõikes

Tugiteenused	Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava	Põhikooli lihtsustatud riiklik õppekava	Toimetuleku riiklik õppekava	Kokku
E2/eesti keel teise keelena/õpe	1%	1%	0,4%	1%
Individuaalne õppekava	6%	20%	45%	8%
Individuaalne õppekava pikendatud õppel	0,1%	2%	4%	0,4%
Logopeediline abi	49%	60%	35%	49%
Nõustamine	4%	15%	8%	5%
Parandusõpe	40%	2%	2%	36%
Kokku	100%	100%	100%	100%

Lisaks õppeprotsessile on õppekava täitmise efektiivsuse seisukohalt oluline ka **õppe läbiviimise koht**. Tavapäraselt on selleks tavakooli tavaklassid, erandjuhtudel võib selleks olla vaja spetsiaalseid klasse tavakoolides või ka spetsiaalseid koole. Olgugi, et praegu on väga aktuaalne erivajadustega õpilaste kaasamine tavakoolidesse, on õppe läbiviimise koha osas erivajaduste puudumisest võimalik rääkima hakata alles siis, kui tavakoolides on kõikide õpilaste efektiivseks arenguks vajalikud tingimused loodud.

Küsimused, kas selline olukord on üldse võimalik või vajalik, jäävad väljapoole selle uuringu eesmärkidest. Praktika näitab, et nõudlus spetsiaalsete koolide/klasside järele püsib. Ka Eesti Puuetega Inimeste Ühenduse poolt läbi viidud uuringust selgus (EPIK 2005, lk 10), et puuetega laste perede hinnangul, võiks nende laps käia ka tavalasteaias või tavakoolis, kuid praegu eelistatakse pigem eriharidusasutusi nende suurema võime poolest puuetega õpilaste vajadusi arvestada.

Sobiv õppe läbiviimise koht on tavakoolide puhul sõltuvalt klassiliigist kas õppenõukogu või nõustamiskomisjoni otsustuspädevuses, erivajadustega laste koolide puhul ainult nõustamiskomisjoni otsustada

Vähem näiteid saab olemasoleva andmebaasi alusel tuua **õppekavale ligipääsuks** vajalike täiendavate vajaduste kohta. Üheks selliseks täiendavaks vajaduseks on **õpilaskodu kasutamine**. Tavaliselt saavad õpilased koolis käia igapäevaselt oma kodust. 2006/2007 õppeaastal vajas õpilaskodu kohta 2607 õpilast.

Teise näitena saab siin tuua **tugiisiku** (nn abiõpetaja, füüsiliseks toeks olev persoon – tugiteenuste klassifikaatori kohaselt) vajaduse. Selline täiendav vajadus oli 2006/2007 õppeaastal 311 õpilasel.

Tabel 2.7. Õpilaste arv kooli ja klassiliigi lõikes, 2006/2007 õppeaasta

Kooli liik	Klassi liik	Õpilaste arv
Erivajadustega laste kool		4650
	hooldusklass	204
	kasvatusraskustega õpilaste klass	152
	kehapuudega õpilaste klass	243
	kuulmispuudega õpilaste klass	127
	kõnehäiretega õpilaste klass	227
	lihtsustatud õppega õpilaste klass	1542
	liitpuudega õpilaste klass	144
	nägemispuudega õpilaste klass	48
	psüühiliste erivajadustega õpilaste klass	202
	sanatoorne klass	350
	tasandusklass	723
	toimetulekuklass	688
Tavakool		21712
	hooldusklass	38
	kasvatusraskustega õpilaste klass	658
	keelekümblusklass	227
	kehapuudega õpilaste klass	1
	kuulmispuudega õpilaste klass	10
	lihtsustatud õppega õpilaste klass	250
	liitpuudega õpilaste klass	2
	tasandusklass	758
	tavaklass	19665
	toimetulekuklass	103
Täiskasvanute gümnaasium		111
	hooldusklass	
	kasvatusraskustega õpilaste klass	84
	tavaklass	26

Selle uuringu raames läbi viidud küsitluse kohaselt, näevad koolid puuetega õpilaste vastuvõtmisel probleeme ka selles, et puudub võimalus **füüsilise ligipääsu tagamiseks õppekeskkonnale**. Küsitluse tulemusi tutvustatakse täpsemalt peatüki teises alapunktis.

Üks seadusega ette nähtud tavapärasest erinev võimalus õppekavale ligipääsu suurendamiseks on ka **koduõpe**, mille järele võib tekkida vajadus nii tervislikel kui majanduslikel aga ka teistel põhjustel vanemate soovil.

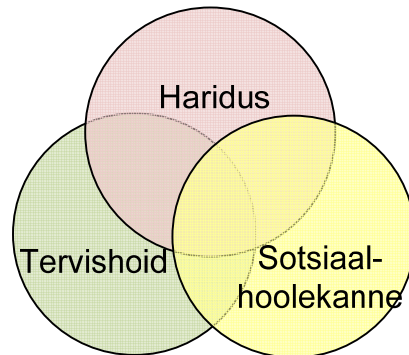
Üks oluline osa selles süsteemis peaks olema ka täiendavate õppevahendite vajaduse hindamisel. Sellele on tähelepanu juhtinud nii hariduslike erivajadustega laste pered, õpilastega tegelevad pedagoogid kui riigikontroll. Riigikontrolli aruandes erivajadustega õpilaste õppimisvõimalustest on toodud ka põhjalik loend erinevatest õppe- ja abivahenditest ning õpikeskkonna tingimustest koolides (2006).

Kokkuvõtliku ülevaate eelnevast arutelust annab joonis 2.2.

Vajaduse üldisem liigitus	Vajadus	Infot kogutakse	Info puudub	vajaduse tekkimise peamine põhjus	
				laiem	kitsam
Ligipääs	juurdepääs õppekavale (sh täiendavate õppevajendite vajadus)	koduõpe õpilaskodu	õppevahendid	Tervisest tulenev HEV	Kehapuue Kõnepuue Psüühilised erivajadused Õpiraskus Terviseprobleemid Nägemispuue Kuulmispuue Liitpuuded
	ligipääs füüsilisele keskkonnale (sh vajadus füüsilise õppekeskkonna kohandamise järele)	tugiisik	abivahendid õpikeskkonna tingimused		
Eesmärgid ja protsess	diferentseeritud eesmärkide süsteem	õppekava (RÕK, LÕK, TÕK)		Käitumis-, kohanemis- ja suhtlemisraskuste st ning eriandekusest tulenev HEV	Ajutine õpiraskus Perversiivne arenguhäire Kasvatusraskus Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus Eriandekus
	õppekava läbimist toetavad tegevused	E2/eesti keel teise keelena/õpe Individuaalne õppekava Logopeediline abi Nõustamine Parandusõpe Tugiisik IÕK õppekava pikendatud õppel tasandusklass	teised teenused?		
	sobilik koht õppimise läbiviimiseks	Tavakool/Erivajadustega laste kool tavaklass kehapuudega õpilaste klass lihtsustatud õppega õpilaste klass sanatoorne klass hooldusklass keelekümbelklass kõnehäiretega õpilaste klass liitpuudega õpilaste klass toimetulekuklass nägemispuudega õpilaste klass kuulmispuudega õpilaste klass psüühiliste erivajadustega õpilaste klass			

Joonis 2.2. Täiendavatest vajadustest lähtuv hariduslike erivajaduste ja nende võimalike põhjuste liigitamine

Vajaduste identifitseerimist ei saa lahus vaadata vormist, kuidas seda tehakse ja inimestest, kes selle eest vastutavad. Kõige raskemini hoomatav ongi haridussüsteemi vastutus ja võimalused olukorras, kus õpilase ja tema vanematega tuleb koostööd teha ühtaegu hariduse ja tervishoiu; hariduse ja sotsiaalhoolekande või kõigi kolme nimetatud valdkonna raames (vt Joonis 2.3 valdkondade kattuvad piirkonnad).

Joonis 2.3. Õpilased võivad hariduse omandamisel vajada nii tervishoiu-, sotsiaalhoolekande- kui haridussüsteemi tuge, aga ka kõigi kolme valdkonna koostööd

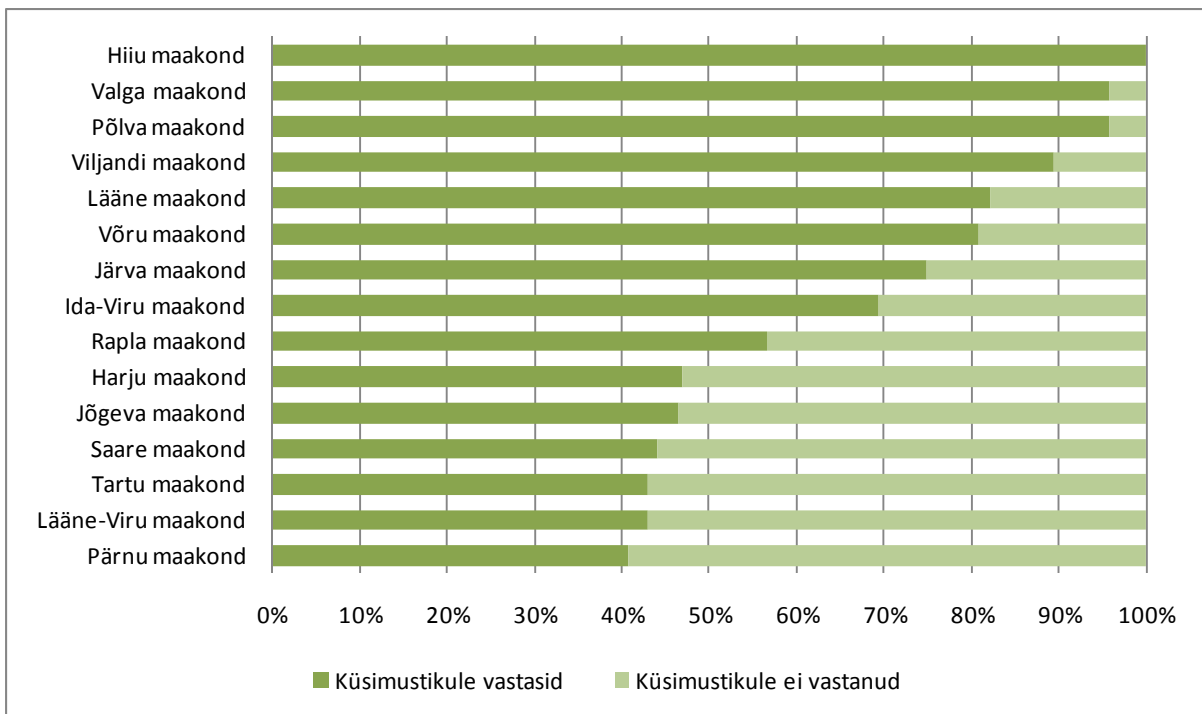
Erinevate osapoolte ülesanded lapse ümber toimiva tugivõrgustiku loomisel vajavad koordineeritud lähenemist. Haridussüsteemil on seejuures keskne roll. Seda põhjusel, et õpilaste vajadus täiendavate tervishoiu- ja/või sotsiaalhoolekandeteenuste järele võib tekkida, kaduda või muutuda mistahes eluhetkel, kuid haridussüsteemis peavad õpilased olema (ja valdavalt on ka) järjepidevalt kogu koolikohustusliku ea, sageli on nad seda aga koolieelsete lasteasutuste kaudu juba märksa varemgi.

2.2 Tugiteenuste kättesaadavus ja rakendamine HEV õpilastele Eesti päevastes üldhariduskoolides

Uuringu jaoks viidi läbi küsitlus Eesti päevastes üldhariduskoolides nende valmidusest pakkuda erinevaid tugimeetmeid õpilastele, kellel on kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus või ajutine õpiraskus. Küsimustiku väljatöötamisel konsulteeriti Haridus- ja Teadusministeeriumi esindajatega, mille käigus lisati ankeeti küsimused ka hariduslike erivajadustega õpilaste füüsilise ligipääsu ja õppimisvõimaluste kohta. Küsimustik saadeti 604 kooli HTM vahendusel ja maakondade haridusosakondade juhtide kaasabil.

Küsitlusele vastas 358 kooli, mis moodustab 59% kõikidest koolidest. Maakonniti oli vastanute osakaal väga erinev (vt Joonis 2.4) alates kõikidest koolidest Hiiumaal, üksiku erandiga Valga- ja Põlvamaal kuni vähem kui poolte vastanutega Harju-, Jõgeva-, Saare-, Tartu-, Pärnu- ja Lääne-Virumaal.

Küsitluse tulemuste alusel lisati Eesti üldhariduskoolide kaardirakenduses koolide kohta info seal pakutavate täiendavate teenuste/võimaluste kohta.

Joonis 2.4. Küsimustikule vastanud koolide osakaal maakondade lõikes

Koolide üldhinnangust nende võimaluse osas aidata kirjutamis-, lugemis- ja arvutusraskuste ning ajutise õpiraskusega õpilasi, märkis kõige enam koole (82%, vt Tabel 2.8), et koolis on võimalik aineõpetajate ja/või klassiõpetajate abi pikapäevarühmas. Tegelikult oleks see osakaal olnud veelgi suurem, kui küsimuses ette antud vastus õpetajate abi kohta ei oleks sisaldanud määratlust pikapäevarühmas. 59% koolidest, kes märkis lisaks ette antud vastusevariantidele „muud võimalused“, tõi välja just üldisemalt (aine)õpetajate konsultatsioonivõimalused, individuaalse järeleaitamise või tunnivälise töö võimalused. Logopeedilise abi võimalust nägi 75% koolidest ning parandusõppe võimalust 72% koolidest. Küsimustikule vastaja nägemusel ja suhtumisel oli seejuures väga oluline roll, sest nagu hilisematest küsimustest selgus, nägi mõni kool oma rolli õpilase aitamisel väga selgelt ka juhul, kui logopeed ei töötanud koolis, vaid näiteks vallas. Teine osa koolidest märkis sarnases situatsioonis aga, et koolil ei ole võimalik logopeedilise abi osas aidata, lapsevanem peab selleks ise omavalitsusse pöörduma.

Tabel 2.8. Kirjutamis-, lugemis- ja arvutusraskuste ning ajutise õpiraskusega õpilaste aitamise võimalused koolides

Võimalused	Koolide arv	Koolide osakaal
Logopeediline abi	269	75%
Parandusõppe	259	72%
Aineõpetaja(te)/klassiõpetaja(te) abi pikapäevarühmas	292	82%
Muud võimalused	148	41%

Huvitavamatest ja eraldi analüüsimist väärivatest „muudest võimalustest võib välja tuua veel järgmised vastused:

- ✓ toimib koostöövõrgustik: õpilane, klassijuhataja, sotsiaalpedagoog, aineõpetajad, õppealajuhataja, logopeed, lapsevanemad töötavad ühiselt välja iga lapse jaoks sobivaima tugisüsteemi;
- ✓ õpiabileping (õpilane, õpetaja, lapsevanem)
- ✓ 5. ja 6.klassis saavad õpilased osaleda funktsionaalse lugemisoskuse arendamise tundides,
- ✓ Ajutise õpiraskusega õpilastele seatakse sisse korrigeerimise kaart

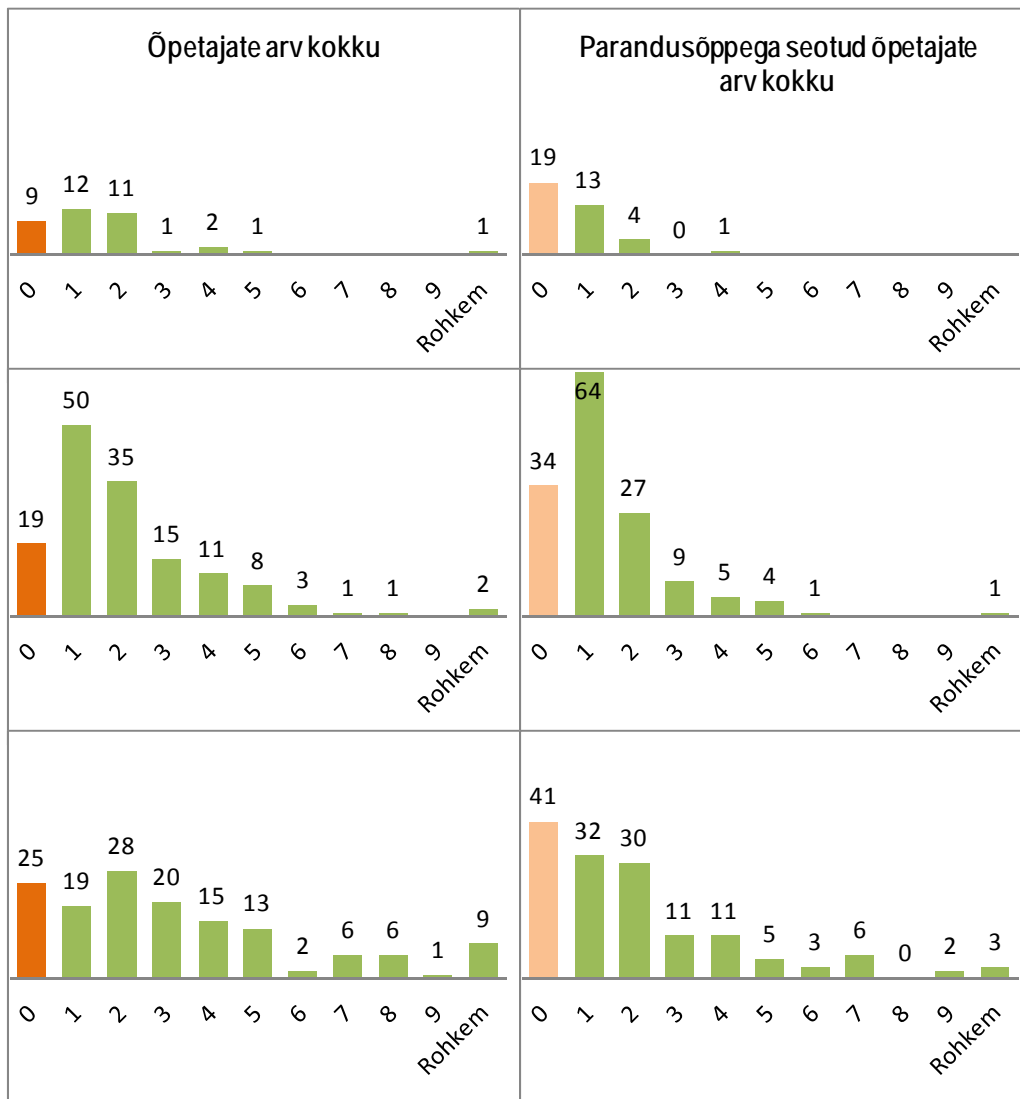
Tugiteenuste klassifikaatori kohaselt on parandusõppe tunnid ette nähtud põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava järgi õppivatele spetsiifiliste õpivõimuste hälvetega, mootorika ning segatüüpi arenguhälvetega, nägemis- või kuulmishälvetega õpilastele. Parandusõppe tunnid on ette nähtud ka neile 1. ja 2. klassi õpilastele, kes vaatamata klassi- ja aineõpetajate abile ja nõustamisele ei suuda täita õppekava nõudeid või vajavad õpioskuste ja -harjumuste kujundamiseks toetavat õppekorraldust.

Valmisolek parandusõppe läbiviimiseks sõltub selleks kvalifitseeritud pedagoogide olemasolust koolis. Seetõttu paluti koolidel esitada vastava kvalifikatsiooniga õpetajate arv koolis ja nende seotus parandusõppega küsitluse ajal. Õpilastele, kelle õpetamine toimub põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) või toimetuleku riikliku õppekava alusel, parandusõpet ei rakendata. Seetõttu on erivajadustega laste koolides küll parandusõppe läbiviimiseks sobiliku ettevalmistusega õpetajate osa suur, kuid parandusõpet viiakse läbi tunduvalt harvem, kui üldse. Alljärgnevalt keskendutakse tavakoolides parandusõppe võimalustele.

Tulemused näitavad, et 16% koolidest (53 koolil) ei ole ühtegi parandusõppe läbiviimiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetajat (vt Joonis 2.5), algkoolides oli vastav näitaja 24%, põhikoolides 13% ja gümnaasiumides 17%. Kõige sagedamini oli sobiliku ettevalmistusega õpetajaid algkoolides ja põhikoolides 1-2, gümnaasiumides kaks või mitte ühtegi. Parandusõppega seotud õpetajaid oli koolides märksa vähem. Kõige rohkem oli neid algkoole ja gümnaasiume, kus parandusõpet ei viinud läbi ükski õpetaja. Põhikoolide osas olid aga ülekaalus ühe parandusõpet läbi viiva kvalifitseeritud õpetajaga koolid.

Parandusõppes osalenud õpilaste arv kasvas küsitlusele vastanud koolides kokku 2004/2005 õppeaasta 5754 õpilaselt, 2005/2006 õppeaastal 7217 õpilaseni ning 2006/2007 õppeaastal 7627 õpilaseni. EHISE andmetel oli küsitlusele vastanud koolides kokku aga 7161 parandusõpet vajavat või parandusõppes osalevat õpilast. Erinevus võib tuleneda nii sellest, et andmed õppeaasta kohta on kogutud erinevatel ajahetkedel, kui sellest, et koolid on

hariduse infosüsteemi märkinud õpilastele vähem parandusõppe vajadust või selles osalemist näitavaid tunnuseid.

Joonis 2.5. Parandusõppe läbiviimiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetajate ja parandusõppega küsitluse ajal seotud olnud õpetajate sagedusjaotus

Kokku on EHISes märgitud 581 õpilast, kellel on parandusõppe vajadus, kuid kes mingil põhjusel parandusõppes ei osale. 79% neist õpilastest õpib aga koolides, kes märkisid, et saavad oma õpilastele vajadusel pakkuda parandusõpet ning koolis on sobiva kvalifikatsiooniga pedagoogid ka olemas (vt Tabel 2.9). Kaheteistkümnel juhul on koolis sobiliku kvalifikatsiooniga õpetajad olemas, kuid kool leiab, et tal puudub võimalus aidata parandusõppe vajadusel. Seega ei näi enamasti vastava tugimeetme mitte rakendamise põhjuseks olevat kooli vähene suutlikkus – vajalikud õpetajad on olemas ning kool ise kinnitab oma võimet tugimeedet pakkuda.

Valdaval osal juhtudest, mil õpilased osalevad parandusõppes, on koolides selleks olemas ka vajaliku ettevalmistusega pedagoogid ning kool näeb ka ise võimalust õpilasi aidata.

Samas osaleb EHISE andmetel parandusõppes ka 47 õpilast, kelle koolid ei näe endal olevat võimalust parandusõpet läbi viia, 34 õpilase korral on seejuures tegemist koolidega, kus sobiliku ettevalmistusega õpetajaid ka ei ole. Õpetajate puudumisest hoolimata, saavad parandusõpet aga 28 õpilast.

Tabel 2.9. Parandusõpet vajavate õpilaste jagunemine parandusõppes osalemise ja kooli võime järgi parandusõpet läbi viia

	Kool saab aidata parandusõppe vajadusel	Koolil puudub võimalus aidata parandusõppe vajadusel	Kool ei vastanud küsitlusele	Kokku
Õpilaste arv, kes vajavad parandusõpet, kuid vastavat tugimeedet ei ole rakendatud	461	16	104	581
Neist juhud, kui:				
Parandusõppe läbiviimiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetaja puudub	1	3		4
Parandusõppe läbiviimiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetaja(d) on olemas	460	12		472
Detailsem info puudub		1		1
Kool ei vastanud küsitlusele			104	104
Õpilaste arv, kes vajavad parandusõpet ja vastav tugimeede on rakendatud	6637	47	2838	9522
Neist juhud, kui:				
Parandusõppe läbiviimiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetaja puudub	28	34		62
Parandusõppe läbiviimiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetaja(d) on olemas	6576	11		6587
Detailsem info puudub	33	2		35
Kool ei vastanud küsitlusele			2838	2838
Õpilaste arv kokku	7098	63	2942	10103

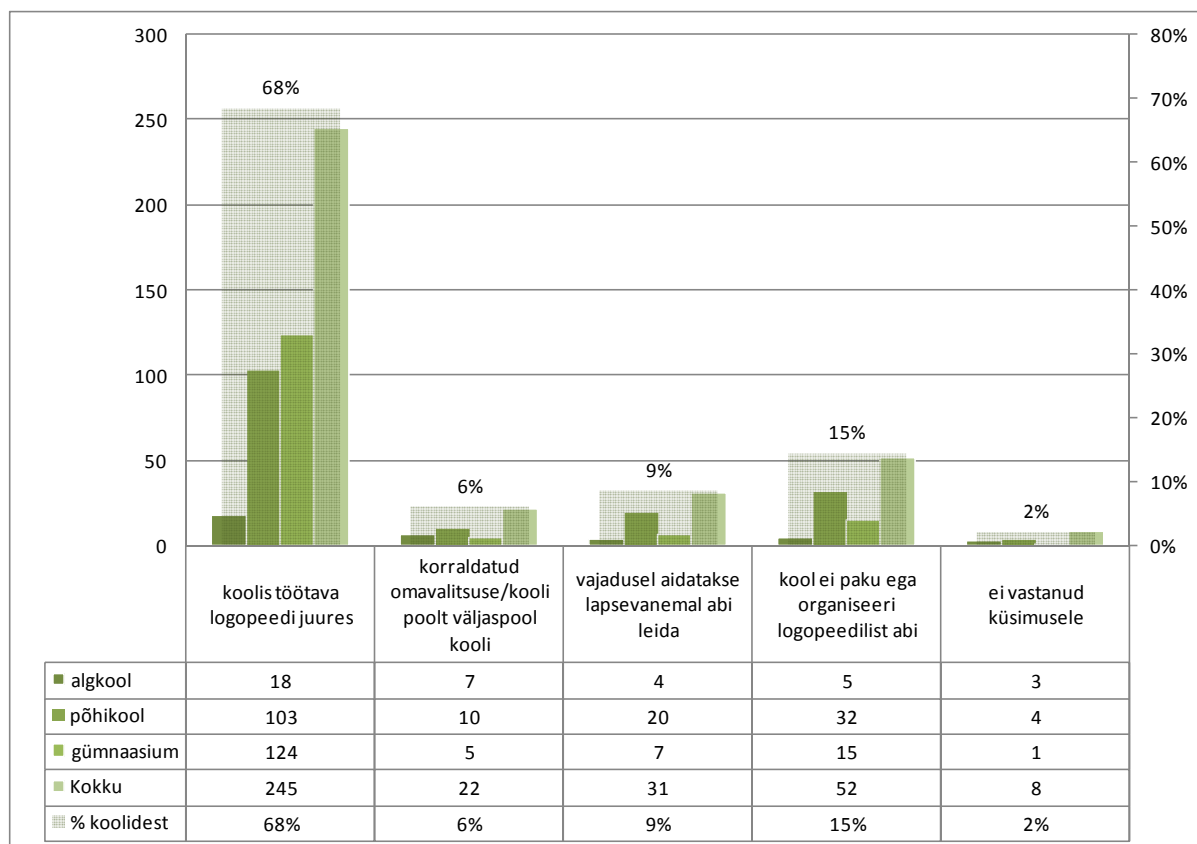
Küsitlusele vastanud koolid märkisid, et 2004/2005 õppeaastal osales tasandusõppes kokku 1916 õpilast, 2005/2006 õppeaastal 2053 õpilast ning 2006/2007 õppeaastal 1987 õpilast. EHISE andmebaasi kohaselt õppis tasandusklassides 2006/2007 õppeaastal 1481 õpilast. Jällegi võib erinevuse põhjuseks olla erinev andmete esitamise aeg – EHISE andmed on kogutud sügisel, uuringu jaoks paluti koolidel sisestada andmed 10. aprilli seisuga.

85% juhtudest oli tegemist koolidega, kus tasandusklassis õppetöö läbiviimiseks vajaliku kvalifikatsiooniga pedagoogid olid olemas, viiel protsendil juhtudest aga puudusid.

Tabel 2.10. Tasandusklassis õppivate õpilaste jagunemine küsitlustulemuste järgi

	Õpilaste arv	Õpilaste osakaal
Õpilaste arv, kes õpivad tasandusklassis	1481	100%
Neist juhud, kui:		
Tasandusklassi õpetamiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetaja(d) on olemas	1258	85%
Tasandusklassi õpetamiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetaja(d) on olemas ja seotud tasandusklassis õpetamisega	1166	79%
Tasandusklassi õpetamiseks vajaliku kvalifikatsiooniga õpetaja puudub	68	5%
Detailsem info puudub	27	2%
Kool ei vastanud küsitlusele	128	9%

Logopeediline abi oli 2006/2007 õppeaastal EHISE andmetel kõige nõutavam tugimeede. Logopeediline abi väga hea näide protsessist, mille käigus ajalooliselt mitte haridusteenusena käsitletud, kuid paljudel juhtudel oluliselt õppimise efektiivsust suurendav teenus muutub üha rohkem haridussüsteemi lahutamatuks osaks. Kuivõrd see protsess ei ole veel lõpule jõudnud, ei ole kõikidel õpilastel veel võimalik logopeedilise abini jõuda otse koolis. Seetõttu paluti koolidel täpsustada, kuidas on seal õppivatel õpilastel võimalik logopeedilist abi saada (vt Joonis 2.6).

Joonis 2.6. Logopeedilise abi saamise võimalused koolitüüpide lõikes.

68% küsitlusele vastanud koolidest, on logopeedilist abi võimalik saada koolis töötava logopeedi juures. Koolitüübi järgi vaadatuna oli see protsent kõige madalam algkoolides (49%), seejärel põhikoolides (71%) ning kõige kõrgem gümnaasiumides (86%). Kuivõrd põhikoolid hõlmavad ka algklasse ning gümnaasiumid on enamasti põhikooliklassidega gümnaasiumid, siis tundub, et logopeedilise abi kättesaadavus koolis sõltub mitte niivõrd abi vajaduse suurusest, kuivõrd õpilaste koguarvust.

Kuus protsenti koolidest märkis, et logopeediline abi on korraldatud omavalitsuse ja/või kooli poolt väljaspool kooli ning veel 9% koolidest märkis, et vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida. 15% koolidest märkis aga, et kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi. Seejuures märkis neist 29% põhjuseks, et neil on olemas logopeedi ametikoht, kuid ole leitud kvalifitseeritud logopeedi selle täitmiseks; 26% omakorda, et õpilaste vähese arvu tõttu ei pea omavalitsus/kool võimalikuks logopeedi ametikohta luua ning võrdselt 5% koolidest märkisid, et 2004-2006 ei ole olnud vajadust logopeedilise abi järgi ja, et kool ei pea vajalikuks logopeedi kooli juures. Muude põhjustena märgiti kõige sagedamini, et logopeedi ametikohta ei ole ette nähtud, omavalitsus ei ole asjaga tegelenud või on raske logopeedi leida liiga väikese koormuse tõttu. Osa nendest koolidest avaldas seejuures lootust, et järgmiseks õppeaastaks õnnestub siiski mingi lahendus leida.

Maakondade lõikes vaadatuna on logopeedilise abi võimalus kooliti erinev (vt Tabel 2.11). Siinkohal peab mõistagi arvestama, et pea poolte maakondade puhul ei pruugi vastused väga täpselt kirjeldada maakonna olukorda tervikuna, sest küsimustikule vastasid koolidest pooled või alla selle. Sellegipoolest kerkivad esile teistest väiksemate võimalustega Järva, - Rapla- ja Läänemaa koolid. Arvu poolest oli kõige enam koole, mis ei paku ega organiseeri õpilastele logopeedilist abi Harjumaal (8 kooli) ning Valgamaal (6 kooli), osakaalu poolest aga Raplamaal ja Järvamaal.

2006/2007 õppeaastal märgiti logopeedilise abi vajadus/rakendamine 13672 õpilasele. Kokku on EHISes märgitud 873 õpilast, kellel on vajadus logopeedilise abi järele, kuid kellele see mingitel põhjustel kättesaadav ei ole. 44% neist õpilastest õpib aga koolides, kes märkisid, et saavad oma õpilastele vajadusel logopeedilist abi pakkuda just koolis töötava logopeedi juures (vt Tabel 2.12). 84 juhul on koolid märkinud, et neil puudub võimalus aidata õpilast koolis, kuid logopeediline abi on korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli või kool aitab vajadusel lapsevanematel abi leida. Kümnel protsendil juhtudest on aga tegemist koolidega, kes tunnistasid, et kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi. Kui õpilased logopeedilist abi said, oli see valdavalt kättesaadav koolis töötava logopeedi kaudu (8508 õpilast). Samas saab logopeedilist abi 256 õpilast isegi juhul, kui koolid on märkinud, et neil puudub võimalus aidata õpilast koolis. Valdav osa neist õpilastest õppis koolides, kus kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi. Seega peab olema veel teisigi põhjuseid peale logopeedi olemasolu koolis, miks õpilased logopeedilist abi ei saa, kuigi neil sellise vajaduse olemasolu on märgitud.

Tabel 2.11. Logopeedilise abi võimalus maakondades

	Algkool	Põhikool	Gümnaasium	Kokku	Protsent maakonna koolidest
Harju maakond	4	24	42	70	50%
koolis töötava logopeedi juures	2	19	36	57	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli	1			1	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida		2	2	4	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi	1	3	4	8	
Hiiu maakond		5	2	7	
koolis töötava logopeedi juures		4	2	6	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli		1		1	
Ida-Viru maakond		12	22	34	
koolis töötava logopeedi juures		5	16	21	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli		2	2	4	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida		2		2	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi		2	4	6	
ei vastanud küsimusele		1		1	
Jõgeva maakond	2	7	4	13	
koolis töötava logopeedi juures	1	6	4	11	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi	1	1		2	
Järva maakond	1	10	7	18	
koolis töötava logopeedi juures		3	2	5	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli			1	1	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida		4	2	6	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi	1	2	2	5	
ei vastanud küsimusele		1		1	
Lääne maakond	6	12	5	23	
koolis töötava logopeedi juures	2	6	4	12	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli	2	2	1	5	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida	1	1		2	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi	1	3		4	
Lääne-Viru maakond	1	10	7	18	
koolis töötava logopeedi juures	1	5	7	13	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida		2		2	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi		2		2	
ei vastanud küsimusele		1		1	
Põlva maakond	5	12	6	23	
koolis töötava logopeedi juures	4	7	6	17	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli		1		1	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida		1		1	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi		3		3	
ei vastanud küsimusele	1			1	
Pärnu maakond	3	6	13	22	
koolis töötava logopeedi juures	1	3	12	16	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli	1			1	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida		1		1	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi		2		2	
ei vastanud küsimusele	1		1	2	
Rapla maakond	3	11	3	17	
koolis töötava logopeedi juures	1	4	3	8	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli		2		2	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida	1	1		2	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi	1	4		5	

	Algkool	Põhikool	Gümnaasium	Kokku	Protsent maakonna koolidest
Saare maakond	1	7	3	11	
koolis töötava logopeedi juures		6	2	8	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli	1			1	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi		1	1	2	
Tartu maakond	1	9	14	24	
koolis töötava logopeedi juures	1	8	12	21	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli		1	1	2	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi			1	1	
Valga maakond	4	11	8	23	
koolis töötava logopeedi juures	1	7	5	13	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli	1			1	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida	1	1		2	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi		3	3	6	
ei vastanud küsimusele	1			1	
Viljandi maakond	5	20	9	34	
koolis töötava logopeedi juures	4	11	8	23	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli	1			1	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida		4	1	5	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi		4		4	
ei vastanud küsimusele		1		1	
Võru maakond	1	13	7	21	
koolis töötava logopeedi juures		9	5	14	
korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli		1		1	
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida	1	1	2	4	
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi		2		2	
Kokku Koole	37	169	152	358	

Tabel 2.12. Logopeedilist abi vajavate õpilaste jagunemine tugimeetme vajaduse/rakendamise ja kooli võimaluste järgi logopeedilist abi pakkuda

Õpilaste arv, kes vajavad logopeedilist abi, kuid vastavat tugimeedet ei ole rakendatud	Koolil puudub			Kokku
	Kool saab aidata logopeedilise abi vajadusel	võimalus aidata logopeedilise abi vajadusel	Kool ei vastanud küsitlusele	
Õpilaste arv, kes vajavad logopeedilist abi, kuid vastavat tugimeedet ei ole rakendatud	393	171	309	873
Neist juhud, kus:				
logopeediline abi on kättesaadav koolis töötava logopeedi juures	382			382
logopeediline abi on korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli	7	37		44
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida	2	47		49
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi	1	87		88
detailsem info puudub	1			310
kool ei vastanud küsitlusele			309	

Õpilaste arv, kes vajavad logopeedilist abi ja vastav tugimeede on rakendatud	8508	256	4035	12799
Neist juhud, kus:				
logopeediline abi on kättesaadav koolis töötava logopeedi juures	8346			8346
logopeediline abi on korraldatud omavalitsuse/kooli poolt väljaspool kooli	51	11		62
vajadusel aidatakse lapsevanemal abi leida	56	27		83
kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi	3	218		221
detailsem info puudub	52			4087
kool ei vastanud küsitlusele			4035	
Õpilaste arv kokku	8901	427	4344	13672

Küsimusele, kas koolis on eesti keelest erineva emakeelega õpilasi, kellele pakutakse eesti keele tugiõpet, vastas jaatavalt 97 kooli. Õpilaste arvuna, mitmele eesti keelest erineva emakeelega õpilasele ankeedi täitmise hetkel eesti keele tugiõpet võimaldatakse, toodi kokku 1431, kellest pea kolmandiku moodustasid ühe Harjumaa kooli õpilased. Küsimusele vastamisel on koolid näinud eesti keele tugiõppena ilmselt laiemana, kui tugiteenuste klassifikaatoris toodud E2/eesti keel teise keelena/ õpet eesti õppekeelega koolides, kus kooli keelt mittevaldavatele õpilastele on selleks eraldi tunnid. EHISes on nimetatud tugiteenuse vajadus märgitud vaid 152 õpilasel. Seejuures ei ole kuuel juhul vajadusele vastavat tuge rakendatud koolides, kus küsitluse andmetel on eesti keelest erineva emakeelega õpilasi, kellele eesti keele tugiõpet pakutakse. See küsimus on üks näide sellest, kus klassifikaatoris defineeritud tugimeetmel võib olla koolide sees märksa laiem tähendus. 284 kooli märkisid, et vajadusel oleks neil võimalus sellist tugiõpet pakkuda, 40 kooli vastasid, et neil selline võimalus puuduks. Põhjusena märgiti pea pooltel juhtudel sobiva kvalifikatsiooniga pedagoogi puudumist. Veel märgiti rahaliste vahendite nappust ja sedagi, et koolis on töö keeleks vene keel (kuuel juhul).

Tabel 2.13. Eesti keele tugiõpet vajavate/saavate õpilaste jagunemine koolide lõikes

	Küsitluse andmetel ei ole koolis eesti keelest erineva emakeelega õpilasi, kellele pakutakse eesti keele tugiõpet	Küsitluse andmetel on koolis eesti keelest erineva emakeelega õpilasi, kellele pakutakse eesti keele tugiõpet	Detailne info puudub	Kool ei vastanud küsitlusele	Kokku
Õpilaste arv, kes vajavad E2 õpet, kuid vastavat tugimeedet ei ole rakendatud	1	6	1	2	10
Õpilaste arv, kes vajavad E2 õpet ja vastav tugimeede on rakendatud	3	124	2	13	142
Õpilasi kokku	4	130	3	15	152

48% koolidest (174) näevad vajadust õpetajate täiendavat ettevalmistust oma koolis eesti keelest erineva õppekeelega õpilastele eesti keele tugiõppe pakkumiseks. Veidi vähem oli neid koole (135 kooli), kes sellist vajadust ei näinud.

Veel uuriti, millistel juhtudel on õpilastel võimalik saada sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi abi. Nendele küsimustele vastamisel oli jällegi väga oluline osa küsitlusele vastanud inimese nägemusel nende kooli rollist õpilase ja vastavate erialaspetsialistide kokkusaamisel. Oli koole, kes vastasid, et selline võimalus on alati olemas, kuigi koolis vastava eriala inimest ei ole – kool nägi enda osa abi leidmisel omavalitsuses või maakonnakeskuses. Oli ka neid koole, kes sarnases olukorras sotsiaalpedagoogi ja psühholoogi abi võimalust ei näinud. Nimetatud küsimuste juures oleks statistiliste tulemuste esitamiseks vajalik olnud vastuste eelnev klassifitseerimine, mis võimaldanuks koolidel paremini küsimustele ühtedel alustel vastata. Siiski saab vastustest välja tuua, et 150 koolis on küsitlusele vastanute hinnangul sotsiaalpedagoogi abi alati võimalik, enamasti anti seejuures mõista, et see on võimalik kooli juures. Võimalike probleemidena, mille korral sotsiaalpedagoogi tuge saab otsida, nimetati erinevaid koolikohustuse täitmise, sotsiaalse toimetuleku, konfliktsituatsioonidega, motiveeritusega seotud probleeme. 36 kooli märkisid, et abi on võimalik saada vallast. 172 kooli sotsiaalpedagoogi võimalust ei näinud või ei vastanud küsimusele.

Psühholoogi abi võimalust hindas koolis võimalikuks (jällegi, ei saa öelda, et koolis töötab psühholoog, kuid kool nägi selgelt võimalust õpilasi selles osas aidata) 174 kooli. 85 kooli märkis, et selline võimalus on omavalitsuses. 99 kooli sellist võimalust ei näinud või ei vastanud küsimusele.

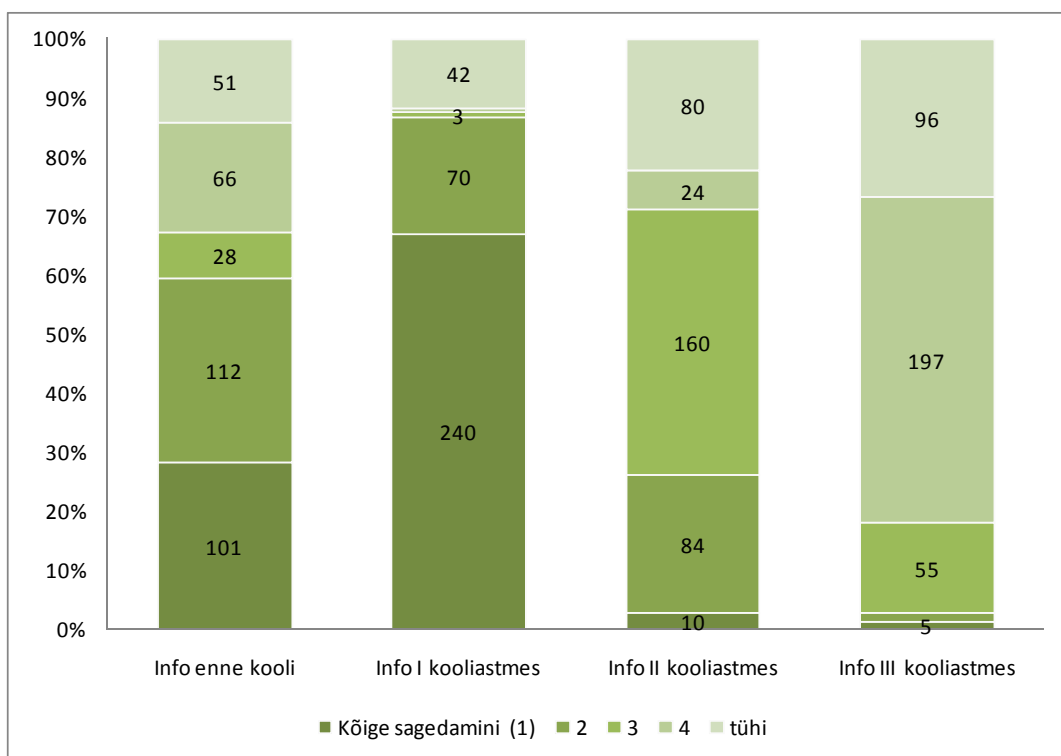
Lisaks nägid koolid mitmeid erinevaid lisavõimalusi, kuidas neil on võimalik kirjutamis-, lugemis- ja arvutusraskustega ning ajutise õpiraskusega õpilasi toetada. Kõige sagedamini toodi välja individuaalne töö õpilastega (sisaldus erinevas sõnastuses valdavas osas vastustest), sageli märgiti juurde, et tegemist on õppetundide välise tegevusega ning seotud õpetajad teevad seda oma vabast tahtest ja ajast. Mitmel korral toodi välja abiõpetaja ametikoht ja erinevad rühmatunnid ning erinevas sõnastuses, et koolis töötab tugisüsteem: logopeed, sotsiaaltöötaja, psühholoog ja administratsioon. Huvitavamatest üksikvastustest võib välja tuua järgmised näited:

- ✓ gümnaasiumi õpilased on algklasside õpilastele tugiõpilasteks,
- ✓ hommikune eeltund 8.00-8.40,
- ✓ õpitulemusvestlused,
- ✓ kasutati õpetaja- pensionäride abi (projekti raames),
- ✓ kodutööde tund,
- ✓ kooli raamatukogu töötaja tegeleb nende õpilastega,
- ✓ koolisisene täiendav õpiabi,
- ✓ kõneravi 1-3 klassini,

- ✓ õpilased võivad osaleda õpilaskodu õppimistundides, mida viib läbi õpilaskodu pedagoog.

Seega hõlmab õpiabi osutamine koolides vägagi erinevaid tegevusi. Haridussüsteem on sageli erandlik selle poolest, et alati leidub kooslusi, kes panustavad süsteemi rohkem, kui formaalselt loodud kanalite seda võimaldavad. Kui selliste koolide arv on aga väga suur, viitab see formaalselt kinnitatud võimaluste puudulikkusele eesmärkide saavutamise seisukohalt.

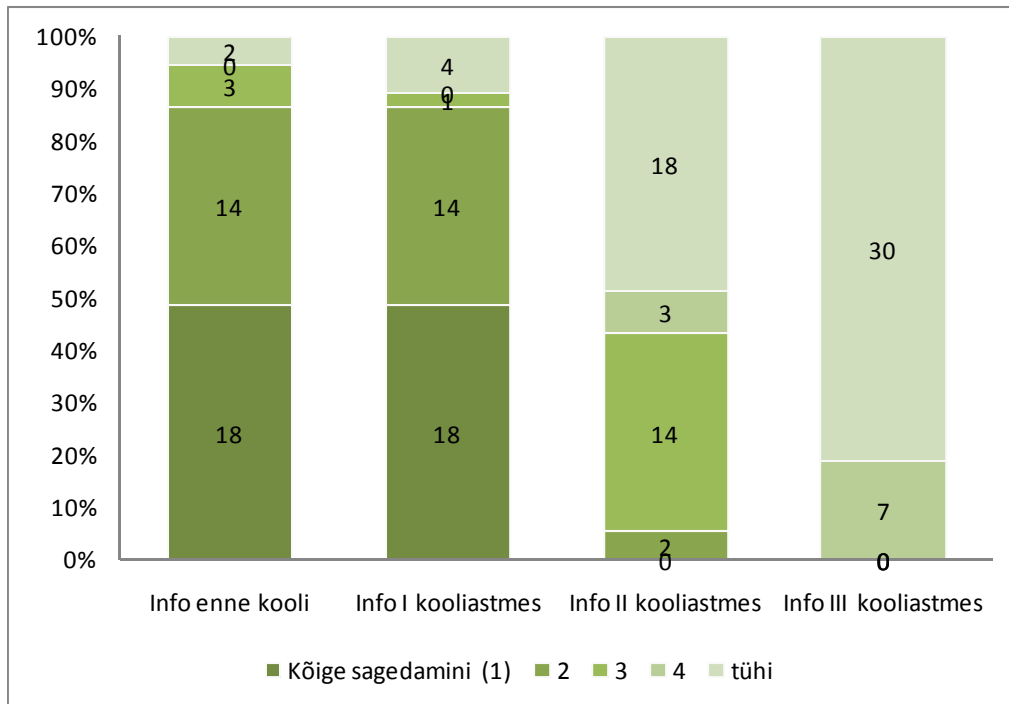
Kuivõrd koostöövõrgustikud ja individuaalne vastustus on õpilase haridusliku erivajaduse märkamisel väga olulised, oli üks küsitluse eesmärkidest uurida, millal ja kuidas jõuab info selle kohta, et õpilasel on kirjutamis-, lugemis- ja /või arvutusraskused õpilase klassijuhatajani vajaliku tugimeetme rakendamiseks. 240 kooli hindasid, et see info jõuab klassijuhatajani kõige sagedamini esimeses kooliastmes (vt Joonis 2.7). 101 kooli olid arvamusel, et nendele on info jõudnud kõige sagedamini juba enne, kui laps koolis õppima hakkab. Veel 112 kooli hindasid selle olevat sageduselt teise võimaluse. Info saamist alles teises kooliastmes tõid sageduselt teisena välja 84 kooli ja veel 160 kooli nägid, et sellise olukorraga on tegemist ehk kolmandas järjekorras.

Joonis 2.7. Koolide hinnangud info saamise aja kohta kirjutamis-, lugemis- ja arvutusraskustest

Koolitüüpide lõikes vaadatuna on olukord erinev just algkoolide osas (Joonis 2.8), kus info saamise võimalust nii enne kooli kui esimeses kooliastmes hinnati võrdselt nii kõige sagedasema kui sellele sageduselt järgneva ajana. Olgugi, et paljud algkoolid sisaldavad ka

teise kooliastme klasse, ei hinnatud sel ajal ilmnevat informatsiooni enam kuigi sageli ette tulevana.

Joonis 2.8. Algkoolide hinnangud info saamise aja kohta kirjutamis-, lugemis- ja arvutusraskustest

Info jõudmisel klassijuhatajani enne kooli, uuriti kolme erineva allika osatähtsust:

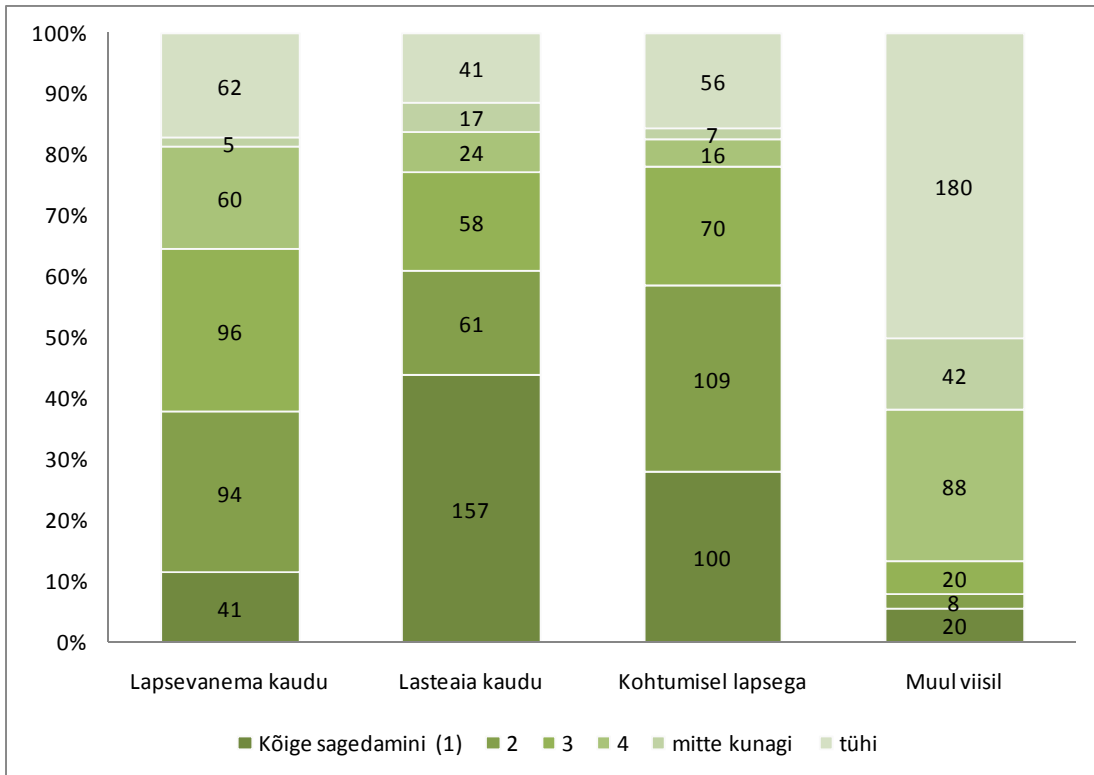
- ✓ lapsevanema kaudu
- ✓ lasteaia kaudu
- ✓ kohtumisel lapsega
- ✓ muul viisil

Kõige enam, 157 juhul, hindasid koolid kõige olulisemaks allikaks lasteaia. Sada kooli leidsid, et kõige sagedamini saab võimalikest probleemidest teada kohtumisel lapsega, ja vaid 41 kooli, et lapsevanema kaudu. Lapsega kohtumine leidsid oluliselt teisel kohalolevana 109 kooli, 94 kooli hindasid selleks lapsevanema panuse ja 61 kooli lasteaia. Muul viisil info saamist märgiti kõige olulisema allikana 20 juhul. Sejuures ei täpsustanud kõik koolid, millised need võimalised on. Koolid, kes seda aga tegid, märkisid:

- ✓ eelklasse/ettevalmistusklassi,
- ✓ logopeedi osalust (nt kui logopeed ise lasteaia lapsi vaatleb),
- ✓ nõustamiskomisjoni ja
- ✓ valdade sotsiaaltöötajate abi.

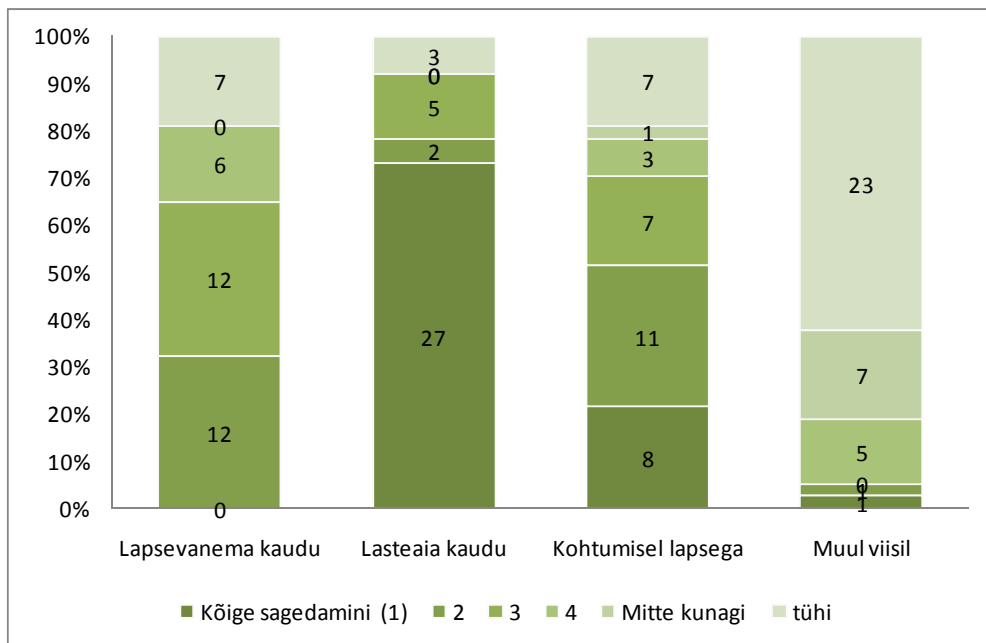
Lisaks toodi sageduselt küll mitte esimese-teisena, aga siiski märkimisväärsena välja

- ✓ sugulaste, naabrite
- ✓ perearsti ja
- ✓ psühhiaatri abi ning
- ✓ enne kooli teostatavat küpsustesti.

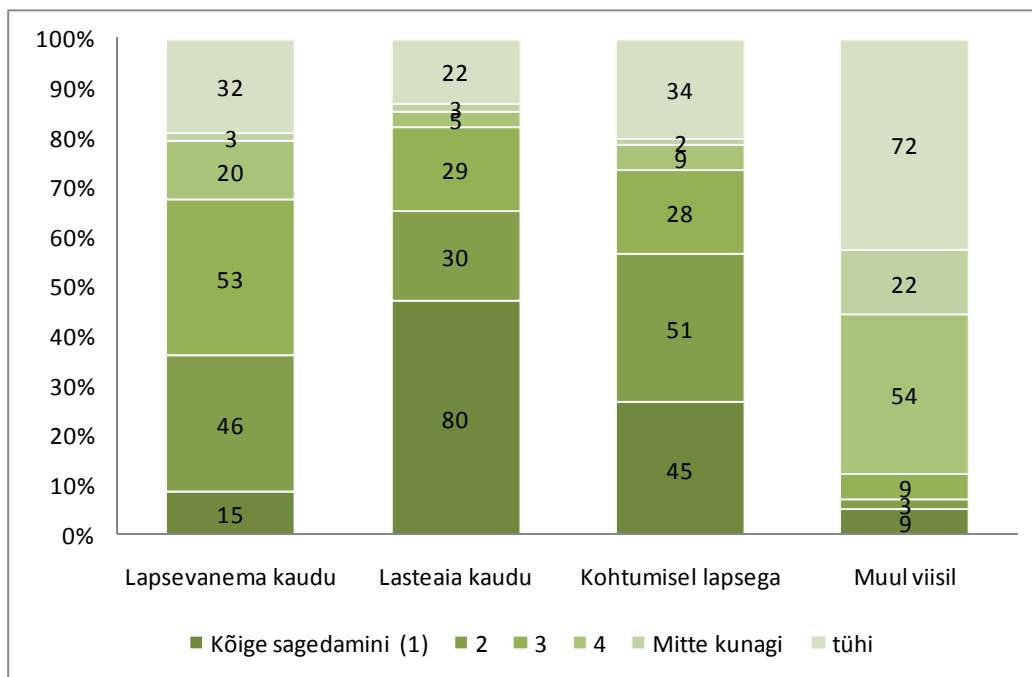
Joonis 2.9. Koolide hinnangud kirjutamis-, lugemis- ja arvutusraskustest teada saamise allikate olulisusest enne kooli

Lasteaia osalus oli kõige olulisem ka kõikide koolitüüpide lõikes. Protsentuaalselt oli see kõige suurem algkoolides, kus peaaegu 73% koolidest pidasid seda kõige olulisemaks allikaks enne kooli info saamisel.

Joonis 2.10. Algkoolide hinnangud info saamise allikate olulisuse kohta enne kooli

Mõnevõrra üllatav on et ühelgi juhul ei märkinud algkoolid kõige rohkem esinevaks allikaks lapsevanemaid. Lapsevanemate olulisust hindas kõige kõrgemalt ka suhteliselt väike osa põhikoolidest (15 kooli) (vt Joonis 2.11). Suhteliselt stabiilselt oli kõikide koolitüüpide puhul oluline osa ka kohtumisel lapsega. Samas on oluline märkida ka seda, et olgugi harva, esines ka selliseid koole, kelle hinnangul ei saa nad infot enne kooli lapsevanema (5 kooli), lasteaia (17 kooli) kaudu või kohtumisel lapsega (7 kooli) mitte kunagi.

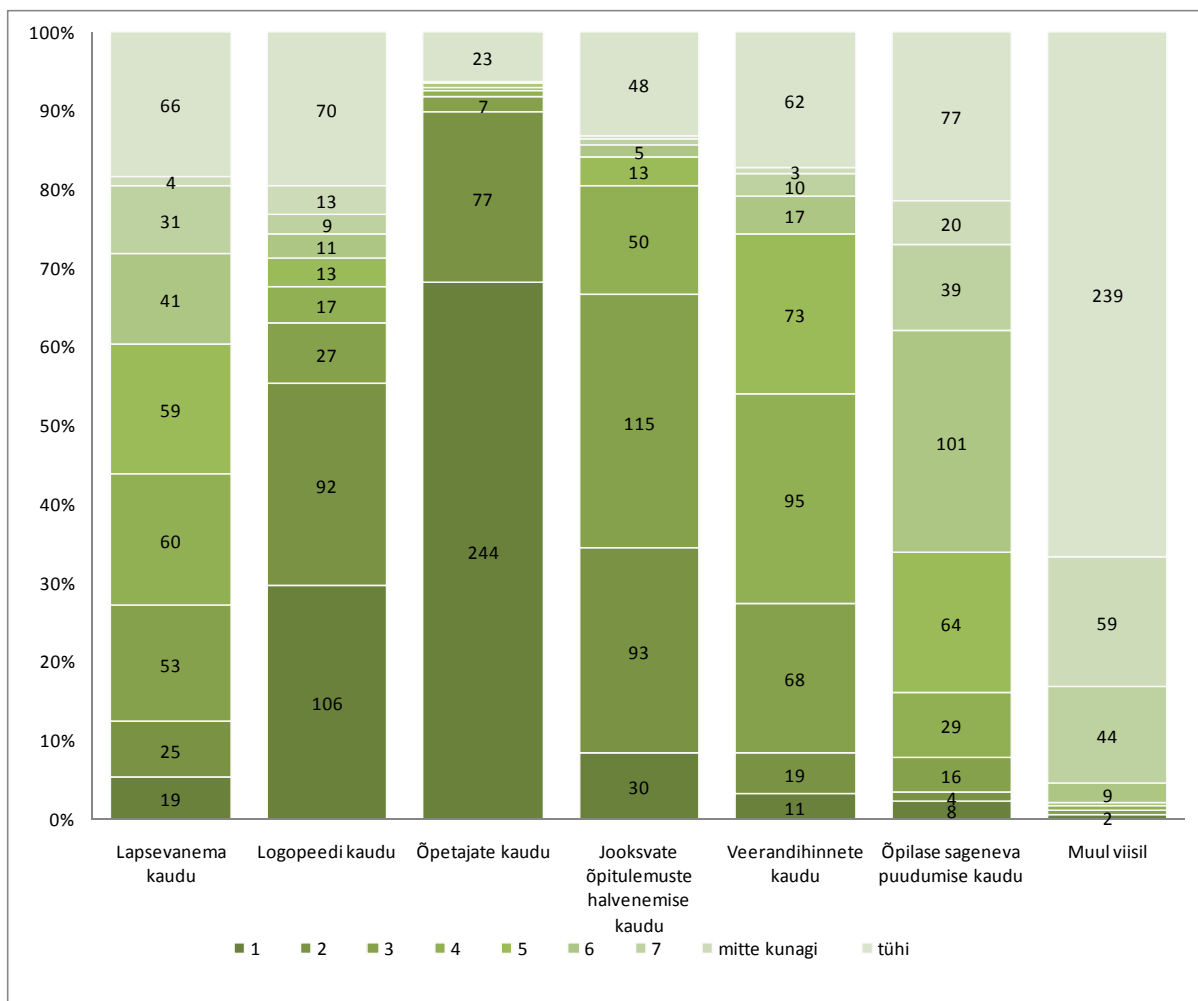

Joonis 2.11. Põhikoolide hinnangud info saamise allikate olulisuse kohta enne kooli

Kooli ajal saadus info kohta paluti koolidel järjestada olulisuse järgi järgmised allikad:

- ✓ Lapsevanema kaudu,
- ✓ Logopeedi kaudu
- ✓ Õpetajate kaudu
- ✓ Jooksvate õpitulemuste halvenemise kaudu
- ✓ Veerandihinnete kaudu
- ✓ Õpilase sageneva puudumise kaudu
- ✓ Muul viisil

Kõige suuremat rolli hinnati 68% juhtudest olevat õpetajatel, ja 30% juhtudest logopeedidel. Olulisuselt järgmiste allikatena tõusis nende kõrval esile ja jooksvate õpitulemuste osa. Samas peab märkima, et 11 kooli hinnangul saavad nad kõige sagedamini infot alles veerandihinnete kaudu. Samuti ei ole just palju neid koole, kelle hinnangul tuleb info peamiselt lapsevanemate käest (19 kooli). Selliselt vaadatuna on selge, et koolide roll erinevate erivajaduste märkamisel on oluline. Samas vajab kindlasti täiendavat uurimist, kuidas liigub info haridussüsteemi sees ja koolide, perekonna, tervishoiusüsteemi ja sotsiaalhoolekandesüsteemi vahel.

Joonis 2.12. Koolide hinnangud kirjutamis-, lugemis- ja arvutusraskustest teada saamise allikate olulisusest kooliskäimise ajal

Olgugi, et muid võimalusi info saamiseks kooli ajal ei hinnatud kuigi sageli esinevateks, võib siinkohal allikatena nimetada:

- ✓ teisi lapsevanemaid
- ✓ arstlikku ülevaatus (ka eriarsti otsuseid, Tervisenõukogu, eksperthinnangud, perearsti)
- ✓ psühholoogi ja koolipsühholoogi,
- ✓ õpilast ennast,
- ✓ eelmist kooli või antud haridustasemele eelneva taseme hariduse andnud kooli,
- ✓ nõustamiskomisjoni,
- ✓ valdade sotsiaaltöötajad.

Veel uuriti koolidelt põgusalt, kas neil on kogemus/võimalus tagada füüsiline juurdepääs ja vajalikud õppetingimused keha-, nägemis- või kuulmispuudega õpilastele. Koolidest 159 märkis, et nende koolis on viimase kolme aasta jooksul õppinud nimetatud vaegustega õpilasi. Meetmed, millega tagati vajalikud õppimistingimused, sisaldasid järgnevat loetelu ja loetlus toodud elementide kombinatsioone:

- ✓ abiõpetaja (12)
- ✓ koduõpe (22)
- ✓ erinevad õppematerjalid (26)
- ✓ individuaalne lähenemine ja/või individuaalne õppekava (17)
- ✓ lisavalgustus, vajadusel õppematerjalide teksti suurendamine
- ✓ hooldusõpe
- ✓ sobiv mööbel, liikumisvahendid korruste vahel
- ✓ tugiisik

Koolide vastustest selgus ka, et vaeguse olemasolu ei tähendanud alati tavapärastest erinevate tingimuste loomise vajadust.

Füüsilise ligipääsu tagamiseks õppimisele, toodi kõige enam välja

- ✓ kaldteed (22),
- ✓ ainekabinettide kohandamine (8),
- ✓ lifti olemasolu (8).

Veel märgiti kaasõpilaste abi, trepironijat, invatualeti ehitust, kohandatud mööblit, iseavanevaid uksi, aga ka seda, et lapsevanem tõi lapse süles 5. Korrusele, õpetaja käib kodus õpetamas ning õpilast tõstavad õpetajad. Küsimusele, kas koolil on viimase kolme aasta jooksul tulnud loobuda vaegustega õpilaste vastuvõtust, vastas jaatavalt 20 kooli. Peamiselt oli põhjuseks võimaluse puudumine tagada õpilasele füüsiline ligipääs kooli (13 kooli korral), kolmel juhul puudus võimalus õppe kohandamiseks.

Viimasena paluti koolidel vastata, kas ja millist tuge vajavad nende koolide õpetajad, kes tegelevad kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskustega ning ajutise õpiraskusega õpilastega. Abiõpetaja ametikoha vajadust nägi 263 kooli ning meetoodilise toe vajadust 283 kooli. Vaid kümme kooli arvas, et nende õpetajatele selles osas täiendavat tuge ei ole vaja. Muu toe vajadust nimetasid 77 kooli, enamasti mainiti seejuures sobilikke **õppematerjale, erialaspetsialistide** (eriti psühholoogi, logopeedi, sotsiaalpedagoogi) **abi**, aineõpetajatel võimalust **töötada väiksemate rühmadega**, erialast **täiendkoolitust, ettevalmistust** (sealhulgas psühholoogilist) käitumiseraskustega õpilaste õpetamiseks, **motivatsiooni, kogemuste vahetamise võimalusi, õpetajad vajavad nõustamist, rahalist tuge** nii õppevahendite ja materjalide soetamiseks kui õpetajatele täiendava töö eest tasumiseks

Eraldi väärivad esile tõstmist järgmised üksikarvamused:

- ✓ Süsteemse ja tasustatud tugiõppe rakendamise võimalust. See tähendab, et II ja III kooliastmes on õpilasel võimalik saada abi aineõpetajalt, kellele on määratud kindel arv tugiõppe tunde, kuhu suunaksid õpilasi aineõpetajad ja kus ei oleks rohkem, kui 6 õpilast korruga. Nende tundide eest peaks õpetaja saama tasustatud. Oleme

projektipõhiselt oma koolis seda rakendanud ja arvame, et see oleks vajalik kõigile. Eelkõige on see mõeldud püsivate õpiraskuste ennetamiseks. Olen valmis kogemust jagama.

- ✓ Tunneme vajadust nõustamiskeskuse järele Võru maakonnas
- ✓ Täiskasvanute Keskkooli tuleb üha enam õpi- ja käitumisraskustega põhikooli õpilasi, kellel on suured õpilüngad. Riik peaks tagama ka tugiõppe võimaluse täiskasvanute koolides.
- ✓ Vaja oleks statsionaarset logopeedi, sest Ida-Virumaa logopeedid on kõik nii hõivatud, et last nende juurde suunata ei ole lihtsalt võimalik.
- ✓ Vajavad tuge nii psühholoogilt kui psühhiaatril, et aidata välja selgitada õpiraskuste põhjused õpilastel.
- ✓ võimalust vähendada teiste ainete arvelt kvalifitseeritud parandusõppe õpetaja koormust
- ✓ Õpetajad vajavad ise psühholoogilist nõustamist. Ähvardab õpetajate läbipõlemise oht
- ✓ Viimastel aastatel tulevad kooli tööle pedagoogid, kes lähtuvad töös sellest, et tund ära antud saaks. Igasugune ilmnev probleem mõne õpilasega ei olevat õpetaja asi. Seega - kool vajab õpetajaid, kes tahavad märgata ja ilmnunud probleemidega tegeleda, et tulemus oleks parem.

Kõik loetletud vajadused ja probleemid vajavad tähelepanu ja täiendavat analüüsi. Hariduslike erivajadustega õpilaste märkamise kõrval on vaja märgata ka inimeste ja süsteemide vajadusi, kellelt täiendavat panust oodatakse.

Kokkuvõte

Analüüsinud hariduslike erivajaduste kohta kogutavat informatsiooni ja kasutusel olevaid mõisteid Eestis, aga ka teiste riikide kogemusi ja rahvusvahelist suundumust hariduslike erivajaduste kontseptsiooni osas, saan välja tuua kaks erinevat süsteemset lähenemisvõimalust hariduslikele erivajadustele tulevikus.

Esimeseks võimaluseks on hariduslike erivajaduste jätkuv liigitamine **õpilast iseloomustavate** tunnuste (sh meditsiiniliste diagnooside) alusel, töötades välja sinna juurde õpilase arenguks vajalikke täiendavate tugimeetmete ja vahendite süsteem. Seda lähenemist soodustab traditsioon ja teiste riikide samalaadne praktika. Teiseks võimaluseks on süsteemi aluseks võtta **õpilaste täiendavad vajadused** eesmärgiga töötada välja vajaduste kogum, mis arvestaks kõikvõimalikel põhjustel tekkivaid täiendavaid vajadusi haridussüsteemi kontekstis. Selle lähenemise aluseks on põhimõte, et igal lapsel on õigus võrdsele ligipääsule ja osalemisele õppetöös ja võimetekohasele arengule parimates tingimustes. See lähenemine vajab paljude erialaspetsialistide väga olulist panust nende vajaduste identifitseerimises ja struktureerimises ning hariduse-, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande valdkondade tihedat koostööd.

Praegu on Eestis õige aeg edasise lähenemise valiku tegemisel. Mitmed organisatsioonid ja ühiskonnagrupid näevad, et hetkel puudub vajalik selgus hariduslike erivajadustega õpilaste määratlemisel ja kontseptsioon nende õiguste tagamisel. Hariduslike erivajaduste mõiste ei ole ka seadusandluses piisavalt selgelt defineeritud ega ka üheselt määratletud. Selles osas on Eestil ehk eeliski riikide ees, kus seadusandluse ja suhtumise korrastamiseks kaasajal oluliste väärtushinnangute kohaseks on formaalseid takistusi enam. Meil on võimalus need definitsioonid üle vaadata ja täita sisuga selliselt, et see aitab liikuda haridussüsteemi kontekstis tekkivate täiendavate vajaduste parema mõistmise ja reaalse nõudluse hindamise poole.

Vajadust selle järele näitab selgelt juba olemasolev informatsioon hariduslike erivajadustega õpilaste kohta. Eestis on iga kuues-seitsmes üldhariduskooli õpilane, kokku 25189 õpilast, 2006/2007 õppeaastal koolide poolt esitatud andmete põhjal haridusliku erivajadusega. Valdav osa hariduslike erivajadustega õpilastest õpib tavakooli tavaklassides, mis esitab täiendavaid nõudmisi kogu üldharidussüsteemile.

Praeguse hariduslike erivajaduste liigitamise ja sellega seonduvate andmete alusel saadava informatsiooni analüüsimise järel saan välja tuua olemasoleva süsteemi peamised piirangud:

- ✓ Süsteem ei ole piisavalt informatiivne selles osas, millised on õpilaste täiendavad vajadused – üks-ühene seos põhjuste (praeguste hariduslike erivajaduste tunnuste)

ja täiendavate vajaduste vahel puudub, sest enamasti on võimalikke põhjuseid mitu, neid on üksteisest väga raske eristada ja nende suhtelist olulisust määrata.

- ✓ Praeguses liigituses on samasse meditsiinilise diagnoosi kategooriasse liigitatud õpilasel erinevad vajadused, sõltuvalt kasvõi sellest, kui sügav või ulatuslik on antud terviseprobleem, millal on seda märgatud, millises keskkonnas on see kujunenud ja kuidas on perekonnal, tervishoiu- ja sotsiaalhoolekandesüsteemil (seni olnud) võimalik seda last toetada
- ✓ Andmed võimaldavad näha loetelu õpilase hariduslike erivajaduste kohta, kuid puudub informatsioon nende olulisuse kohta. Sellega on loodud olukord, kus koolist saadud andmed näitavad ühel õpilasel kuni üheksat erinevasse gruppi kuuluvat erivajadust ning ei ole teada, milline neist on peamine ning millised kaasnevad.
- ✓ Probleemiks on selguse ja taotluse puudumine – vaja on selgelt eristada, mis on kõige olulisem süsteemist vajatav informatsioon ja kuidas on sellega seotud teised andmed; kas olemasolevad seosed võimaldavad väljendada probleemsete, lahendamist vajavate küsimuste olemust ja ulatust.
- ✓ Kui hariduslik erivajadus on määratletud vaid läbi delikaatsete isikuandmete (meditsiiniline diagnoos), puudub sisuliselt võimalus neid detailsemalt analüüsida, kasvõi näiteks maakondade tasandil – ühe-kahe õpilase andmeid ei saa eraldi välja tuua, kuid sageli vajavad just need õpilased oma õiguste ja võimaluste realiseerimiseks teistest enam tähelepanu ja analüüsi.
- ✓ Küsitluse tulemuste põhjal võib öelda, et koolid püüavad oma õpilasi aidata ka väljaspool riigi poolt formaalselt ette nähtud abiskeeme, nagu seda on parandusõpe või õpe tasandusklassis. See võib viidata olukorrale, et need abiskeemid ei ole piisavad või ei arvesta kõikide koolide vajadusi. Analüüsis vaid põgusalt mainitud lisategevused võivad mõnes koolis olla põhjalikult juurutatud ja tulemuslik protsess. Koolidest tuleks sihipäraselt otsida häid kogemusi ja neid ka tunnustada. Parimatest näidetest võib välja kasvada üle riigi toimiv formaalne abiskeem, mis saab ka riigi/kohalike omavalitsuste poolt rahastatud. Olukordades, kus riik ja kohalikud omavalitsused ootavad, et koolid ei teeks mitte ainult professionaalselt oma tööd, vaid aitaksid lahendada või ära hoida erinevaid ühiskonnas tekkivaid probleeme, on aeg hakata tõsiselt mõtlema koole ja õpetajaid motiveeriva komponendi üle rahastamissüsteemis. Just nimelt motiveerivaid instrumente sõnumiga, et kui te tegelete haridussüsteemi kontekstis erivajadustega õpilastega ja teete seda hästi, siis saavad teie tulemused ka rahaliselt tunnustatud.

Alternatiivse lähenemise korral võib **hariduslikke erivajadusi defineerida kui mistahes** (tervisest, võimetest, õpilase ja õpikeskkonna vastastikuse mõjuga seonduvatest, sotsiaalsetest või majanduslikest) **teguritest tingitud täiendavaid vajadusi õppekavale ligipääsu tagamiseks; õppekava, õpiprotsessi, õpikeskkonna ja/või õppevahendite kohandamiseks**. Oluline on seejuures, et **vajadus on täiendav**, st et vajadus on

tavapärasest suurem või erinev; ning et **vajadus on seotud haridussüsteemi eesmärkide saavutamisega** – õppekavast tulenevate eesmärkide, nende täimise keskkonna, protsessi ja vahenditega ning õppekavale ligipääsu tagamisega.

Süsteematiseerides erinevates dokumentides väljendatud täiendavaid vajadusi ning uuringu jaoks küsimustikule vastanud koolide arvamusi, võib sisuliselt jagada need täiendavad vajadused kahte suurde gruppi:

- ✓ Vajadused, mis on seotud õppekavale **ligipääsuga**. Ligipääs kõige laiemas mõttes hõlmab nii juurdepääsu füüsilisele keskkonnale, õppimiseks vajalike tingimuste loomist kui vajalike õppevahendite olemasolu.
- ✓ Vajadused, mis on seotud **õppekavast tulenevate eesmärkide ja nende täitmise protsessiga**, sealhulgas eesmärkide individualiseerimisega, eesmärkideni jõudmiseks vajaliku aja, õpiprotsessi, selle läbiviimiseks kaasatud kvalifitseeritud inimeste toe ja sobiliku õppekohaga.

Vajadustega sama oluline on see, millal ja kuidas neid vajadusi märgatakse ning kes on vajaduste tekkimise üle otsustamisega seotud. Küsitletud koolide seas oli koole, kus siseselt on välja arendatud tugivõrgustik, mis õpilase, erialaspetsialistide ja lapsevanemate omavahelise konsulteerimise, arutelude ja õpilase jälgimise tulemusel jõuab selgusele, kuidas on õpilast võimalik aidata, mida on selleks vaja. Vaid üksikutel juhtudel tekivad sellised süsteemid iseenesest, ulatuslikumaks protsessiks ja iga lapse ümber koonduvaks tugivõrgustike arenguks on vaja riigi tasandil loodud soodsat keskkonda ja tegevusraamistikku. Olemasolevate ja toimivate süsteemide analüüs on selle tingimuste loomiseks hädavajalik.

Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehelt võib leida soovituslikke materjale õpilaste erivajaduste märkamise ja sellele järgneva tegutsemise kaardistamiseks/analüüsiks. Teadmine, mil moel haridusasutustes nendele dokumentidele tuginetakse, annaks väga olulist infot nii vajaduste märkamise, protsessis osalevate inimeste kui edasise tegevuse kohta. Informatsiooni järjepidevus kogu õpilase haridussüsteemis viibimise aja jooksul on väga oluline. Kord juba märgatud hariduslik erivajadus ei tohiks järgmise taseme haridusasutusse suundudes vajada seal uuesti märkamist. Info liikumises ei saa alati loota lapsevanemate peale, mistõttu on hariduse infosüsteemis, veelgi enam aga õpilastega tegelevate inimeste vahel info liikumise tagamine oluline.

Iga analüüs peab põhinema selgelt defineeritud ning ühtsete arusaamade alusel kogutud ja kontrollitud andmetele. Pidev andmete analüüs on seejuures üheks mehhanismiks, mis motiveerib kõiki osapooli oma andmeid ja nende esitamist kontrollima ja täpsemalt sisestama. Andmebaas ei ole asi iseeneses, vaid vahend võimaldamaks haridussüsteemi jaoks oluliste arengute ja faktorite uurimist. Aastate lõikes võrreldavate andmete

olemasolu ei tohi seega sõltuda tehnilistest probleemidest andmebaasi pidamisel. Andmebaasi iseärasustest väljavõtete tegemisel peab olema selge ülevaade, mis on kättesaadav kõikidele andmete kasutajatele.

Kasutatud kirjandus

"Rahvusvaheline funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioon (RFK/ ICF)".

<http://www.epikoda.ee/include/blob.php?download=epikmain1&id=0667>

Eesti hariduse infosüsteem- EHIS, Kasutajajuhend õppeasutustele: Õppurite alamsüsteem
Üldharidus

http://www.ekk.edu.ee/ehis/help/oppur_juhend_uld_14_13_07.htm#_Toc161140153

Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIK): Kokkuvõte Eesti Puuetega Inimeste Koja poolt 2004 –2005. a läbi viidud erivajadustega lastega perede uuringust

<http://www.epikoda.ee/include/blob.php?download=epikmain1&id=0925>

Haridus- ja Teadusministri määruste muutmine

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12742658>

Individuaalse õppekava järgi õppimise kord

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=824971>

Koolieelse lasteasutuse seadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12904181>

Parandusõpperühma töökorralduse aluste kinnitamine

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=873347>

Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise ning põhikooli ja gümnaasiumi
lõpetamise tingimused ja kord <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=957744>

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12851808>

Students With Disabilities, Learning Difficulties And Disadvantages – Statistics And
Indicators – Isbn-92-64-00980-9 © Oecd 2005

Toimetuleku riikliku õppekava kinnitamine

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=790670>

Vabariigi Valitsuse määruste muutmine <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12742230>

Õpetajate koolituse raamnõuded <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12866316>

3 Lisad

Lisa 1. Õpilase kohta märgitud hariduslike erivajaduste kombinatsioonid esinemissageduse järgi

Hariduslike erivajadusi märgitud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälkuseade	Kõnepuue	Psüühilise erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasiivne arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liitpuuded	Viibimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi märgitud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
1	✓																7167	7167
1		✓															6033	6033
1											✓						2718	2718
1			✓														1031	1031
1						✓											566	566
1				✓													224	224
1					✓												186	186
1												✓					163	163
1								✓									132	132
1							✓										115	115
1																✓	108	108
1														✓			89	89
1															✓		68	68
1									✓								62	62
1										✓							16	16
1													✓					alla viie
2	✓	✓															3588	1794
2		✓									✓						2610	1305
2	✓		✓														684	342
2	✓					✓											670	335
2	✓			✓													266	133
2		✓	✓														228	114
2						✓					✓						200	100
2	✓										✓						184	92
2				✓				✓									114	57
2			✓														108	54
2		✓				✓											106	53
2		✓		✓													96	48
2			✓	✓													88	44
2	✓							✓									78	39
2	✓				✓												74	37
2			✓							✓							72	36

Hariduslike erivajadusi märgitud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	Kõnepuue	Psüühilise erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasivne arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liitpuuded	Viibimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi märgitud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
2	✓						✓										52	26
2				✓	✓												52	26
2					✓		✓										50	25
2	✓							✓									48	24
2	✓							✓									46	23
2	✓									✓							44	22
2	✓				✓												38	19
2				✓		✓											36	18
2	✓								✓								36	18
2	✓											✓					34	17
2								✓			✓						28	14
2	✓														✓		28	14
2				✓							✓						26	13
2			✓			✓											26	13
2	✓								✓								26	13
2					✓						✓						18	9
2				✓								✓					18	9
2	✓											✓					16	8
2						✓		✓									14	7
2					✓	✓											14	7
2								✓			✓				✓		10	5
2							✓		✓								10	5
2									✓		✓							alla viie
2	✓									✓								alla viie
2							✓				✓							alla viie
2						✓										✓		alla viie
2							✓					✓						alla viie
2	✓												✓					alla viie
2											✓	✓						alla viie
2				✓							✓							alla viie
2						✓	✓											alla viie
2									✓							✓		alla viie
2										✓								alla viie
2	✓							✓										alla viie
2	✓													✓				alla viie

Hariduslike erivajadusi märgitud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	Kõnepuue	Isuunmise erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasiline arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liitpuuded	Viibimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi märgitud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
2										✓	✓							alla viie
2											✓			✓				alla viie
2						✓						✓						alla viie
2						✓			✓									alla viie
2						✓				✓								alla viie
2							✓	✓										alla viie
2							✓			✓								alla viie
2	✓													✓				alla viie
2									✓			✓						alla viie
2					✓					✓		✓						alla viie
2			✓					✓										alla viie
2			✓		✓													alla viie
2				✓					✓									alla viie
2					✓				✓									alla viie
2					✓					✓								alla viie
3	✓	✓	✓														507	169
3	✓	✓				✓											249	83
3		✓	✓	✓													195	65
3	✓	✓		✓													180	60
3	✓		✓				✓										177	59
3	✓	✓									✓						165	55
3	✓		✓	✓													72	24
3	✓		✓			✓											66	22
3				✓	✓		✓										66	22
3		✓		✓							✓						57	19
3			✓	✓		✓											51	17
3		✓		✓			✓										51	17
3	✓	✓					✓										51	17
3	✓	✓			✓												51	17
3		✓				✓					✓						48	16
3	✓			✓		✓											48	16
3	✓		✓							✓							42	14
3		✓	✓								✓						39	13
3	✓			✓			✓										39	13
3	✓		✓					✓									39	13
3		✓			✓						✓						36	12
3	✓			✓						✓							36	12

Hariduslike erivajadusi märgitud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	Kõnepuue	Psüühilise erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasivne arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liitpuuded	Viibimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi märgitud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
3				✓					✓			✓					33	11
3			✓	✓			✓										30	10
3						✓		✓			✓						27	9
3	✓					✓					✓						27	9
3		✓	✓				✓										27	9
3			✓				✓		✓								27	9
3	✓			✓				✓									27	9
3	✓				✓	✓											24	8
3	✓						✓	✓									24	8
3	✓						✓		✓								24	8
3		✓	✓			✓											21	7
3	✓	✓						✓									21	7
3	✓	✓							✓								21	7
3				✓		✓						✓					18	6
3		✓						✓				✓					18	6
3		✓		✓		✓											18	6
3		✓			✓		✓										18	6
3	✓	✓								✓							15	5
3	✓			✓	✓												15	5
3	✓						✓						✓					alla viie
3	✓		✓		✓													alla viie
3				✓	✓	✓					✓							alla viie
3				✓	✓						✓							alla viie
3	✓					✓	✓											alla viie
3	✓					✓		✓										alla viie
3			✓				✓			✓								alla viie
3				✓	✓		✓			✓								alla viie
3								✓										alla viie
3	✓		✓									✓						alla viie
3	✓		✓					✓		✓								alla viie
3		✓					✓				✓							alla viie
3		✓							✓		✓							alla viie
3	✓			✓							✓							alla viie
3				✓		✓	✓											alla viie

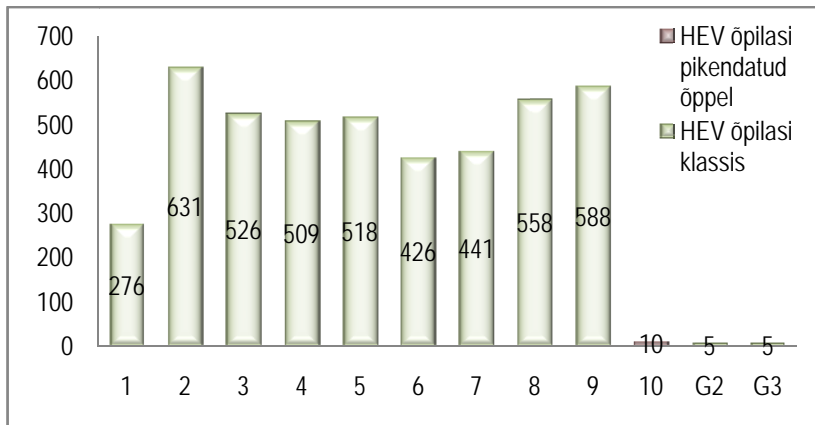
Hariduslike erivajadusi märgitud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	Kõnepuue	Psüühilise erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasiline arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liitpuuded	Viibimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi märgitud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
3	✓				✓				✓									alla viie
3				✓	✓					✓								alla viie
4	✓	✓		✓		✓											104	26
4		✓	✓	✓		✓											80	20
4	✓	✓	✓				✓										64	16
4	✓	✓	✓	✓													64	16
4	✓	✓			✓	✓											56	14
4	✓	✓	✓			✓											52	13
4	✓		✓				✓		✓								44	11
4	✓	✓	✓		✓												44	11
4		✓		✓	✓		✓										40	10
4	✓	✓			✓		✓										28	7
4	✓		✓				✓						✓				28	7
4	✓		✓	✓			✓										28	7
4	✓	✓		✓	✓												28	7
4						✓		✓		✓	✓						20	5
4		✓	✓		✓						✓						20	5
4	✓		✓				✓	✓									20	5
4	✓	✓	✓		✓							✓					20	5
4	✓	✓					✓						✓					alla viie
4		✓	✓	✓	✓													alla viie
4	✓	✓		✓						✓								alla viie
4	✓		✓	✓	✓						✓							alla viie
4	✓	✓			✓													alla viie
4			✓	✓	✓	✓												alla viie
4	✓		✓	✓	✓	✓												alla viie
4		✓	✓	✓	✓	✓												alla viie
4	✓		✓		✓	✓												alla viie
4	✓	✓		✓				✓										alla viie
4	✓		✓	✓	✓					✓								alla viie
4		✓		✓		✓		✓			✓							alla viie
4	✓	✓	✓			✓												alla viie
4	✓	✓	✓	✓	✓	✓												alla viie
4	✓	✓	✓	✓		✓												alla viie
4	✓	✓					✓		✓									alla viie

Hariduslike erivajadusi märgitud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	Kõnepuue	Psüühilise erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasiivne arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liitpuuded	Viibimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi märgitud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
4	✓	✓					✓											alla viie
4	✓		✓	✓			✓	✓										alla viie
4			✓	✓	✓		✓											alla viie
4	✓						✓	✓	✓									alla viie
4	✓			✓	✓		✓											alla viie
4	✓	✓	✓					✓										alla viie
4		✓	✓	✓					✓									alla viie
4	✓	✓						✓		✓								alla viie
4	✓							✓	✓	✓								alla viie
4		✓			✓	✓												alla viie
4	✓	✓						✓										alla viie
4	✓				✓	✓												alla viie
4		✓					✓					✓						alla viie
4	✓	✓	✓									✓						alla viie
4	✓	✓	✓	✓								✓						alla viie
4			✓	✓														alla viie
4	✓				✓	✓						✓						alla viie
4		✓																alla viie
4	✓																	alla viie
4	✓	✓																alla viie
4	✓	✓	✓															alla viie
4	✓	✓																alla viie
4	✓	✓																alla viie
4	✓	✓																alla viie
4	✓	✓			✓				✓									alla viie
4	✓	✓	✓															alla viie
4	✓	✓								✓								alla viie
4	✓	✓							✓	✓								alla viie
4	✓	✓							✓									alla viie

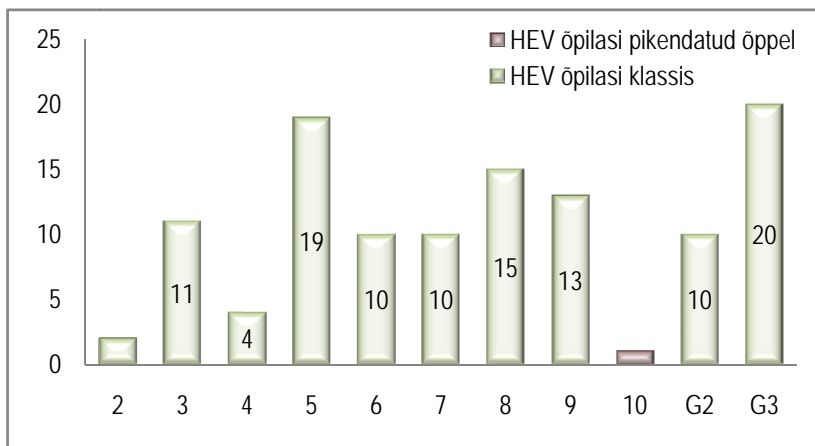
Hariduslike erivajadusi märgitud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	Kõnepuue	Psüühilise erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasiline arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liitpuuded	Viibimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi märgitud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
4	✓	✓			✓					✓								alla viie
4	✓		✓					✓				✓						alla viie
4	✓		✓							✓		✓						alla viie
4	✓		✓					✓	✓									alla viie
4	✓		✓	✓						✓								alla viie
5	✓	✓	✓	✓				✓									50	10
5	✓	✓	✓	✓			✓										40	8
5	✓	✓		✓	✓	✓											30	6
5	✓	✓	✓				✓	✓									30	6
5	✓		✓	✓	✓		✓										30	6
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓											25	5
5	✓	✓	✓	✓	✓												25	5
5	✓	✓				✓		✓			✓							alla viie
5		✓	✓	✓	✓		✓											alla viie
5	✓		✓	✓			✓		✓									alla viie
5	✓	✓			✓	✓					✓							alla viie
5	✓	✓	✓	✓		✓												alla viie
5	✓	✓	✓		✓		✓		✓				✓					alla viie
5	✓	✓					✓		✓									alla viie
5	✓	✓	✓		✓		✓		✓	✓								alla viie
5	✓	✓	✓		✓	✓					✓							alla viie
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓												alla viie
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓												alla viie
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓												alla viie
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓							alla viie
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓					✓	✓						alla viie
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓					✓	✓						alla viie
5	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓		✓	✓						alla viie
5		✓	✓	✓	✓				✓		✓	✓						alla viie

Hariduslike erivajadusi märgitud õpilasele	Õpiraskus	Kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskus; häälikuseade	Kõnepuue	Psüühilise erivajadused	Terviseprobleemid	Kasvatusraskus	Kehapuue	Muu erivajadus	Nägemispuue	Pervasiivne arenguhäire	Ajutine õpiraskus	Kuulmispuue	Liitpuuded	Viibimine välisriigis	Uusimmigrant	Eriandekus	Hariduslike erivajadusi märgitud kokku	Hariduslike erivajadustega õpilasi
7	✓	✓	✓	✓		✓			✓	✓								alla viie
7	✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓								alla viie
7	✓	✓	✓	✓			✓		✓	✓								alla viie
7	✓	✓	✓	✓	✓		✓			✓								alla viie
7	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓									alla viie
7	✓	✓	✓	✓				✓	✓	✓								alla viie
8	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓							48	6
8	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓								alla viie
8	✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓		✓						alla viie
8	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓								alla viie
8	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓				✓					alla viie
8	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓								alla viie
8	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓								alla viie
Kokku	211	197	164	156	132	109	106	97	92	83	73	42	8	7	6	5	32242	25182

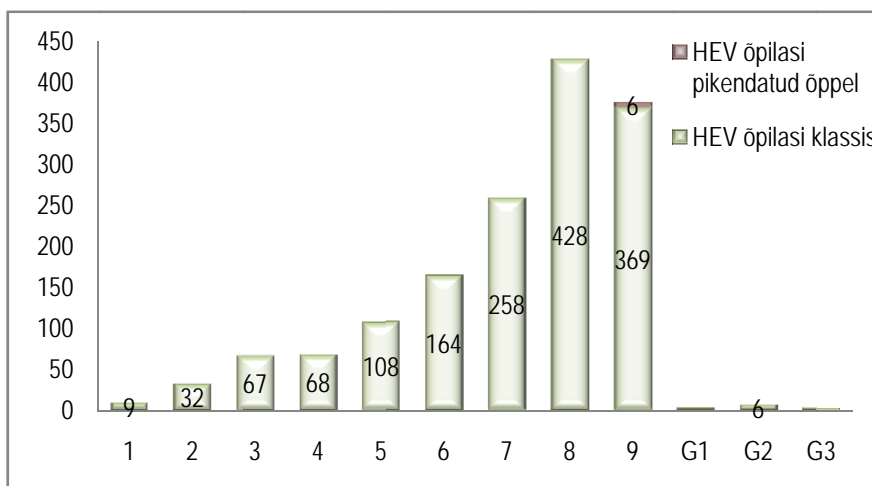
**Lisa 2. Õpilase kohta märgitud hariduslike erivajaduste tunnuste sagedusjaotused
tunnuste kaupa klasside lõikes**

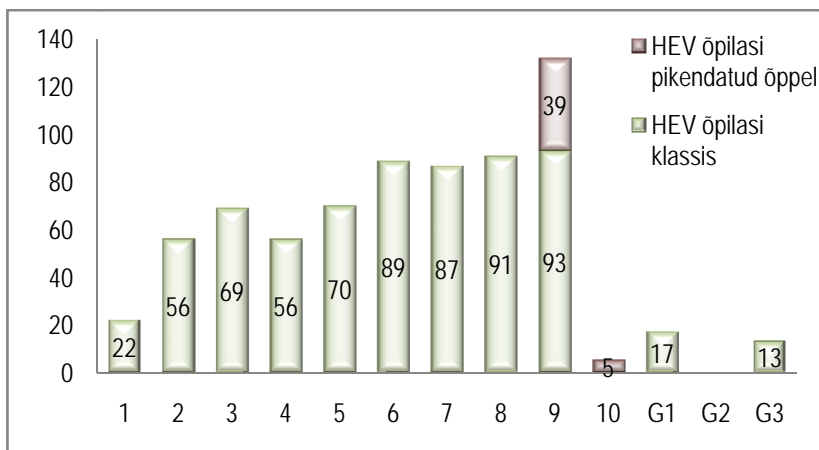
Joonis 3.1. Ajutine õpiraskus

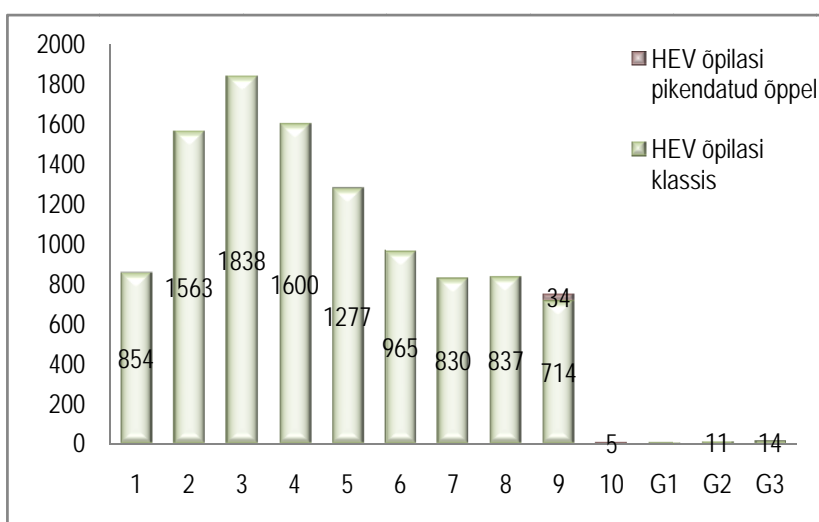
Joonis 3.2. Eriandekus

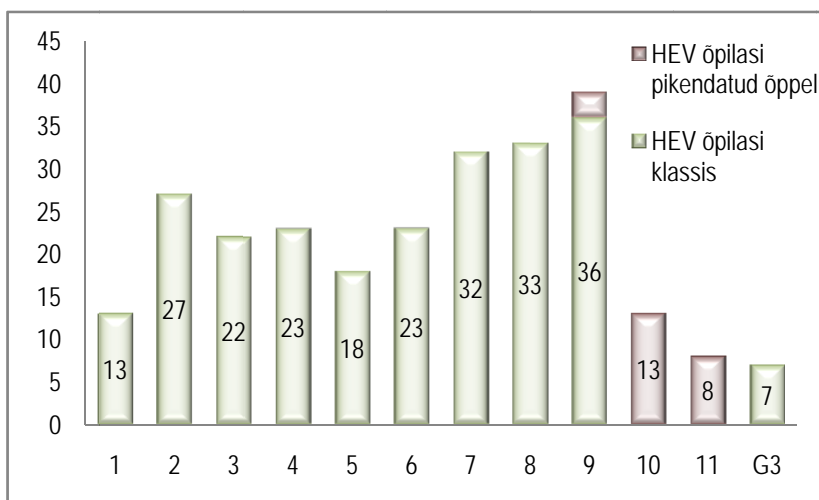
Joonis 3.3. Kasvatusraskus

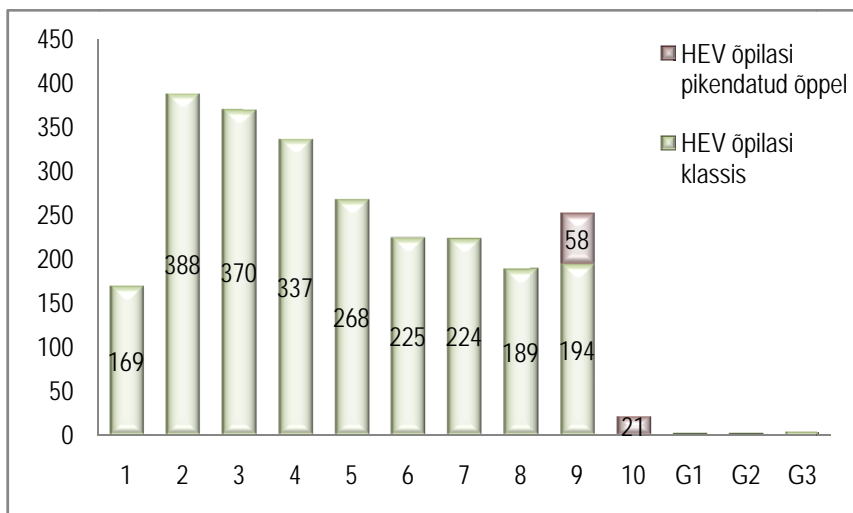
Joonis 3.4. Kehapuu

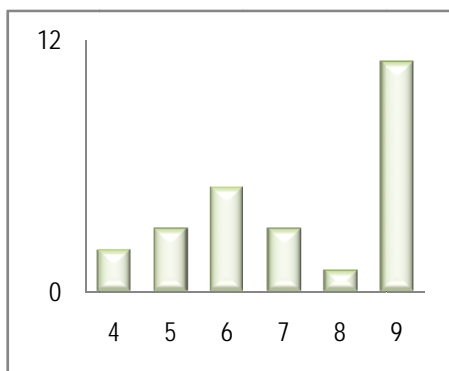
Joonis 3.5. Kirjutamis-, lugemis ja/või arvutusraskus

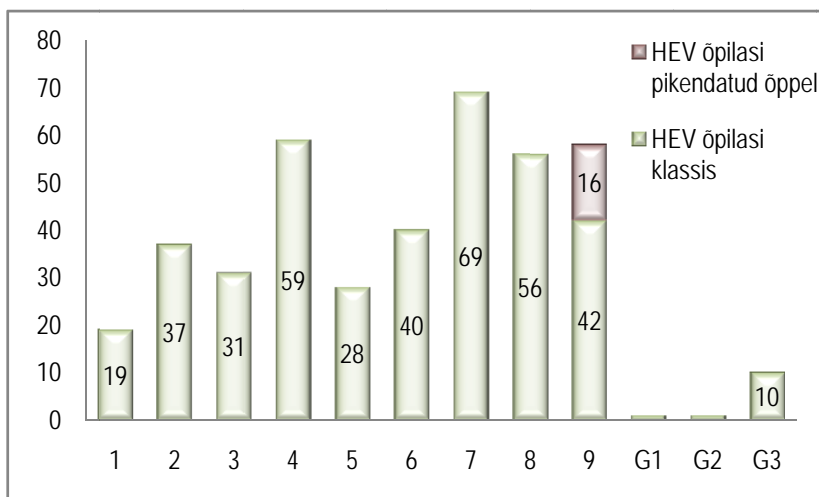
Joonis 3.6. Kuulmispuu

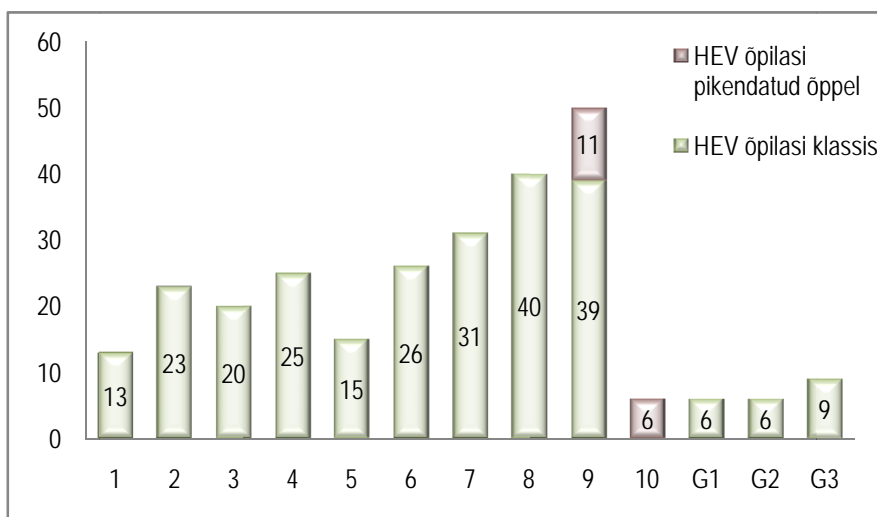
Joonis 3.7. Kõnepuue

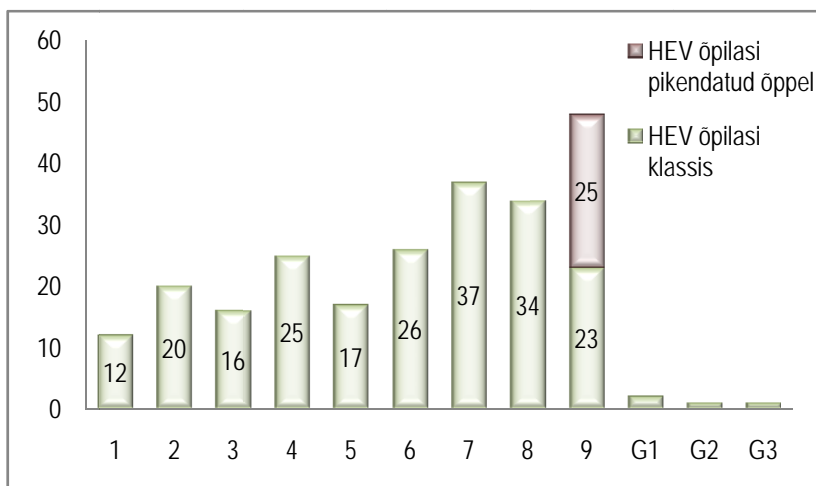
Joonis 3.8. Liitpuuded

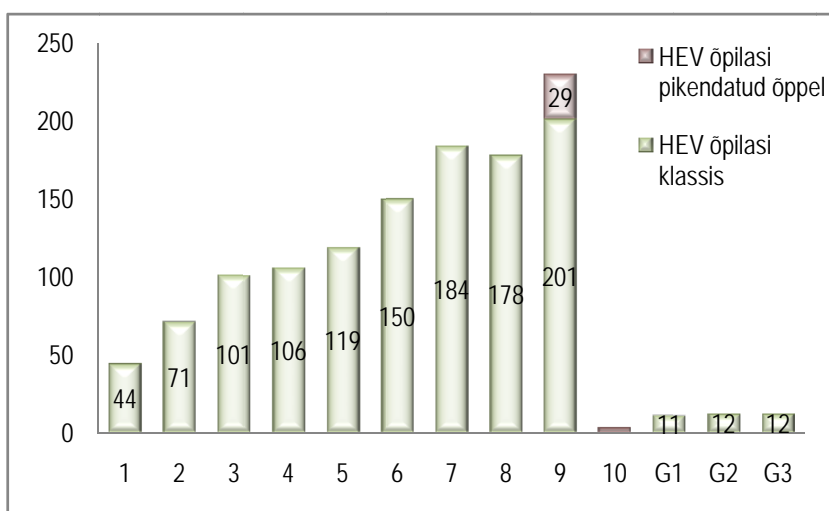
Joonis 3.9. Muu erivajadus

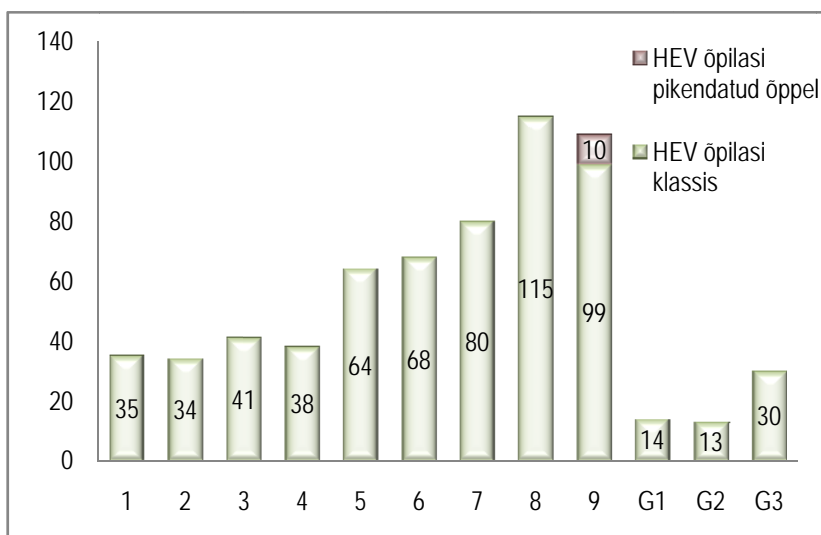
Joonis 3.10. Nägemispuue

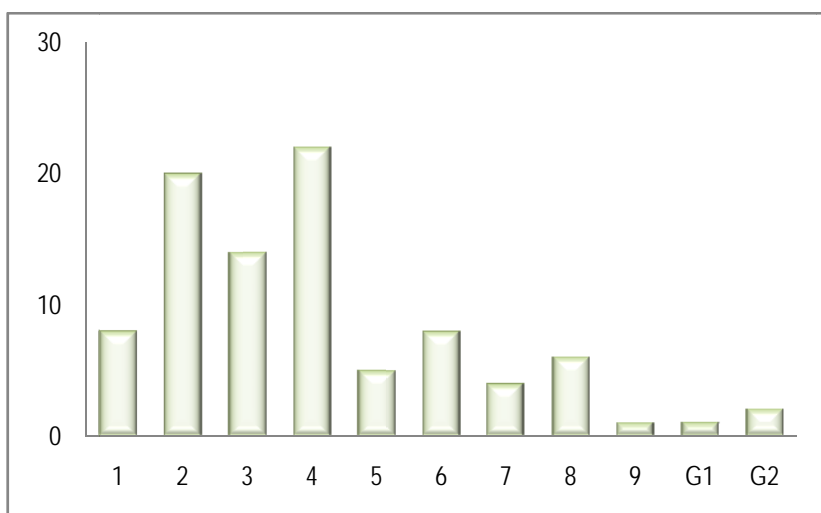
Joonis 3.11. Pervasiivne arenguhäire

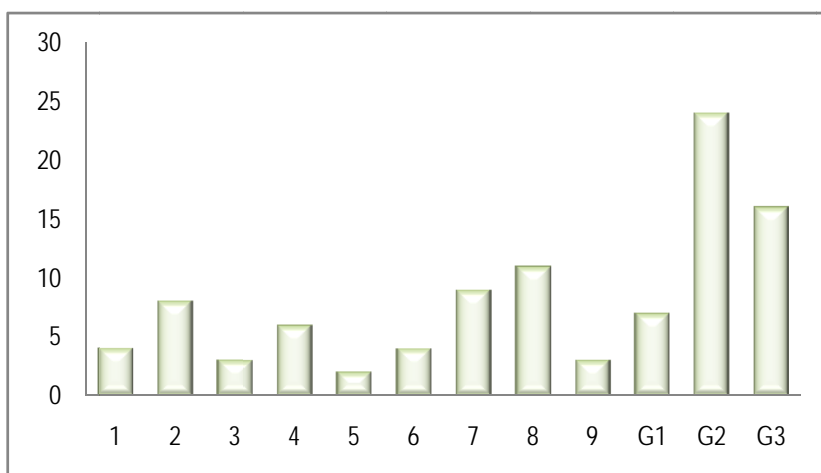
Joonis 3.12. Psüühilised erivajadused

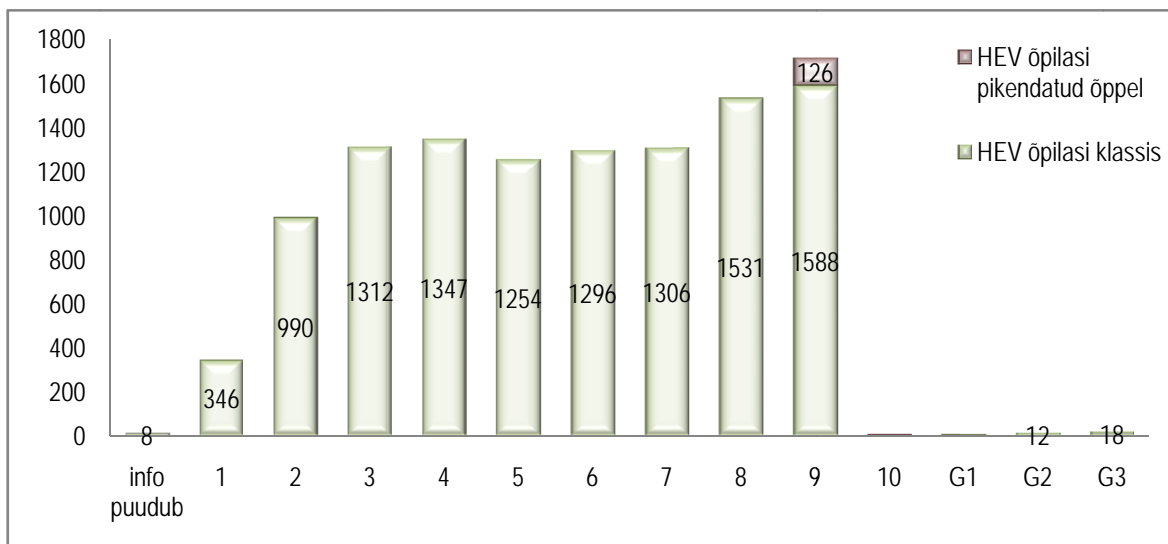
Joonis 3.13. Terviseprobleemid

Joonis 3.14. Uusimmigrant

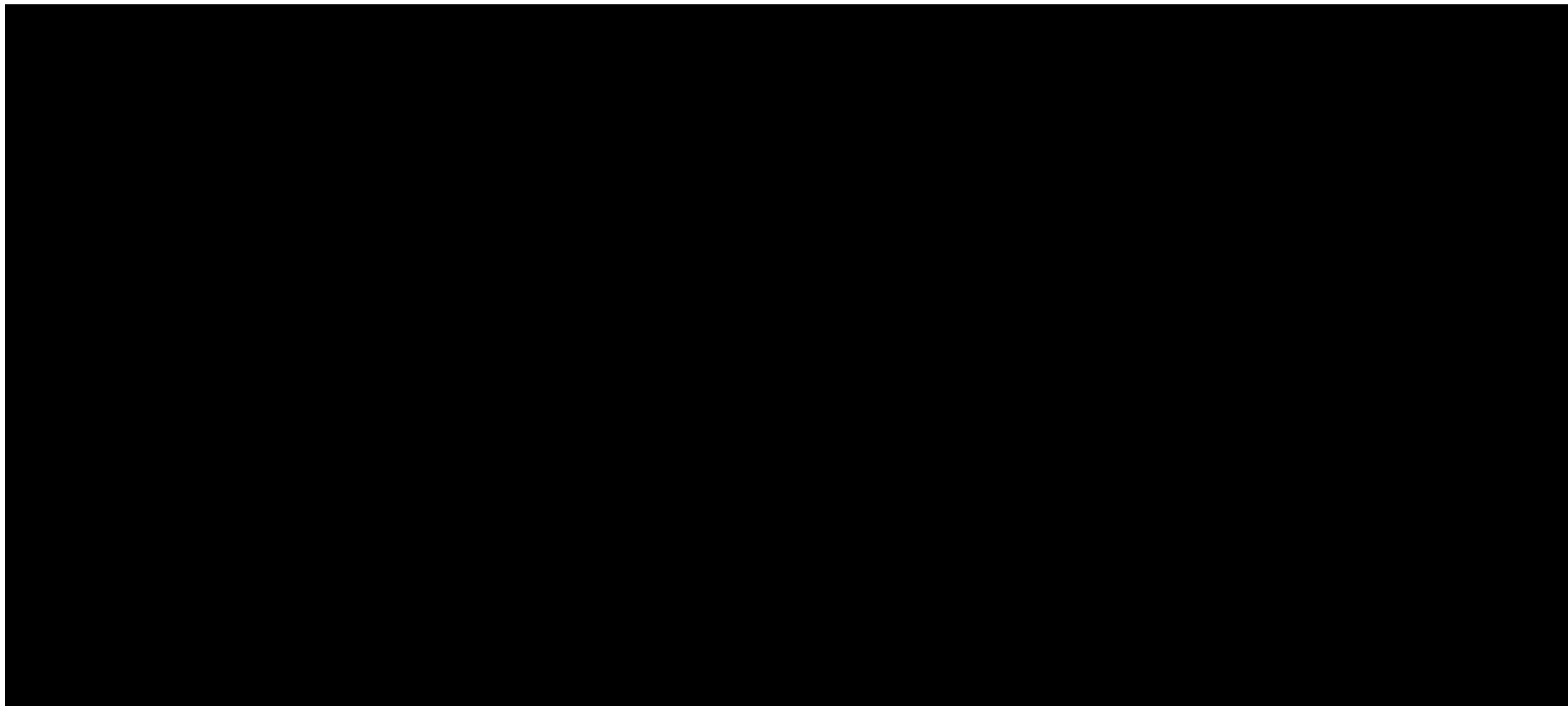
Joonis 3.15. Viibimine välisriigis

Joonis 3.16. Õpiraskus

Allikas: autori arvutused

Lisa 3. Hariduslike erivajaduste tunnuste jagunemine maakonniti

Allikas: autori arvutused

Lisa 4. Tugimeetmete jagunemine klassiliigiti

Klassiliik	Hariduslik erivajadus	Õpilaste arv	Tugiteenuse määramise juhtumite arv	Tugiteenuse osatähtsus klassiliigiti		
				25%	50%	75%
Hooldusklass		118	226			
	Individuaalne õppekava		118			
	Logopeediline abi		63			
	Nõustamine		31			
	Tugiisik		14			
Kasvatusraskustega õpilaste klass		199	341			
	E2/eesti keel teise keelena/õpe		8			
	Individuaalne õppekava		94			
	Individuaalne õppekava pikendatud õppel		15			
	Logopeediline abi		43			
	Nõustamine		84			
	Parandusõpe		57			
	Tugiisik		40			
Keelekümblusklass		182	187			
	Individuaalne õppekava pikendatud õppel		140			
	Logopeediline abi		44			
	Nõustamine		3			
	Parandusõpe		4			
Kehapuudega õpilaste klass		149	253			
	Individuaalne õppekava		21			
	Logopeediline abi		94			
	Nõustamine		16			
	Parandusõpe		119			
	Tugiisik		3			
Kuulmispuudega õpilaste klass		123	219			
	E2/eesti keel teise keelena/õpe		51			
	Individuaalne õppekava		16			
	Logopeediline abi		123			
	Nõustamine		1			
	Parandusõpe		25			
	Tugiisik		1			
Kõnehäiretega õpilaste klass		200	232			
	Logopeediline abi		200			
	Parandusõpe		32			
Lihtsustatud õpega õpilaste klass		722	847			
	Individuaalne õppekava		82			
	Individuaalne õppekava pikendatud õppel		23			
	Logopeediline abi		575			
	Nõustamine		158			
	Parandusõpe		8			
	Tugiisik		1			
Liitpuudega õpilaste klass		94	145			
	E2/eesti keel teise keelena/õpe		8			
	Individuaalne õppekava		26			
	Individuaalne õppekava pikendatud õppel		1			
	Logopeediline abi		80			
	Nõustamine		11			
	Parandusõpe		8			
	Tugiisik		9			

Klassiliik	Hariduslik erivajadus	Õpilaste arv	Tugiteenuse määramise juhtumite arv	Tugiteenuse osatähtsus klassiliigiti
Nägemispuudega õpilaste klass		34	55	
	Individuaalne õppekava		20	
	Logopeediline abi		12	
	Nõustamine		1	
	Parandusõpe		19	
	Tugiisik		1	
Psüühiliste erivajadustega õpilaste klass		73	118	
	Individuaalne õppekava		6	
	Logopeediline abi		60	
	Nõustamine		5	
	Parandusõpe		47	
Sanatoorne klass		162	254	
	Individuaalne õppekava		14	
	Logopeediline abi		110	
	Nõustamine		23	
	Parandusõpe		106	
	Tugiisik		1	
Tasandusklass		1140	1824	
	E2/eesti keel teise keelena/õpe		6	
	Individuaalne õppekava		139	
	Individuaalne õppekava pikendatud õppel		730	
	Logopeediline abi		116	
	Nõustamine		827	
	Parandusõpe		5	
	Tugiisik		5	
Tavaklass		17293	22420	
	E2/eesti keel teise keelena/õpe		79	
	Individuaalne õppekava		1362	
	Individuaalne õppekava pikendatud õppel		26	
	Logopeediline abi		11130	
	Nõustamine		833	
	Parandusõpe		8792	
	Tugiisik		198	
Toimetulekuklass		425	840	
	Individuaalne õppekava		370	
	Individuaalne õppekava pikendatud õppel		46	
	Logopeediline abi		312	
	Nõustamine		57	
	Parandusõpe		19	
	Tugiisik		36	

Lisa 5. Uuringu raames läbi viidud küsimustiku vorm

Kas ja kuidas on teie kool valmis pakkuma HEV õpilastele järgmiseid tugimeetmeid kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskuse, häälikuseaderaskuse või ajutise õpiraskuse korral?

	Palun valige rippmenüüst oma kooli asukohamaakond	
	Palun valige rippmenüüst oma kooli nimi (veenduge, et olete esmalt valinud kooli asukohamaakonna)	
1	Kuidas on teie koolis võimalik aidata õpilast, kellel on kirjutamis-, lugemis ja/või arvutusraskus, ajutine õpiraskus ja/või probleeme häälikuseadega? (valige vastusevariantidest teie kooli jaoks kõige sobilikumad)	logopeediline abi parandusõpe aineõpetaja(te)/klassiõpetaja(te) abi pikapäevarühmas võimalik ainult teavitada lapsevanemaid probleemist muud võimalused
2	Kui märkisite muud võimalused, nimetage need palun	
3	Palun märkige käesoleva aasta 10. aprilli seisuga teie koolis töötavate õpetajate arv, kellel on parandusõppe läbiviimiseks vajalik kvalifikatsioon (Parandusõppe õpetaja kvalifikatsiooninõuded on järgmised: 1) eripedagoogika alane kõrgharidus või 2) muu pedagoogiline kõrgharidus ja vähemalt kolmeaastane pedagoogilise töö staaž ning läbitud 160-tunnine eripedagoogika kursus)	
4	Kui mitu neist on reaalselt ankeedi täitmise hetkel seotud parandusõppe läbiviimisega?	
5	Palun märkige kooliastmeti õppetundide arv nädalas , millises ulatuses need õpetajad käesoleval poolaastal parandusõpet läbi viivad	
	Esimeses kooliastmes	
	Teises kooliastmes	
	Kolmandas kooliastmes	
6	Palun märkige 10. aprilli seisuga õppeaastatel 2004-2006 teie koolis parandusõppe rühma(de)s õppinud õpilaste arv	
	2004/2005	
	2005/2006	
	2006/2007	
7	Palun märkige käesoleva aasta 10. aprilli seisuga teie koolis töötavate õpetajate arv, kellel on tasandusklassi õpetaja kvalifikatsioon (§ 23. Keha-, kõne-, meele- ja vaimupuuetega ning psüühikahäiretega õpilaste kooli või klassi ning tasandusklassi õpetaja kvalifikatsiooninõuded 1) eripedagoogika alane kõrgharidus või 2) muu pedagoogiline kõrg- või keskeriharidus ja läbitud 320-tunnine eripedagoogika kursus.)	
8	Kui mitu neist on reaalselt ankeedi täitmise hetkel seotud õppe läbiviimisega tasandusklassis (-rühmas)?	

9	Palun märkige kooliastmeti õppetundide arv nädalas , millises ulatuses need õpetajad käesoleval poolaastal õpet tasandusklassis (-rühmas) läbi viivad	
	Esimeses kooliastmes	
	Teises kooliastmes	
	Kolmandas kooliastmes	
10	Palun märkige 10. aprilli seisuga aastatel 2004-2006 teie koolis tasandusklassi(de)s (-rühma(de)s) õppinud õpilaste arv	
	2004/2005	
	2005/2006	
	2006/2007	
11	Kas teie kooli õpilastel on võimalik saada logopeedilist abi... (valige rippmenüü valikust kõige sobilikum)	
12	Kui teie omavalitsuses/koolis on logopeedilise abi pakkumine korraldatud muul viisil, palun kirjeldage seda lühidalt	
13	Kui teie kool ei paku ega organiseeri logopeedilist abi, siis milline rippmenüüs toodud teguritest on selle põhjuseks? (valige rippmenüü valikust kõige sobilikum)	
14	Kui märkisite muu põhjus, nimetage see palun	
15	Kas teie koolis on eesti keelest erineva emakeelega õpilasi, kellele pakutakse eesti keele tugiõpet?	
16	Kui vastasite jah, siis palun märkige, mitmele eesti keelest erineva emakeelega õpilasele ankeedi täitmise hetkel eesti keele tugiõpet võimaldatakse?	
17	Kas teie koolis on võimalik eesti keelest erineva emakeelega õpilasele pakkuda eesti keele tugiõpet, kui selleks tekib vajadus?	
18	Kui vastasite ei, siis mis on selle põhjuseks?	
19	Kas eesti keelest erineva emakeelega õpilasele eesti keele tugiõppe pakkumiseks on vajalik õpetaja(te) täiendav ettevalmistamine teie koolis?	
20	Kas teie koolis on viimase 3 aasta jooksul olnud keha-, nägemis- või kuulmispuudega õpilasi:	
21	Kui jah, siis milliste meetmetega tagati vajalikud õppimistingimused (õppematerjalid, tugiisik või abiõpetaja, koduõpe, muud)	
22	Kui jah, siis milliste meetmetega tagati vajalik füüsiline ligipääs (kaldteed, liftid, ainekabinettide kohandamine)	
23	Kas teie koolil on viimase kolme aasta jooksul tulnud loobuda (füüsilise) puudega õpilase vastuvõttust? (valige rippmenüü valikust kõige sobilikum)	
24	Kui vastasite muudel põhjustel, siis palun nimetage need	

25	Tuginedes teie kooli kogemusele, millal jõuab informatsioon õpilase kirjutamis-, lugemis ja/või arvutusraskusest ning probleemidest häälikuseadega vajalike tugimeetmete leidmiseks klassijuhatajani kõige sagedamini? (järjestage kõige sagedamini esinevast kõige harvemini esinevani)	
	Enne kooli	
	Esimeses kooliastmes	
	Teises kooliastmes	
	Kolmandas kooliastmes	
26	Tuginedes teie kooli kogemusele, kuidas jõuab informatsioon õpilase kirjutamis-, lugemis ja/või arvutusraskusest ning probleemidest häälikuseadega vajalike tugimeetmete leidmiseks klassijuhatajani kõige sagedamini? (järjestage kõige sagedamini esinevast kõige harvemini esinevani)	
	Enne kooli	
	Lapsevanema kaudu	
	Lasteaia kaudu	
	Kohtumisel lapsega enne kooli	
	Muul viisil	
	Kooliskäimise ajal	
	Lapsevanema kaudu	
	Logopeedi kaudu	
	Õpetajate kaudu	
	Jookvate õpitlemuste halvenemise kaudu	
	Veerandihinnete kaudu	
	Õpilase sageneva puudumise kaudu	
	Muul viisil	
27	Kui valisite muul viisil, siis palun nimetage see (need)	
	Enne kooli	
	Kooliskäimise ajal	
28	Nimetage palun, millistel juhtudel on teie kooli õpilastel võimalik saada sotsiaalpedagoogi abi (ankeedi täitmise hetkel)	
29	Nimetage palun, millistel juhtudel on teie kooli õpilastel võimalik saada psühholoogi abi (ankeedi täitmise hetkel)	
30	Nimetage palun, millistel juhtudel on Teie kooli õpilastel võimalik saada õpinõustamist (ankeedi täitmise hetkel) ja kirjeldage palun lühidalt, milles see väljendub.	
31	Kas teie kool pakub õpilasele kirjutamis-, lugemis- ja/või arvutusraskuse, häälikuseade raskuse või ajutise õpiraskuse korral lisaks õigusaktides kirjeldatule veel täiendavat tuge?	
32	Kui vastasite jah, siis palun kirjeldage lühidalt, milles see täiendav tugi seisneb	

33	Millist tuge vajavad teie kooli õpetajad, kes tegelevad kirjutamis-, lugemis ja/või arvutusraskusega, ajutise õpiraskuse ja/või häälikuseade probleemidega õpilastega?	abiõpetaja ametikoht
		metoodiline tugi
		muu tugi
		ei vaja tuge
34	Kui vastasite muu tugi, siis palun kirjeldage lühidalt, milles see vajalik tugi seisneb	
	Küsimustele vastas:	
	nimi:	
	ametikoht:	
	kuupäev:	

Aitäh Teile küsimustikule vastamise eest!